

**Állatorvostudományi Egyetem
Állatorvostudományi Doktori Iskola**

**A vadhúsfogyasztást és -vásárlást befolyásoló tényezők vizsgálata
Magyarországon**

PhD-értekezés

dr. Gyurcsó Adrienn

2026

Állatorvostudományi Egyetem, Budapest

Állatorvostudományi Doktori Iskola

Budapest

Témavezetők:

.....

Prof. Dr. Ózsvári László

Egyetemi tanár

Állatorvostudományi Egyetem, Budapest

Törvényszéki Állatorvostani és Gazdaságtudományi Tanszék

Témavezető

.....

Dr. Kasza Gyula

Egyetemi docens

Állatorvostudományi Egyetem, Budapest

Alkalmazott Élelmiszertudományi Tanszék

Társtémavezető

Készült 4 példányban

Ez a ..... számú példány

Doktorjelölt:

.....

dr. Gyurcsó Adrienn

Tartalomjegyzék

Rövidítések jegyzéke	5
Ábrák jegyzéke	7
Képek jegyzéke.....	8
Táblázatok jegyzéke	9
1. Összefoglalás	10
2. Bevezetés és célkitűzések	12
3. Szakirodalmi áttekintés.....	15
3.1. A vadhús közfogyasztásának története és élelmiszerlánc-biztonsági előírásai	15
3.1.1. Szabályozás a II. világháború végéig	15
3.1.2. Szabályozás a II. világháború végétől az EU csatlakozásig	19
3.2. A vadhús közfogyasztásának élelmiszerlánc-biztonsági előírásai az EU csatlakozás után	21
3.3. A vadhús közfogyasztásának jogszabályi háttere Magyarországon.....	26
3.4. A vadvédelem és az illegális vadászat elleni jogi szabályozás.....	31
3.4.1. A vadvédelem és az illegális vadászat elleni jogi szabályozás története hazánkban	31
3.4.2. A hatályos hazai vadvédelmi szabályozás	34
3.4.3. Nemzetközi vadvédelmi vonatkozások	35
3.4.4. A LAMP technika törvényszéki alkalmazási lehetősége az orvvadászat ellen	36
3.5. A járványügyi helyzet hatása a vadhúskereskedelemre	38
3.6. A vadhús fogyasztás és kereskedelem	39
3.6.1. A vadhús fogyasztás és kereskedelem nemzetközi jelentősége	39
3.6.2. A vadhús fogyasztás és kereskedelem alakulása Magyarországon.....	42
3.7. Fogyasztói felmérések.....	46
4. Anyag és módszer.....	48
4.1. A vizsgálat módszere és a kérdőív tervezése	48
4.2. Alkalmazott statisztikai módszerek	52
5. Eredmények.....	53
5.1. A vadhús fogyasztás gyakorisága és a vadfajok húsának kedveltsége	53
5.1.1. Vadhús fogyasztás mennyisége.....	54
5.1.2. A vadhús fogyasztás szezonális jellege	55
5.1.3. Fogyasztói vélemények a vadhúsról.....	56
5.1.4. A kevés vadhús fogyasztásának, illetve a vadhús fogyasztás elutasításának az okai	56
5. 2. A vadhúsvásárlást befolyásoló tényezők.....	58

5.2.1. A vadhús beszerzési formái társadalmi-demográfiai jellemzők alapján.....	58
5.2.2. A vadhús beszerzésének helye	60
5.2.3. A vadhús árak megítélése.....	63
5.2.4. A hazai eredet fontossága a vadhús vásárlásakor	65
5.2.5. Vadhús vásárlásának gyakorisága ételkészítési céllal	67
6. Megbeszélés	69
6.1. A vadhús fogyasztás vizsgálata hazánkban	69
6.1.1. A vadhús fogyasztását befolyásoló tényezők	70
6.1.2. A vadhús ára.....	71
6.1.3. A vadhús egészségességének megítélése	72
6.2. A vadhús beszerzés és vásárlás vizsgálata hazánkban.....	74
6.2.1. A vadhús beszerzés és vásárlás gyakorisága.....	74
6.2.2. A szocio-demográfiai tényezők hatása a vadhús vásárlásra	74
6.2.3. A vadhús hazai eredetének jelentősége a vásárlás során.....	78
7. Következtetések és javaslatok	79
8. Új tudományos eredmények.....	83
9. Irodalomjegyzék	84
9.1. Hivatkozott jogszabályok jegyzéke.....	101
10. A doktori kutatás eredményeinek közlései.....	104
10.1. A disszertáció alapjául szolgáló lektorált, impakt faktorról bíró tudományos folyóirat publikációk	104
10.2. A disszertáció alapjául szolgáló lektorált, impakt faktorról nem bíró tudományos folyóiratban publikációk.....	104
10.3. A disszertáció alapjául szolgáló konferencia kiadványokban megjelent publikációk.....	105
10.4. Egyéb tudományos közlemények.....	105
12. Köszönetnyilvánítás	112

Rövidítések jegyzéke

ACE– angiotenzin I konvertáló enzim

AESAN – Agency for Food Safety and Nutrition – Élelmezésügyi és Élelmiszerbiztonsági Hivatal (Spanyolország)

ÁFA – általános forgalmi adó

AI – aterogén index

AM – agrárminiszter

ANOVA – Analysis of Variance – Varianciaanalízis

BM – belügmimiszter

ASP – afrikai sertéspestis

CHAID – Chi-squared Automatic Interaction Detection - Chi-négyzetes Automatikus Interakció Azonosítás

EK – Európai Közösség

ESzCsM – Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium

EU – Európai Unió

EüM – egészségügyi miniszter

ÉLm – élelmezésügyi minisztérium

FELIR – Élelmiszerlánc-felügyeleti Információs Rendszer

FM – földművelésügyi miniszter

FVM – földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter

KSH – Központi Statisztikai Hivatal

KSP – klasszikus sertéspestis

LAMP – Loop-Mediated Amplification - hurok által közvetített izotermikus sokszorosítás

MAVOSZ – Magyar Vadászok Országos Szövetsége

MAVAD – Magyar Vadtenyésztők Kiviteli és Kereskedelmi Társasága

MÉM – Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium

MgSzH – Mezőgazdasági Szakigazdasági Hivatal

m. kir. – magyar királyi

NAK – Nemzeti Agrárgazdasági Kamara

NCBI – National Center for Biotechnology Information - Nemzetközi Biotechnológiai Információs Központ

Nébih – Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal

OÉTI – Országos Élelmezés- és Táplálkozástudományi Intézet

OMVK – Országos Magyar Vadászkamara

OMVV – Országos Magyar Vadászati Védegylet

OVA – Országos Vadgazdálkodási Adattár

PAPI – Paper And Pencil Interviewing, nyomtatott kérdőíves megkérdezés

PCR – Polymerase Chain Reaction – Polimeráz-lánreakció

r. – rendelet

RR – Relative Risk - kockázati arány

tc. – törvénycikk

TI – trombogén index

USA – United States of Amerika – Amerikai Egyesült Államok

USDA – U.S. Department of Agriculture – USA Mezőgazdasági Minisztériuma

Vhr – 79/2004. (V.4.) FVM rendelet

VM – vidékfejlesztési miniszter

VtV – 1996. évi LV törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról

WHO – World Health Organisation

Zrt. – Zártkörűen működő részvénytársaság

Ábrák jegyzéke

1. ábra. A vadhús nyomon követhetőségét biztosító dokumentumok.....	22
2. ábra. Vad feldolgozására engedéllyel rendelkező üzemek Magyarországon (2022).....	23
3. ábra. Vad feldolgozására engedéllyel rendelkező üzemek 2025-ben	27
4. ábra. Az orvvadászok által elejtett vadmaradványok sorsa.....	34
5. ábra. Vadhús hozam a magyar vadászterületekről 1976-1977-ben (tonna).....	45
6. ábra. Az évenkénti vadhúsfogyasztás gyakorisága vadfajonként (n=1002)	54
7. ábra. A válaszadók megoszlása az évente fogyasztott vadhús mennyisége szerint.....	55
8. ábra. A vadhúsfogyasztás szezonálisága (n=775).....	55
9. ábra. A vadhússal kapcsolatos fogyasztói vélemények megoszlása (Likert átlagérték)....	56
10. ábra. A kis mennyiségű vadhúsfogyasztás/vadhús elutasításának okai.....	57
11. ábra. A vadhúsárakról alkotott vélemények megoszlása (n=624)	63
12. ábra. A hazai eredet fontossága vadhús vásárlásakor (n=604)	65
13. ábra. A vadhúsvásárlás gyakorisága évente (n=1002)	67
14. ábra. A vadhúsvásárlás gyakoriságának CHAID elemzése szocio-demográfiai változók alapján (n=876)	68

Képek jegyzéke

1. **kép.** A vadászat korai ábrázolása hazánkban – i.sz. II. század, Gorsium (saját felvétel) ..12
2. **kép.** Lőtt vad (vaddisznó) megfelelő tárolása vadbegyűjtő helyen (saját felvétel) 13
3. **kép.** Vadazonosító krotália (saját felvétel) 21
4. **kép.** Vadkísérő jegy és vadazonosító krotália (saját felvétel).....21
5. **kép.** Vadbegyűjtő hely kívülről (saját felvétel) 25
6. **kép.** Vadbegyűjtő hely nyomon követhetőségét biztosító nyilvántartás (saját felvétel) 25
7. **kép.** Jelöletlen elejtett vaddisznó (saját felvétel).....28
8. **kép.** Nem megfelelő, rozsdás ajtó (saját felvétel) 30
9. **kép.** Lőtt vad szállítására járványügyi szempontból alkalmas gépjármű (saját felvétel) 30
10. **kép.** Jelöletlen, nyomon követhetetlen lőtt vad illegális feldolgozása (saját felvétel) 35

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat. A 60/2023. AM rendelet vonatkozó előírásai vadbegyűjtő hely és mobil vadfeldolgozó létesítmény kialakításának feltételeire	29
2. táblázat. A lakosság húsfogyasztása Budapesten 1905 és 1909 között	43
3. táblázat. A Likert-skálával értékelt vadhúsfogyasztási témakörök	49
4. táblázat. A minta demográfiai adatai a teljes népességhez viszonyítva	50
5. táblázat. A válaszadók szocio-demográfiai adatai (%).....	50
6. táblázat. A felmérés további szocio-demográfiai adatai.....	51
7. táblázat. A különféle vadfaj húsát fogyasztó válaszadók aránya a felmérésünk alapján (n = 1002).....	53
8. táblázat. A vadhús kedveltsége vadfajonként (n = 1002).....	54
9. táblázat. A vadhús beszerzési formái nemek és a korcsoportok szerint (%) (n = 1002)....	58
10. táblázat. A vadhúskészítmények beszerzése a válaszadók (n = 1002) lakóhelye és a jövedelmi szintje szerint (%).	59
11. táblázat. A vadhús beszerzési formái az élelmiszervásárlás gyakorisága szerint (%) (n = 1002).....	59
12. táblázat. A vadhús beszerzési formái a társ- és/vagy haszonállat tartás figyelembevételével (%) (n=1002).	60
13. táblázat. A vadhús beszerzési forrásainak megoszlása (%) nemek és korcsoportok szerint (n = 573).....	61
14. táblázat. A vadhús beszerzési forrásainak %-os megoszlása a válaszadó lakóhelye és jövedelmi szintje szerint (n=573).	62
15. táblázat. A vásárlás gyakorisága (%) a vadhúsbeszerzés helye szerint (n=573).	62
16. táblázat. A vadhús beszerzési forrásainak megoszlása (%) a társ, illetve a haszonállatok tartása szerint (n=573).	63
17. táblázat. A vadhús piaci árainak megítélése szocio-demográfiai jellemzők szerint (n = 1002).....	64
18. táblázat. A hazai eredet fontossága vadhús vásárlásakor szocio-demográfiai jellemzők szerint (n=1002)	66
19. táblázat Kommunikációs stratégia a vadhúsfogyasztás népszerűsítésére az elutasítás okai alapján	81
20. táblázat Kommunikációs stratégia a vadhús fogyasztás népszerűsítésére korcsoportok szerint	82

1. Összefoglalás

A vadhús az egészséges táplálkozásba könnyen beilleszthető, vitaminokban és nyomelemekben gazdag élelmiszer, amit az emberiség ősidők óta fogyaszt. Tekintettel arra, hogy a vadon élő állatok állatorvosi kezelésben nem részesülnek, húruk a gyakorlatban mentesnek tekinthető az állatgyógyászati készítmények maradékanyagaitól, beleértve az antibiotikumokat is. Az elmúlt évtizedben hazánkban is felgyorsult a vadhúsból készült élelmiszertermékek fejlesztése, amely új fogyasztói keresletet elégít ki. Ez azonban szükségessé teszi a jogi szabályozás folyamatos aktualizálását, amely ösztönzően befolyásolja a piac legitim szereplőinek hosszú távú beruházásait. Magyarországon a vadhús fogyasztása mindössze évi 0,4 kg/fő, ami nemzetközi összehasonlításban rendkívül kevés. Táplálkozástudományi és gazdasági szempontból is kívánatos lenne a vadhús részarányának további növelése a hazai élelmiszerláncban. A hatályos nemzeti jogszabály lehetővé teszi meghatározott mennyiségű lőtt vad alaptermékként történő országon belüli kereskedelmét. Ennek ellenére a legnagyobb mennyiség a vadhúskereskedőkön keresztül szőrben/bőrben, illetve feldolgozott állapotban hagyja el az országot, majd az Európai Unió más tagországaiban válik késztermékké és ott is fogyasztják el. Az élelmiszerlánc-biztonsági ellenőrzések hazai tapasztalatai és a vonatkozó hatályos jogszabályok lehetőséget teremtenek arra, hogy a lőtt vad biztonságos fogyasztása nagyobb arányban jelenjen meg a tudatosan táplálkozóknak életmódjában. Vizsgálataim célja az volt, hogy a hazai vadhús fogyasztáshoz kapcsolódó fogyasztói és vásárlói szokásokról részletes információkat szerezzünk.

A fogyasztói felmérés során személyes megkérdezéssel kerültek a kérdőívek kitöltésre 2020. augusztus 31. és 2020. október 31. között az ország több pontján, kérdezőbiztosok segítségével. A nagy elemszámú minta (N=1002) reprezentatív adatokat szolgáltatott, az összeállított kérdéssor pedig fontos és új információkat tárt fel arról, hogy a demográfiai adatok, a vadászat lakossági megítélése, illetve a válaszadó állattartási szokásai miként befolyásolják a vadhús vásárlási és fogyasztási szokásokat. Az adatokat statisztikai programok segítségével elemeztük, amelyek magukban foglalták a leíró statisztikákat a vadhús fogyasztás prevalenciájának és gyakoriságának összefoglalására, a Pearson-féle khi-négyzet tesztet (χ^2) a kategorikus változók, valamint a CHAID (Chi-squared Automatic Interaction Detection) elemzést a szegmentációs minták és a vadhús beszerzését befolyásoló tényezők azonosítására. Az egyes változók hatását több változós lineáris módszerekkel, kereszttáblákkal és ANOVA módszerrel elemeztük.

A válaszokból kiderült, hogy szignifikánsan több férfi vásárol vadhúst, mint nő, a Budapesten élők kevesebb vadhúst szereznek be, mint a más városokban lakók, illetve, hogy többen vásárolnak vadhúst olyanok, akiknek a háztartásában 15 évnél fiatalabb gyermek van.

A vásárlási szokásoknál vizsgáltuk a nem, kor, iskolázottság, lakóhely és az állattartás hatásait a vadhús és az ebből készült termékek beszerzésére vonatkozóan. A vadászathoz való viszonyulást és azt is kérdeztük, hogy a válaszadó vadászik-e, van-e a családjában/baráti körében vadász, hiszen ezek a személyek könnyebben juthattak lőtt vadhoz. A vizsgálatok eredményeként megállapításra került, hogy a vásárlási szokásokat jelentősen befolyásolta az életkor. A 40-59 év közötti korosztálynak fontos volt a vadhús magyar származása. A vizsgálat eredményei azt mutatták, hogy a naponta vásárlók kisebb arányban vettek vadhúst, viszont nagyobb arányban döntöttek a vadból készült fagyasztott készételek mellett. Az állatot nem, vagy csak társállatot tartók között szignifikánsan kevesebben vásároltak vadat. A válaszadók jövedelme is fontos tényező a vadhús beszerzésénél. A vadhúst korábban az uradalmi, később pedig a luxus élelmiszerekhez sorolták, így az átlaglakosság fogyasztása sem Magyarországon, sem Európában nem volt jelentős. A lakossági felmérésre adott válaszok alapján megállapítható, hogy a magasabb jövedelemmel rendelkezők szignifikánsan nagyobb arányban kaptak vadászoktól vadhúst, vagy maguk is vadásztak. A felmérés alapján a vadászok, vagy a vadászoktól közvetlenül vadhúst beszerzők között nagyobb arányban (26,4%) voltak olyanok, akik állatokkal foglalkoztak.

Annak érdekében, hogy Magyarországon a vadhúsfogyasztási hajlandóság növekedhessen, fontos lenne az élelmiszerlánc-biztonsági szempontból biztonságosan fogyasztható lőtt vad közvetlen értékesítését minden módon – de elsősorban további hatósági és gazdasági intézkedésekkel – elősegíteni. A vadászat megítélésének hatása jelentős a lakosság vadhúsfogyasztási hajlandóságára, ezért kiemelt feladat a vadászatra vonatkozó ismeretterjesztés, a vadászat, a vadgazdálkodás fontos részeként történő bemutatásával. A vadhús nagyobb arányban történő fogyasztása azért lenne fontos eredmény, mert egy olyan élelmiszerről van szó, ami rendkívül sok értékes összetevőt, vitamint, nyomelemet tartalmaz, viszont a vad életmódjából adódóan antibiotikum, gyógyszer vagy takarmánykiegészítő nem lehet benne, így a tudatos, egészséges, „bio” étrendbe tökéletesen beleilleszthető.

2. Bevezetés és célkitűzések

A vadászat és a vadhús fogyasztása ősidők óta része az emberiség történetének (1. kép). Korábban fontos társasági eseményként tartották számon, melynek célja leginkább a hagyományőrzés és a konyha hússal történő ellátása volt.

1. kép. A vadászat korai ábrázolása hazánkban – i.sz. II. század, Gorsium (saját felvétel)

A vadhús fogyasztása főleg a nemesi körök, az uradalmi konyhák kiváltsága lehetett, ugyanakkor amennyiben hozzájutott, mindenki örömmel fogyasztotta ezt az ízletes és tápanyagokban gazdag élelmiszert (Sánta, 2025). A XXI. század embere – főleg a városi környezetben élő – eltávolodott a természettől. Napjainkban hazánk lakosságának nagy része nem, vagy csak alkalmyszerűen fogyaszt vadhúst. A speciális táplálkozási irányzatot követő emberek közül sokan elutasítják a hús fogyasztását és a vadászat létjogosultságát is (Bartolomé-Rodriguez et al., 2006).

Európában a lőtt vadból készült termékek előállítására és fogyasztására növekvő tendenciát mutat (Apollonio et al., 2010). Ugyanakkor a hazai lakosság vadhús fogyasztása évente kb. 0,3-0,4 kg/fő, ami nemzetközi viszonylatban is nagyon alacsony (Pechtol, 2013; Berger & Csányi, 2017), annak ellenére, hogy a vadhús rendkívül értékes összetevőket és tápanyagokat tartalmazó élelmiszer, amelyből célszerű lenne jóval többet fogyasztani (Ramanzing, et al., 2010; Pechtol, et al., 2017). A vadhús nyomelem és vitamintartalma miatt fontos része lehet az egészséges és tudatos táplálkozásnak (Lugasi, 2006; Pechtol, 2023), például az őzhúsban B1 vitaminból 450-szer több van, mint a marhahúsban (Vörös, 2009). A vadhús „egészséges” megítélése a kedvező zsírsav, vitamin és ásványi anyag mellett az esszenciális aminosav összetételével is magyarázható (Pereira & Vicente, 2013; Strazdiņa et al., 2013; Ahmad et al., 2018). Magas esszenciális aminosav-, fehérje-, B-vitamin és ásványi anyag (vas, foszfor, réz, mangán, cink, szelén) tartalma miatt különösen táplálónak tartják (Hoffman, 2007; Strazdiņa et al., 2011, Branciarri & Ranucci, 2022; Corradini et al., 2022). Fogyasztása azért is kedvező hatású az ember egészségére, mert a marha- és a sertéshúshoz képest több fehérjét

tartalmaz, zsír- és az energiatartalma pedig alacsonyabb (Higgs, 2000; Rule et al., 2002; Webb, 2003; Hoffman & Wiklund, 2006; Hoffman, 2007; Nuernberg et al., 2011; Strazdiņa et al., 2013; Bureš et al., 2014; Niewiadomska et al., 2020; Soriano & Sánchez-García, 2021; Branciarri & Ranucci, 2022; Kempen et al., 2023; USDA, 2023), valamint a jobb omega-3 és omega-6 aránya miatt kedvezően hat a vadhúst fogyasztó szív- és érrendszerére (Strazdiņa et al., 2011; Czarniecka-Skubina et al., 2022). A vadhúsban lévő fehérje 97%-a emészthető (Strazdiņa et al., 2011), ezért az egészségtudatos fogyasztók és a sportolók számára kiváló fehérjeforrás (Niewiadomska et al., 2020). A vadhús általában több telítetlen zsírsavat tartalmaz, amelyek segítenek a koleszterinszint szabályozásában és támogatják a szív működését (Jama'a et al., 2022). A bioaktív vegyületeket figyelembe véve egyes vadhúsok angiotenzin I konvertáló enzimet (ACE) gátló peptideket tartalmaznak, amelyek a vérnyomást csökkentik (Branciarri & Ranucci, 2022). Említést érdemel az is, hogy a vadhúsoknak jobb az ún. lipidindexe, beleértve az aterogén és a trombogén indexeket, amelyek a szív- és érrendszeri betegségek kockázatát csökkentik (Czarniecka-Skubina et al., 2022).

Magyarországon az elmúlt ötven évben a vadállomány összetételének változása miatt átalakult a vadgazdálkodás. E téren a korábban jelentősebb apróvad háttérbe szorult, a nagyvad pedig jóval nagyobb arányban kerül terítékre (Bleier et al., 2010; Csányi & Lehoczki, 2010; Sonkoly et al., 2013; Fehér & Katona, 2013; Pechtol et al. 2015). A nagyvad állomány jelentős növekedését azonban nem követte a közfogyasztásba kerülő vadhús mennyiségének emelkedése (Csányi, et al., 2015), annak ellenére, hogy a magyar vadhús kiváló minőségű, és az évente terítékre kerülő vad mennyisége is lehetővé tenné a nagyobb volumenű fogyasztást. A hazánkban elejtett nagyvad (**2. kép**) legnagyobb része az Európai Unió más tagországaiban kerül további feldolgozásra és fogyasztásra.

2. kép. Lőtt vad (vaddisznó) megfelelő tárolása vadbegyűjtő helyen (saját felvétel)

Ahhoz, hogy egy termékcsoporthoz nagyobb arányban keltse fel a fogyasztók érdeklődését, ismerni kell a lakosság igényeit, illetve a termékre vonatkozó információkat (TGI & Millward,

2010; Szűcs, 2020). A fogyasztói felmérések során részletes elemzés készül a fogyasztói szokásokról, melyek ismeretében meghatározhatóak a gazdaságos előállítás feltételei (Szakos, et al., 2020). A környezettudatos szemlélet részeként kívánatos lenne a hazai élelmiszerek arányát tovább növelni a kiskereskedelmi forgalomban (Szegedyné et al., 2020; Kasza et al., 2024). A helyi és a belföldi értékesítés kapcsán a szállítási költségek nem növelik jelentősen az árat, valamint a környezetkárosító hatás is csekélyebb. Érdemes lenne további termékekkel, például vadhús készítményekkel gazdagítani a piacot, hiszen a magyar vásárlók szívesebben választanak a hazai kínálatból, amennyiben a termék ára azonos (Kasza, et al., 2011).

A magyar lakosság esetében a termék ára a leginkább vásárlást meghatározó tényező (Szakály & Berke, 2004; Kasza, et al., 2011; Temesi et al. 2019; Szakály, 2020; Szakos, et al., 2020, 2022), ezzel szemben a vizsgált élelmiszerek egészségre gyakorolt hatása, összetétele, eredete kevésbé fontos. A fogyasztói felmérések eredményeinek közzlése lehetővé teszi, hogy a vásárlók tudatosabban döntsenek az egészségesebb élelmiszerek fogyasztása mellett (VM, 2013; Szűcs et al., 2015, 2019). Az értekezést megelőzően egy évtizede volt hazánkban az utolsó átfogó vizsgálat a vadhús fogyasztás mennyiségével, gyakoriságával és a vadhúsfajták preferenciájával kapcsolatban (Torma et al., 2014), így a hazai vadhús fogyasztási és -vásárlási szokásokról szóló újabb adatok elősegíthetik a lakosság vadhús fogyasztásának növelését célzó intézkedések előkészítését.

A kutatásom alapvető célkitűzése a vadhús fogyasztási és -vásárlási szokások meghatározó tényezőinek vizsgálata volt Magyarországon, különös tekintettel a demográfiai, gazdasági és földrajzi különbségekre. Ennek keretében az alábbi kutatási kérdésekre kerestem a választ:

- Mennyi vadhúst fogyaszt a hazai lakosság?
- Mi az oka az alacsony szintű vadhús fogyasztásnak?
- Ha fogyasztanak vadat, akkor miért döntenek a vadhús fogyasztása mellett?
- Melyek a legkedveltebb vadhúsok?
- Amennyiben fogyasztanak vadat, akkor mikor, hol és ki szerzi be, illetve fogyasztja azt?
- Hogyan hatnak a vadhús fogyasztásra, illetve vásárlásra a demográfiai tényezők (nem, kor, lakhely, jövedelmi helyzet, iskolai végzettség)?
- Hogyan hat a vadhús fogyasztásra, illetve vásárlásra a társ- és haszonállattartás, valamint az, hogy a természet védelme mennyire fontos a válaszadónak?

A kutatásom eredményeivel szeretnénk átfogó és részletes áttekintést nyújtani a vadhús fogyasztását befolyásoló tényezőkről azzal a céllal, hogy a jogszabályalkotók, a vadgazdálkodási szakemberek és az élelmiszer-előállítók és -forgalmazók hatékonyabb munkáját segíteni tudjuk a tényleges fogyasztói szokások, motivációk és a vadhús fogyasztást gátló tényezők összefoglalásával.

3. Szakirodalmi áttekintés

3.1. A vadhús közfogyasztásának története és élelmiszerlánc-biztonsági előírásai

A XIX. század végéig a vadászat úri sport, a vadhúsból készült ételek készítése pedig az uradalmi konyhák kiváltsága volt. A századforduló környékén történt jelentős változás, amikor a vadgazdálkodás nemzetgazdasági tényezővé vált, illetve a vadhús fogyasztása a közfogyasztásban is megjelent (Horváth, 1993).

3.1.1. Szabályozás a II. világháború végéig

A vadászat, és így a vadhús fogyasztása sem volt mindig mindenki számára elérhető. A vadászati jog évszázadokon keresztül a nemesi előjogok közé tartozott, majd a XIX. század második felétől napjainkig már a földterület birtoklásához köthető. A földbirtokosok nemesi kiváltsága volt a vadászat, ebből adódóan a lőtt vad is döntően az uradalmi konyha ételsorát gazdagította. A vadhús csak a XIX. század második felében jelent meg a közéletben, így ennek szabályozása is csak ekkor történt (Horváth, 1993).

Az 1800-as évek közepén a vadászatot nem tekintették nemzetgazdasági tényezőnek. Az általános vélekedés az volt, hogy úri passzió. Kevés olyan uradalom volt, ahol figyelmet szenteltek a vadgazdálkodásnak és ehhez még szakszemélyzetet is foglalkoztattak. A szakmai szempontok alapján történő vadgazdálkodás általánossá válására csak a századforduló után került sor, több szakíró – például Bedő Albert és Keleti Károly – hangsúlyozta a vadászat gazdasági fontosságát. A vadászatból származó bevételek a dualizmus korában a következőkből származtak: a községi vadászterületek bérbeadásából, a vadászati és fegyveradóból és a lőtt vad húsának és egyéb termékeinek értékesítéséből (Horváth, 1993). A XIX. században a vadászatra vonatkozó rendelkezések is áttekintésre és újra szabályozásra kerültek (1840-ben a mezei rendőrségről hozott IX. számú törvény; 1860-ban kiadott magyar belügyminisztérium ideiglenes rendelettervezete a vadászatügyi szabályozásra).

A piacra kerülő vadat bizonyítvánnyal kellett ellátni, melyet az árus nevére a vadászbirtokos állított ki. Szántóföldeken a vetéstől az aratásig, a réteken április 1-jétől a széna behordásáig, szőlőkben február 1-jétől a szüret végéig tilos volt a vadászat.

A közfogyasztásra kerülő vadfajokról rendelkezett az *1875. évi XXVIII. törvénycikk*, mely a vadhús és vadszárnyasok forgalomba hozatalát adókötelessé tette Budapest főváros területén, a következő vadfajok esetén: gímszarvas, dámvad, őz, vaddisznó és zerge. A vadszárnyasok közül pedig: fácán, siketfajd, túzok, császármadár, hófajd, erdei szalonka, vadlúd, vadkacsa, szárcsa, fogoly, vadgalamb, mocsári- és mezei szalonka, fűrj és fenyőrigó. Az *1883. évi XX. törvénycikk* a vadhús forgalomba hozatalával kapcsolatban meghatározta,

hogy „a vadak eladása, szállítása, vagy vásárlása, a vad jogos szerzését bizonyító igazolványok előmutatása mellett történjék.” Ugyanebben az évben jelent meg a *fegyveradóról és vadászati adóról szóló XXIII. törvénycikk*, és a 38.871 számon kiadott *belügyminiszteri körrendelet* is, melynek 5. §-a szerint az őzet, a dámot és a gímszarvast csak úgy lehetett szállítani és árusítani, ha ezek nemzőszerzeit meghagyták. A vadászati törvénycikkben megjelölt tilalmi idők első 14 napjának kivételével, ebben az időszakban tilos volt a vadat árusítani, szállítani vagy az étlapra tűzni. A belügyminiszteri körrendeletéhez kapcsolódott A *vadászati tilalomra nézve a pénzügyőrség által gyakorlandó ellenőrzés tárgyában megjelent 1883. évi 48.923 számú rendelet*, mely előírta a vad kereskedelmére vonatkozó szigorú ellenőrzéseket. 1884-ben az elejtett vadak éves mennyiségét a „Bedő-féle” statisztikai adatok is összefoglalták: Magyarországon abban az évben 1.041.484 vadat lőttek ki. Megfizethető és egészséges volta miatt a közéletmezésben is szerepet kapott hat vadászható nagyvad (gímszarvas, dám, muflon, őz, vaddisznó, zerge) és tizennyolc apróvad faj is. A magyar vad értékesítése főleg Budapest és Bécs piacain történt (Horváth, 1993).

1888-ban Gróf Nádasdy Ferenc, az Országos Magyar Vadászati Védőegylet elnöke levélben kereste meg a pénzügyminisztert az 1875. évi XXVIII. törvénycikkben szereplő vadfogyasztási adó csökkentése érdekében. Egy másik felterjesztéssel a belügyminiszterhez fordult a kivételes vadlelövési engedélyek ügyében, melyben a tilalmi időben kilőhető vadakra vonatkozó engedélyekkel való visszaélésekre hívták fel a figyelmet (Egerváry & Nádasdy, 1888). A vadászatból a vártnál kevesebb adó került az állami költségvetésbe, ezért szigorították a vadászjegyek ellenőrzését. Ennek jogszabályi hátterét a *belügyminiszter 30.683/1894 számú körrendelete* biztosította. Tettenérés esetén a csendőrök elkobozták a tilosban járó fegyverét és a lőtt vadat (Horváth, 1993). Az 1890-es években a vadhús kereskedelmében újabb problémák jelentkeztek. A távolabbi helyekre történő szállítás során – mivel a tároláshoz, szállításhoz aktív hűtés nem volt biztosítható, és a szezon egy része nyári időszakra esett – a vadhús minősége nem volt megfelelő, gyakran megromlott. Kereskedelmi problémát okozott, hogy az adózási rendszer következtében Budapesten sokkal többbe került a vadhús, mint vidéken, vagy akár Bécsben, ezért a fogyasztása – a magas ára miatt – jelentősen mérséklődött (Egerváry, 1904).

Az Országos Magyar Vadászati Védőegylet közbenjárására jelent meg a 58.846/1901. számú *belügyminisztériumi körrendelet a vadászások megállítása és az orvvadászok által veszélyeztetett élet- és vagyonbiztonság tárgyában*, mely szerint a korábbi rendelkezések betartásának ellenőrzése nem volt megfelelő. A vadhús hazai, főleg budapesti beszerzését többféle intézkedéssel próbálták elősegíteni (Egerváry, 1910; Szlávik, 1910; Komáromi, 1911). A magyar királyi minisztérium 1917. évi 3.683. számú rendelete tartalmazta az élő és lelőtt vad és a vadhús forgalmának szabályozását. Az ország vad és vadhús ellátására Vadforgalmi Irodát létesítettek. A jogszabály figyelmen kívül hagyása esetén magasabb áron kötött

szerződések pénzbírságot és elzárást vontak maguk után. Az így fellelt vad egyötöde a feljelentőt, a többi pedig a felmerülő költségek levonása után a Hadirokkantak Segélyalapját illette. A 1917. évi 4.836. számú rendelet értelmében Magyarország területén belül egy gímszarvas, egy vaddisznó, két dámvad, két őz, húsz nyúl, húsz fogoly, húsz fácán, valamint a mellékletében felsorolt minden vad és a 100 kg alatti vadhúsmennyiség igazolvány nélkül volt szállítható.

1940-ben jelent meg a Húsvizsgálati szabályok című kiadvány, Dr. Schwanner Jenő M. Kir. állategészségügyi főtanácsos összeállítása, ami a húsvizsgálatra vonatkozó hatályos jogszabályokat, valamint az elvi jelentőségű határozatokat összesítette. A vad vizsgálatára és felhasználására vonatkozóan a következő előírások találhatók meg ebben a kiadványban: a húskészítmények előállítására és árusítására Vr. 99. § (T.: Az állategészségügyről szóló 1928. évi XIX. törvénycikk; Vr.: Az 1928. évi XIX. t.c. végrehajtása tárgyában kiadott 100.000/1932. F. M. számú földművelésügyi miniszteri rendelet) a szarvashús húskészítményben való feldolgozásának a tilalmát fogalmazza meg, mégpedig azzal az indokkal, hogy húskészítménybe csak azon emlősök húsa volt felhasználható, amelyre a húsvizsgálati kényszer vonatkozott, a vadhús pedig nem tartozott ide. A feltétel nélküli fogyaszthatóság feltétele volt a teljes elvéreztetés, ami a lőtt vad esetében nem garantálható, így húskészítménybe nem kerülhetett (88.034/1933. F.M. sz. határozat). A vad húsának árusítása is a Vr. 101. § szerint a húsvizsgáló felügyelete alá tartozott. A romlott, vagy az ember egészségére ártalmas vadtermékek lefoglalásra és megsemmisítésre kerültek. A házalás tilalma a vadhúsra is vonatkozott (Schwanner, 1940).

A magyar királyi közellátásügyi miniszter 163.900/1942. számú rendelete a lőtt vad legmagasabb árának megállapítása tárgyában a lőtt vad egységenkénti (darab, illetve kg) maximális árát határozta meg. Területi alapon három kategóriát határoztak meg a legmagasabb áraknál: Budapesten, Budapest környékén (pl.: Budafok) és az ország egyéb területén. Ennek következtében jelentős árkülönbség adódott a budapesti és az ország más területein eladott vadhúsnál.

A 100.000/1932. számú F.M. rendelet 98. § első bekezdésére hivatkozva a vadhúst, amit az akkori előírások alapján húsvizsgálatnak nem vetettek alá, így húsbélyegző sem került rá, hentes- és mészárosüzletekben árusítani nem lehetett. Közétkeztetési szempontból lett volna igény a vadhús kiskereskedelmi árusítására, ezért a helyzetet rendezni kellett. Vadhús forgalmazásával a vadhúskereskedőkön kívül még hentesek és mészárosok, valamint fűszerkereskedők foglalkozhattak. A vadhúskereskedők az ország pár pontján, főleg nagyobb városokban voltak, ezért a vadhúst csak a lakosság kis része érthette el. A vadászati idényhez igazodva igen nagy igény volt az alkalmi árusítási tevékenységre, amire a hentes- és mészáros, illetve a csemegeüzletekben volt lehetőség. A hentes és mészáros iparban dolgozók a végzettségük alapján alkalmasak voltak a vadhús kezelésére és tárolására. A

megmaradt felesleges vadhús feltételezhetően teljesen szabálytalanul a töltelékes áruba került bedolgozásra. Ezt csak szigorú és gyakori ellenőrzésekkel lehetett megakadályozni. A henteseknek és mészárosoknak a vadhús árusítását külön kellett kérelmezni. Az apróvad árusítására a fűszer- és csemegeüzletekben is volt lehetőség. A fácán, nyúl, fogoly bőrben/szőrben egészben, hűtve kerülhetett forgalomba. Összefoglalva, a vadhús közvetlen értékesítése három helyen valósulhatott meg szabályosan: a vadhúskereskedőknél korlátlan mennyiségben és további engedély nélkül; a hentes- és mészáros üzletekben az alapengedély mellett az állategészségügyi hatóság külön engedélyével lehetett apró- és nagyvadat árusítani; a fűszer- és csemegekereskedőknek csak apróvad forgalmazása esetén nem kellett külön engedély hűtve, egészben történő árusítás esetén (Semsey, 1943).

A második világháború évei alatt külön rendelkezések határozták meg az élelmiszerek, a vadhús beszolgáltatásának rendjét, így az 1944 nyarán a *magyar királyi közellátásügyi miniszter által kiadott 1944. évi 113.100. számú rendelete* a baromfi és tojás beszolgáltatásának, forgalmának és felhasználásának, továbbá a tógazdaságban tenyésztett hal, valamint a lőtt vad beszolgáltatásának és forgalmának szabályozásáról.

A *közellátásügyi miniszter 1945. évi 110.630. számú rendelete* az apróvadak közül a nyúl, a fácán és a Hortobágyon elejtett vadliba, a nagyvadak közül a gímszarvas, az őz, a vaddisznó vonatkozásában szabályozta az értékesítés módját. Lőtt vadat csak a Magyar Lőttvadértékesítő Iroda hozhatott forgalomba. A vadásztársaságok és tagjaik kötelesek voltak az általuk társasvadászaton elejtett apróvad 80%-át, a Hortobágyon elejtett vadliba 80%-át, valamint a társasvadászaton elejtett nagyvad 50%-át a Magyar Lőttvadértékesítő Iroda tagjai sorába felvett vadkereskedőnek a vad elejtésétől számított három napon belül vételre felajánlani és átadni. A fennmaradt mennyiséget saját fogyasztásra lehetett felhasználni vagy közvetlen fogyasztónak értékesíteni. A vad átvételének tényét a kereskedő öt példányban kiállított vételi jeggyel dokumentálta. A vételi jegy tartalmazta a vad fajtát, darabszámát, a vadásztársaság és az eladó megnevezését. A vadásztársaság elnöke a társasvadászat előtt 8 nappal köteles volt ezt bejelenteni az illetékes közellátási felügyelőnek, a vármegyei vadászati felügyelőnek, valamint az elejtett vadakról nyilvántartást vezetni. A rendelet hatálya alá tartozó lőtt vadat egyik helységből a másikba szállítani kizárólag szállítási igazolvánnyal lehetett. Kézipoggyászként – szállítási igazolvánnyal – csak vadászjeggyel rendelkező személy szállíthatott vadat, hetente maximum két darab lőtt nyulat és két fácánt. A vadásztársaság tagja – vadászjegy és tagsági igazolvány felmutatása mellett – legfeljebb három darab nyulat, négy fácánt és egy nagyvadat szállíthatott kézipoggyászként szállítási igazolvány nélkül. Szabálysértés esetén pénzbüntetésre, elkobzásra, illetve feljelentői jutalomra kerülhetett sor.

3.1.2. Szabályozás a II. világháború végétől az EU csatlakozásig

Az 1947-ben kiadott belügyminiszteri rendelet alapján megalakult a Magyar Vadászok Országos Szövetsége (továbbiakban: MAVOSZ), melynek kiemelt feladata volt a háború utáni megcsappant vadállomány szakszerű áttekintése és a vadgazdálkodás újbóli megszervezése, valamint a vadászok érdekképviselete. Az erdőkről és a vadgazdálkodásról szóló 1961. évi VII. törvény kiadásával egészen 1996-ig megszűnt a vadászat törvényi szinten történő önálló szabályozása és önállósága, az erre vonatkozó rendelkezések az erdőtörvény részeként jelentek meg. A *Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium* (továbbiakban: MÉM) *Állategészségügyi és Élelmiszerhygiéniai Főosztály 36.514/1975. rendelete* alapján a nagyvadakat a kijelölt vadgyűjtő helyeken zsigerekkel együtt kellett húsvizsgálatra előkészíteni. Az elejtés után a vadász köteles volt a vadat a MÉM. 583-72. szabvány szerint kezelni. Húsvizsgálat céljára a májból, a tüdőből, a szívből, és a lépből a meghatározott módon mintát kellett venni, ezeket az egyik vesével együtt a Magyar Vadtenyésztők Kiviteli és Kereskedelmi Társasága (továbbiakban: MAVAD) által biztosított molinótasakba kellett tenni úgy, hogy a minta és az állati test összetartozása egyértelműen azonosítható legyen. A vadátvevő helyre zsigerek nélkül beszállított nagyvad exportra nem kerülhetett. Minden Magyarországon lőtt nagyvadat, amit a MAVAD-nak átadtak, olyan jelöléssel kellett ellátni, ami alapján a származási hely és az elejtés időpontja meghatározható volt.

Az 5/1962. MÉM rendelet előírta a közfogyasztásra kerülő lőtt vad húsvizsgálatát, amit hatósági állatorvosnak kellett elvégezni. A leggyakrabban előforduló problémák a fülledés és a rothadás, illetve a hús penészesedése voltak, amik megelőzhetőek a lőtt vad megfelelő kezelésével és tárolásával (Bugár, 1980; Hőnich, 1980).

A 30/1981. (XII.30.) MÉM – EüM együttes rendelete alapján élelmiszer kizárólag az előírt vizsgálatok megfelelő eredménye esetén kerülhetett közfogyasztásra. A fogyasztásra való alkalmasságát a hatósági állatorvos bírálta el. Az elejtett vadak húsvizsgálata lehetett egyedi vagy tételenkénti, az ellenőrzés pedig egyszeri vagy folyamatos. Amennyiben a lőtt vad külföldről került beszállításra vagy exportra került, akkor a húsvizsgálatot csak hatósági állatorvos végezhetette. 1989-ben a MAVOSZ elvesztette a kiemelt szerepét – megyei szövetségek alakultak, a MAVAD egyeduralma is megszűnt (Vahid & Kóbori, 2012).

A földművelésügyi miniszter 8/1993. (I. 30.) FM rendelete a vadgazdálkodásról és a vadásatról ismételten előírta az elejtett nagyvad haladéktalan kizsigerezését és szállítását. A minőségi vadhús előállításának támogatására jelent meg a 15/2001. (III. 3.) FVM rendelet 43. számú melléklete, melynek alapján az üzemeknek meg kellett felelni a meghatározott minőségbiztosítási előírásoknak. A támogatás a gímszarvas, dám, őz, vaddisznó, muflon, vadkacsa, fácán, vadliba és mezei nyúl feldolgozására vonatkozott. Ennek maximális éves mennyisége legfeljebb nettó 2000 tonna volt, alapanyaga csak saját termelésű, hazai vadhús

lehetett. *A vadon élő állat és a tenyésztett vad elejtéséről, húsvizsgálatáról, valamint a házinyúl húsvizsgálatáról szóló 9/2002 (I. 23.) FVM rendelet* előírta a közfogyasztásra kerülő lőtt és tenyésztett vad kötelező állatorvosi húsvizsgálatát. A fogalommeghatározás részbe a vadbegyűjtő hely, mint a lőtt vad tárolására engedélyezett létesítmény és a vadfeldolgozó üzem, mint az állategészségügyi hatóság által vadfeldolgozási tevékenységre engedélyezett egység került bele. Húsvizsgálat során a vadtest és a zsigerek összetartozása egyértelműen és kétséget kizáróan azonosítható kellett, hogy legyen. Az elejtett vadat legfeljebb 12 órán belül a rendeletben meghatározott vadbegyűjtő helyre vagy vadfeldolgozó üzembe kellett szállítani. A tárolási hőmérséklet nagyvad esetében maximum +7 °C, apróvadnál pedig +4 °C lehetett. Az elejtett vadat csak „szőrben/bőrben” lehetett szállítani, zárt rakterű járműben. A húsvizsgálat eredményéről az állatorvos vadhússzállítási igazolványt állított ki.

Az elejtett vad közfogyasztásra kerülés szabályozásának következő lépése *a vadon élő állat és a tenyésztett vad elejtéséről, húsvizsgálatáról és forgalmáról, valamint a házinyúl húsvizsgálatáról szóló módosított 9/2002 (I. 23.) FVM rendelet* volt. A vadbegyűjtő helyek és a vadfeldolgozó üzemek engedélyezését a megyei (fővárosi) állat-egészségügyi és élelmiszer-ellenőrző állomások végezték. A vad értékesítésének engedélyezett új helyszínékként létrejöttek az úgynevezett vadbegyűjtő és értékesítő helyek, ahol a szőrös-bőrös vad tárolása és értékesítése történhetett. Bevezetésre került az elejtett nagyvad nyomon követhetőségét biztosító vadkísérő jegy, amin a vad elejtésének pontos időpontját is fel kellett tüntetni. A vadkísérő jegyet – külön jogszabályban meghatározott díj ellenében – az állategészségügyi és élelmiszer-ellenőrző állomás adta, és az elejtő vadász, illetve a vadászatra jogosult vagy a képesített vadhúsvizsgáló töltötte ki. A húsvizsgálat ideje a vad beérkezésétől számított 12 órától 18 órára változott. Az elejtett nagyvadat a lelövésétől számított három órán belül ki kellett zsigerezni. Bevezetésre került a képesített vadhúsvizsgáló szakember feladatköre, melyhez egy hatósági szakképzést kellett sikeresen teljesíteni. Ezt a tanfolyamot az Állami Állategészségügyi Szolgálat és az Országos Magyar Vadászkamara együttesen szervezte. A képesített vadhúsvizsgálókat az illetékes megyei állategészségügyi és élelmiszer-ellenőrző állomásnak nyilvántartásba kellett venni. A vadhús vizsgálatára vonatkozóan is történtek változások: a nagyvad húsvizsgálatát a vágóállatok húsvizsgálatának szabályai szerint kellett elvégezni. Az apróvad húsvizsgálatára a fogyasztóknak történő közvetlen értékesítés esetén a vadbegyűjtő helyen, egyébként a vadfeldolgozó üzemben kerülhetett sor. Az apróvad húsvizsgálatának módja a külső megsejmlélés volt. A zsigerek vizsgálatára csak akkor került sor, ha ennek során valamely betegség gyanúja merült fel. A vaddisznó esetében a *Trichinella* vizsgálatra vonatkozó előírásokat külön jogszabály határozta meg. A húsvizsgálatot követően 7 napon belül el kellett szállítani a vadat a vadbegyűjtő helyről, ha a tárolási hőmérséklet -1 és +7 °C között volt. Ha a hőmérséklet -1 és +1 °C között volt, akkor maximum 15 napig lehetett ott tárolni a vadhúst. A vadfeldolgozó üzemben történt a lőtt vad másodlagos húsvizsgálata.

3.2. A vadhús közfogyasztásának élelmiszerlánc-biztonsági előírásai az EU csatlakozás után

Az EU-ban ahhoz, hogy az élelmiszer biztonsággal fogyasztható legyen, mind az előállítás, mind a kereskedelem teljes folyamatában garantálni kell a vonatkozó jogszabályokban előírt feltételek teljesülését. Az Európai Unió egyik alapvető élelmiszerlánc-biztonsági alapelve az élelmiszerek nyomon követhetőségének biztosítása a termőföldtől az asztalig (Laczay, 2013; Kasza, 2018). Ezt az *élelmiszerjog általános elveiről és követelményeiről, az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság létrehozásáról és az élelmiszerbiztonságra vonatkozó eljárások megállapításáról szóló 178/2002/EK rendelet* írja elő. 2014-ben az Európai Bizottság megbízásából nemzetközi tanulmány készült a kötelező eredetjelölésről, mely a vadhúsra vonatkozóan is közöl adatokat (AGRI-2013-EVAL-03 Study Report, 2014).

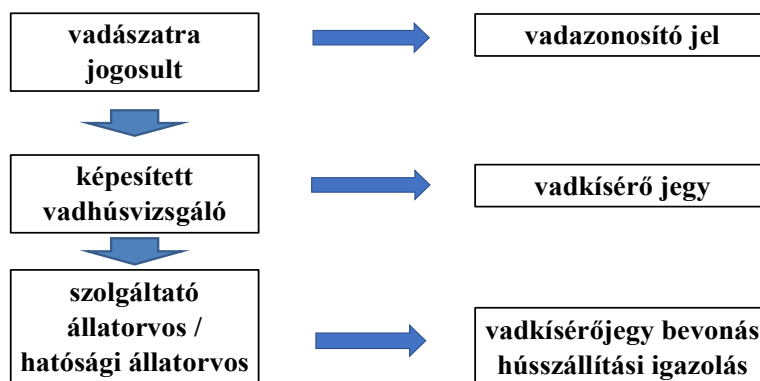

3. kép. Vadazonosító krotália (saját felvétel)

Magyarországon a lőtt vad nyomon követhetőségét a vadazonosító krotália (3. kép), illetve a vadkísérő jegy biztosítja (4. kép). Ezek alapján egyértelműen meghatározható a lőtt vad elejtésének pontos helye és ideje.

Vadkísérő jegy	
Elejtő neve:	Azonosító jel sorszáma:
Elejtés helye*, ideje (év, hó, nap, óra):	Vadászatra jogosult kód száma:
Elejtett vad faja, kora:	1 év alatti 1-2 év közötti 2 év feletti csak vadászó esetén
Elejtés előtt tapasztalt elváltozások:	Az elejtett vad testének és zsigerének vizsgálatakor tapasztalt elváltozások:
Vizsgálat helye, ideje (év, hó, nap, óra):	Vizsgáló neve, aláírása:
A vizsgáló nyilvántartási száma vagy bélyegzőszáma**:	
**Ha a vizsgáló nem hatósági vagy magán-állatorvos vizsga	

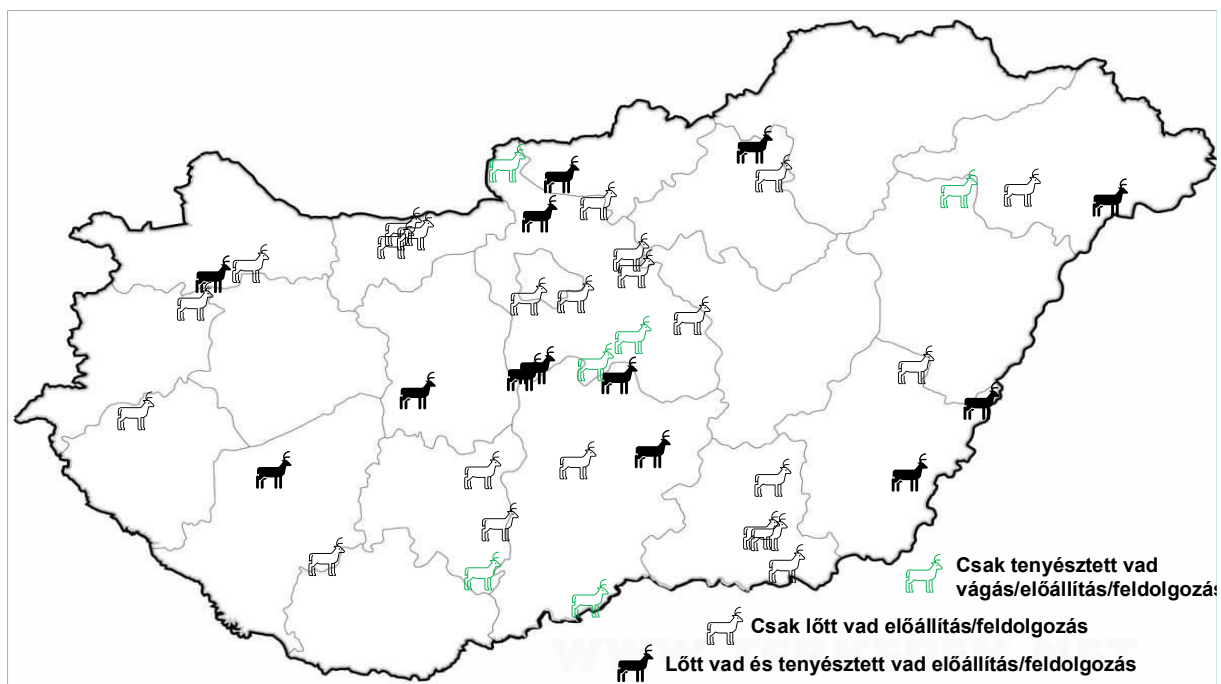
4. kép. Vadkísérő jegy és vadazonosító krotália (saját felvétel)

1. ábra. A vadhús nyomon követhetőségét biztosító dokumentumok

A nyomon követhetőség biztosításához szükséges további kiegészítő dokumentumokat az **1. ábra** szemlélteti.

Az *élelmiszerlánc-biztonsági feltételek teljesülését az élelmiszer-higiéniáról szóló 852/2004/EK rendelet és az állati eredetű élelmiszerek különleges higiéniai szabályainak megállapításáról szóló 853/2004/EK rendelet* határozza meg az Európai Unióban. A 852/2004/EK rendelet az alapvető, minden élelmiszer előállításra és forgalmazásra vonatkozó előírások mellett meghatározza az alaptermékeket is, melyek közé az elejtett vad is tartozik. Ennek alapján a vadászatra jogosult a lőtt vadat kizárólag szőrben/bőrben értékesítheti. Ha a vad üzemi feldolgozásra kerül, akkor a 853/2004/EK rendelet tartalmazza a részletes szabályozást. A rendelet különbséget tesz a tenyésztett és a lőtt vad feldolgozására vonatkozóan. Lőtt vad esetében a rendelet előírja a mielőbbi zsigerezést, a képzett személyek általi húsvizsgálat, illetve a vadfeldolgozó üzembe szállítás fontos szempontjait (pl. a vadakat egymásra halmozva szállítani nem szabad, a vadfeldolgozó üzemben állatorvos végzi el a vad másodlagos húsvizsgálatát). Az érvényes működési engedéllyel rendelkező üzemek nyilvántartása a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal feladata, a „Kereshető adatbázisok – Élelmiszer üzemlisták – Engedélyezett létesítmények” online elérhető listán naprakészen vezetik. 2022-ben a tenyésztett vad feldolgozására 19, a lőtt vadra pedig 36 üzemnek volt engedélye, mindkét tevékenységre pedig összesen 13 egységnek (**2. ábra**). Az engedélyezett üzemek az Európai Unió egész területére szállíthatnak vadhúst, illetve húskészítményt.

2. ábra. Vad feldolgozására engedéllyel rendelkező üzemek Magyarországon (2022)
 Forrás: NÉBIH adatai alapján saját szerkesztés

A vaddisznó húsvizsgálat részét képezi a *Trichinella* vizsgálat is, melyet a *húsban előforduló Trichinella hatósági vizsgálatára vonatkozó különös szabályok megállapításáról szóló 2015/1375 EU végrehajtási rendelet szabályoz*. 2019-ben Szerbiában vizsgálták a vaddisznó biztonságos fogyasztásának a feltételeit, főleg a zoonózisok előfordulása és ezek megelőzése céljából. Megállapították, hogy kiemelt figyelmet kell fordítani a *Trichinella* vizsgálatokra (Petrovic, et al., 2019). A 2008. évi XLVI. törvény az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről alkalmazási köre kiterjed az élő és elejtett vad szállítására, tartására. 2009-ben jelent meg először az EU csatlakozást követően nemzeti jogszabály az elejtett vad kezelésének és forgalomba hozatalának feltételeiről, ez az *elejtett vad jelöléséről, valamint kezelésének és forgalomba hozatalának élelmiszer-higiéniai és állategészségügyi feltételeiről szóló 141/2009. FVM rendelet*.

A vadhús fogyasztásra, illetve a vadhúselőállítás gazdaságosságára jelentős hatással van az aktuális járványügyi helyzet. A bevezetésre kerülő korlátozó intézkedések nehezítik vagy bizonyos esetekben megtiltják a vadhús kereskedelmét. Az 1996. évi LV. számú vadászati törvény a vadon élő állatok fertőző betegségeivel kapcsolatosan kötelezettségeket ró a vadászokra. Vizsgálatok azt bizonyítják, hogy az állategészségügyi hatóság és a vadászok megfelelő együttműködése nélkülözhetetlen a járványügyi intézkedések során. A hatóság érdemben tudja segíteni a vadászatra jogosultakat a járvány következtében kialakult gazdasági nehézségek leküzdése során (Battay, et al., 2019). A vad nyomon követhetőségét a 141/2009. FVM rendelet szerint nagyvad esetében a vadkísérő jegy, apróvad esetében az apróvadgyűjtőigazolás biztosította. Az elejtett vad mennyiségéről a vadászatra jogosultnak

naprakész dokumentációt kellett vezetni, a vadbegyűjtő hely üzemeltetőjének, illetve a vendéglátóhely üzemeltetőjének is. A magánfogyasztás kivételével vadkísérő jegyet minden esetben ki kellett tölteni. A „kis mennyiség” meghatározása esetén is jelentős különbségek alakultak ki. A nagyobb területen gazdálkodó nagyvadas jogosultak sokszor nagyobb mennyiséget is forgalomba tudtak volna hozni. Amennyiben a lőtt vadat a vadászatra jogosult más tagországban található vadfeldolgozó üzemnek értékesítette, akkor a szállítást követő 24 órán belül a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal (továbbiakban MgSzH) illetékes területi szervét erről értesíteni kellett. A vadbegyűjtő hely létesítésének módja és feltételei is módosultak, ezeket az MgSzH kerületi szerve vette nyilvántartásba. Biztosítani kellett a lőtt vad higiénikus tárolásához, hűtéséhez szükséges feltételeket, az állati eredetű melléktermékek zárt, csepegésmentes tárolását, a szükséges nyilvántartásokat naprakészen kellett vezetni. A vadhúsvizsgáló képesítés oktatási anyagait az MgSzH Központ és az Országos Magyar Vadászkamara közösen készítette el. A hazai szabályozás az osztrák tapasztalatok alapján került megalkotásra (Winkelmayer, et al., 2011). A vadhús fogyasztás élelmiszer-biztonsági feltételeinek biztosításával meg lehet előzni a vadhús okozta élelmiszer eredetű megbetegedéseket. Ennek legfőbb eszköze a megfelelő jogi szabályozás és a gyakori hatósági ellenőrzés (Bekker et al., 2011; Márok, T., 2012; Herényi, B., 2016; Molnár, 2018). Világviszonylatban nézve az újonnan megjelenő emberi fertőző betegségek mintegy 43%-a vadon élő állatokból származik, ezért szükséges a vadászok folyamatos képzése, továbbá az élelmiszerbiztonsági útmutatók és a jó gyakorlat kiterjesztése annak érdekében, hogy a vadon élő állatokból készített élelmiszerekből eredő betegségek számát minél inkább csökkenteni lehessen (Hedman, 2020).

2011-től az *elejtett vad kezelésének és értékesítésének élelmiszer-higiéniai feltételeiről* szóló 43/2011. VM rendelet szabályozta a vad közvetlen értékesítését. A vadfeldolgozó üzemekbe továbbra is mennyiségi korlátozás nélkül lehetett a vadat szállítani. A szállítmányt minden esetben állategészségügyi bizonyítvány kísérte. A rendelet megjelenésekor a közvetlenül értékesíthető mennyiség vadászatra jogosultanként maximum 100 db nagyvad/év volt, illetve a 100 nagyvad feletti rész 40%-a. Apróvad esetében az évi értékesíthető mennyiség maximum 5000 db/év volt, illetve az 5000 db feletti mennyiség további 40%-a. 2021-ben a mennyiségi korlátozás kikerült a rendeletből. Ha a vadászatra jogosult közvetlenül értékesítette a vadat a kiskereskedelmi vagy vendéglátó egység felé, akkor működtetnie kellett legalább egy megfelelő vadbegyűjtő helyet (**5. kép**), illetve naprakész nyilvántartást kellett vezetni (**6. kép**).

5. kép. Vadbegyűjtő hely kívülről (saját felvétel)

A vadbegyűjtő helyek nyomon követhetőségi nyilvántartása a 43/2011 (V. 26.) VM rendelet 13. § (2) bekezdése szerint (minta)

Vadbegyűjtő hely üzemeltetője (név, cím):
 Vadbegyűjtő hely nyilvántartási száma:

Sorszám	Vad azonosítása			Beszállítás időpontja				A szállító adatai		Beszállítási- időpont mért maghő (°C)	Kiszállítás időpontja				A kiszállító adatai		Kiszállítási- időpont mért maghő (°C)	Vadhűtő hőmér- séklete (°C)	Megjegyzés
	faj	menyiség (kg/db)	azonosító jel sorszáma/ gyűjtőigazolás sorszáma	év	hónap	nap	óra	név	cím		év	hónap	nap	óra	név	cím			

6. kép. Vadbegyűjtő hely nyomon követhetőségét biztosító nyilvántartás (saját felvétel)

A lőtt vad elsődleges húsvizsgálatát a képesített vadhúsvizsgáló, a másodlagos húsvizsgálatot a hatósági vagy jogosult állatorvos végezte. A kifogásmentes lőtt vad korlátozás nélkül közfogyasztásra kerülhetett. Az elejtett vad húsvizsgálata során a fogyaszthatósági döntést csak az összes vizsgálati eredmény birtokában lehetett meghozni.

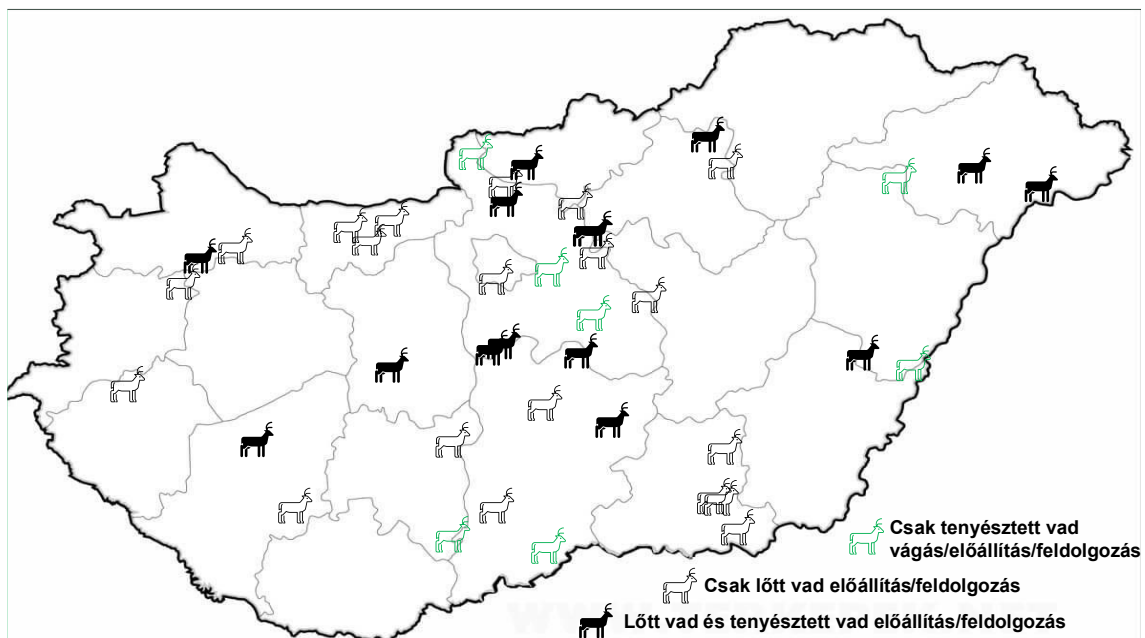
3.3. A vadhús közfogyasztásának jogszabályi háttere Magyarországon

A közfogyasztásra szánt lőtt vad értékesítésére vonatkozó feltételeket jelenleg a 60/2023. (XI.15.) AM rendelet szabályozza. Ez a rendelet több jogszabályt is hatályon kívül helyezett – a 43/2011. VM rendelt mellett az 52/2010. a kistermelői élelmiszer-termelés, előállítás és értékesítés feltételeiről, valamint az 57/2010. az élelmiszerek forgalomba hozatalának, valamint előállításának engedélyezéséről, illetve bejelentéséről FVM rendeleteket is – mivel a jelenleg hatályos szabályozást, amely vad esetében is tartalmaz vonatkozó részeket, ez az új rendelet tartalmazza. Jelentős változás, hogy a lőtt vad megfelelő feltételek kialakítása után – mobil vadfeldolgozó létesítményben – nem csak szőrben/bőrben, hanem nyúzva, darabolva, kockára vágva is értékesíthető. A rendelet a vad közvetlen értékesítésére vonatkozik csak, a magánfogyasztásra, illetve az engedélyezett üzemekre nem. A vad átadás/eladás tevékenységet be kell jelenteni az illetékes kormányhivatalnál, amennyiben mobil vadfeldolgozó, helyi kiskereskedelmi vendéglátó egység, vadfeldolgozó üzem, vagy kereskedő részére kerül értékesítésre. Két vagy több vármegye esetén bármelyikben megtehető a bejelentés – a befogadó vármegye értesíti a többi érintettet. A bejelentésben fel kell tüntetni a FELIR azonosítót, a vadgazdálkodási egység kódszámát, a vadászterület helyét és a vadbegyűjtő hely címét. Ha a vad átvételére kiskereskedelmi létesítményben kerül sor, akkor csak húszszállítási igazolással vehető át, amit az élelmiszervállalkozónak 2 évig meg kell őrizni. Elejtett vad előkészítésére a kiskereskedelmi létesítményben elkülönített, kizárólag erre a célra használt helyiségben, erre a célra rendszeresített külön eszközökkel kerülhet sor. A szőrben/bőrben lévő és a nyúzott vadat egymástól elkülönítetten kell tárolni. Tilos a kültakarójában lévő vadat, vadhúst, vadhúsból készített terméket lefagyasztani, illetve vadhúsból darálthúst, előkészített húst előállítani. A mobil vadfeldolgozó, kiskereskedelmi/vendéglátó egység, felvásárló vagy vadfeldolgozó felé történő értékesítés további feltételei:

- Szállítás egész Magyarország területén csak aktív hűtéssel rendelkező szállító járművel történhet. A szállítás során meg kell akadályozni a vad szennyeződését, a vadat egymásra halmozva szállítani tilos.
- A vadászatra jogosultnak nyilvántartást kell vezetni a kiskereskedelmi és vendéglátó egység felé történő értékesítés esetén: a forgalomba hozott elejtett vad darabszámáról, fajáról, nagyvad esetén a felhasznált azonosítójel sorszámáról, és az értékesítés helyéről. A nyilvántartást 2 évig meg kell őrizni.
- A tárolási hőmérsékletre vonatkozó előírások: nagyvadat teljes tömegében 0 és +7 C°, az apróvadat 0 és +4 C° között kell tárolni.
- Az élelmiszer-biztonsági kockázatok kezelésére *Jó Higiéniai Gyakorlat* alkalmazása.

- A vadászatra jogosult egy vadászati évben a saját vadászterületen elejtett, általa üzemeltetett vadbegyűjtő helyről és mobil feldolgozó létesítményből kiskereskedelmi egység, illetve vendéglátó egység felé 1000 db nagyvadat, illetve 10000 db apróvadat és a kistermelői/kiskereskedelmi közvetlen értékesítésre előállított termékeket hozhatja forgalomba. A vadfeldolgozó vagy felvásárló felé történő értékesítés esetén nincs mennyiségi korlátozás.
- Legalább egy vadbegyűjtő hely létesítése és üzemeltetése.

Engedélyezett vadfeldolgozó üzemben korlátlan mennyiségű lőtt vad értékesíthető. 2025 áprilisában összesen 40 olyan engedélyezett üzem volt hazánkban, amelynek tenyésztett, illetve lőtt vad előállítására és feldolgozására volt engedélye. Mindkét tevékenységre 14, csak tenyésztett vadra 7 és csak lőtt vadra 19 üzem rendelkezett engedéllyel, tehát tenyésztett vad 21, míg lőtt vad feldolgozása 34 üzemben történhet (**3. ábra**).

3. ábra. Vad feldolgozására engedéllyel rendelkező üzemek 2025-ben
(Forrás: NÉBIH adatai alapján saját szerkesztés)

A lőtt vad nyomon követhetőségét a feldolgozásig a vadazonosító krotália, az állatorvosi húsvizsgálatig ezen felül még a vadkísérő jegy biztosítja. A lőtt vad elsődleges húsvizsgálatát a vadhúsvizsgáló, a fogyaszthatósági vizsgálatát – 48 órán belül – a hatósági vagy jogosult állatorvos végzi el, melynek vaddisznó esetében a *2015/1375 bizottsági végrehajtási rendelet* alapján a Trichinella vizsgálat is részét képezi. Ha a vad fogyasztásra alkalmas, az állatorvos kiállítja a hússzállítási igazolást, ami a kiállítástól számított 3 napig érvényes. A fogyasztásra alkalmatlan vadtest (**7. kép**) megsemmisítésre kerül a hatályos jogszabályok alapján. Rendkívüli élelmiszerlánc-esemény esetén a kötelező húsvizsgálatot elő lehet írni a forgalomba hozatal módjától függetlenül.

7. kép. Jelöletlen elejtett vaddisznó (saját felvétel)

A vadbegyűjtő hely üzemeltetését/megszüntetését írásban 8 napon belül be kell jelenteni a járási hivatalnál. A vadbegyűjtő helyekről az illetékes kormányhivatalnak nyilvántartást kell vezetni. Amennyiben nem felel meg az előírásoknak, szankcionálni kell. A vadászatra jogosultnak, mint a vadbegyűjtő hely üzemeltetőjének naprakész nyilvántartást kell vezetnie. A mobil vadfeldolgozó létesítményt a székhely szerint illetékes járási hivatal veszi nyilvántartásba. A bejelentésben fel kell tüntetni az üzemeltető FELIR azonosítóját, a vadgazdálkodási egység kódszámát, a vadászterület helyét, a mobil vadfeldolgozó létesítmény használaton kívüli tárolási helyét. A használat megkezdése előtt legalább 48 órával a regisztrációs szám és használati hely megadásával be kell jelenteni a tevékenység megkezdését a járási hivatalnak. A mobil vadfeldolgozó létesítményben végezhető tevékenységek: az elejtett vad nyúzása, kopasztása, darabolása, csontozása, nyesése, szeletelése, kockára vágása és csomagolása. Nyúzás, kopasztás előtt a vadat tilos lefagyasztani. Nyúzás, kopasztás után a vadat húsvizsgálatnak kell alávetni. A mobil vadfeldolgozó létesítmény üzemeltetőjének szintén naprakész nyilvántartást kell vezetnie a jogszabályban meghatározott adatokról. A mobil vadfeldolgozó létesítményben végzett tevékenységre vonatkozó követelmények:

- Húson végzett munka szervezése – a szennyeződés elkerülése vagy minimálisra csökkentése érdekében.
- A darabolásra szánt húst fokozatosan kell a létesítménybe szállítani.
- A daraboláshoz, csontozáshoz, nyesés, szeletelés, kockára vágás, csomagolás során +12 C°-t kell biztosítani. A belsőségeket +3 C° alatt, egyéb hústermékeket +7 C° alatt kell tárolni.
- Különböző fajok feldolgozása esetében meg kell előzni a keresztszennyeződést – időben/térben el kell különíteni a különböző fajokon végzett műveleteket.

A 60/2023. AM rendelet által meghatározott feltételeket a vadbegyűjtő hely és a mobil vadfeldolgozó létesítmény vonatkozásában az **1. táblázat** foglalja össze.

1. táblázat. A 60/2023. AM rendelet vonatkozó előírásai vadbegyűjtő hely és mobil vadfeldolgozó létesítmény kialakításának feltételeire

	A 60/2023. AM rendelet vonatkozó előírásai vadbegyűjtő hely és mobil vadfeldolgozó létesítmény kialakításának feltételeire	
	Vadbegyűjtő hely	Mobil vadfeldolgozó létesítmény
Vonatkozó előírások	60/2023. AM rendelet 11.sz. melléklet 1. pont	60/2023. AM rendelet 11.sz. melléklet 2. pont
Méret	Megfelelő nagyság, a függesztett tárolás feltételei kialakításra kerültek.	Megfelelő nagyság, a függesztett tárolás feltételei kialakításra kerültek.
Hőmérsékleti előírások	Megfelelő hűtő berendezés, hőmérséklet (nagyvad teljes tömegében 0 és +7 C°, apróvad 0 és +4 C°)	Megfelelő hűtő berendezés, hőmérséklet (nagyvad teljes tömegében 0 és +7 C°, apróvad 0 és +4 C°)
Oldalfal, mennyezet, padozat kialakítása	Hézagmentes, jól tisztítható, fertőtleníthető oldalfal és mennyezet; nem rozsdásodó, csúszásmentes padozat	Hézagmentes, jól tisztítható, fertőtleníthető felületek
Világítás	Megfelelő fényerősségű világítás – 540 lux fényerő	Megfelelő fényerősségű világítás – 540 lux fényerő
Előtér	Megfelelő nagyságú, szilárd burkolattal ellátott	-
Víz	Ivóvíz minőségű víz	Ivóvíz minőségű víz
Keletkezett szennyvíz tárolása	Szennyvíz zárt elvezetése	-
Állati eredetű melléktermékek kezelése	Állati eredetű melléktermék elkülönített, zárt tárolása	Állati eredetű melléktermék elkülönített, zárt tárolása
Kerítés	Bekerített helyen	-
Higiéniai feltételek	Fertőtlenítés feltételeit biztosítani kell	Fertőtlenítés feltételeit biztosítani kell
Rovar- és rágcsálóirtás	Állati kártevők távoltartása	Állati kártevők távoltartása
Egyéb feltételek	A (2) szerint bejelentett vadbegyűjtő helyre kizárólag a vadászatra jogosult saját területén elejtett vad vihető be és tárolható.	Megfelelő eszközök a higiénikus kézmosás feltételeihez, illetve az átöltözéshez, a munkaeszközök tisztításához és higiénikus tárolásához.
		Vadbegyűjtő helyként is üzemelhet, amennyiben arra vonatkozó előírásnak megfelel.

Amennyiben nem megfelelő feltételek kerülnek megállapításra (**8. kép**), akkor a hiányosságokat a hatóság által megadott határidőig pótolni kell.

8. kép. Nem megfelelő, rozsdás ajtó (saját felvétel)

Az állatbetegségek bejelentési rendjéről szóló 113/2008. FVM rendelet alapján, a vármegyei kormányhivatal által meghatározott esetekben a bejelentési kötelezettség alá tartozó állatbetegségekre vonatkozóan a vadászatra jogosultnak mintát kell venni laboratóriumi vizsgálat céljára az elejtett vagy az elhullva talált vadból. Az aktuális járványhelyzetre vonatkozó előírásokat a hatályos rendelkezések, illetve (41/1997. FM rendelet, 383/2016. kormány rendelet), az országos főállatorvos határozatai (Az Országos Főállatorvos 2/2018., 3/2018., 2/2019., 2/2020. számú határozatok) alapján, az állatorvos utasításainak megfelelően kell betartani, mint például korábban a klasszikus sertéspestis (75/2002. FVM rendelet a klasszikus sertéspestis elleni védekezésről), valamint jelenleg az afrikai sertéspestis (98/2003. FVM rendelet az afrikai sertéspestis elleni védekezésről) járvány esetében. A lőtt vad szállítására járványügyi szempontból is alkalmas szállító járművet kell biztosítani (**9. kép**).

9. kép. Lőtt vad szállítására járványügyi szempontból alkalmas gépjármű (saját felvétel)

3.4. A vadvédelem és az illegális vadászat elleni jogi szabályozás

3.4.1. A vadvédelem és az illegális vadászat elleni jogi szabályozás története hazánkban

A vadászat a magyar törzsek vándorlása idején és a honfoglalást követően a férfiak egyik legfontosabb tevékenysége volt, gyakorlására a nemzet minden szabad tagjának lehetősége nyílt. A népesség növekedésével a vadállomány fogyatkozni kezdett. Az orvvadászat megjelenése és elterjedése akkor alakult ki, amikor a mindenki számára elérhető szabad vadászat korlátozásra került, majd végül teljesen megszűnt. Hazánkban ez a 12-13. században a hűbéri földtulajdon kialakulásával vette kezdetét, mivel a király és a hűbérurak a földterület adományozásakor a vadászati jogot megtartották maguknak. A szegények teljes kiszorítása a vadászatból a megélhetési nehézségeket tovább súlyosbította. A kezdeti időkben különösen ez vezethetett az orvvadászat kialakulásához (Bakóczy, 1973).

A vadászat szabályozására vonatkozó első ismert hazai rendelkezés *I. László 1092. évi dekrétuma*, mellyel megtiltotta vásár- és ünnepnapokon a vadászatot. Ekkor már a vadászati jog adományozása kizárólag a királyi jogok közé tartozott. A vadászatot felosztották felső vagy nagy vadászatra és alsó vagy kis vadászatra. A nagy vadászathoz tartozott az őz, a szarvas, a vaddisznó, a bölény, a zerge, a farkas, a hiúz és a medve; a szárnyasok közül pedig a túzok, a sas, a kócsag, a fajd és a keselyű. A 14. századtól már csak a király, illetve a király által felhatalmazott főurak gyakorolhatták a „nagy vadászatot” a királyi vadászterületeken. A „kis vadászat” a köznemeseket is megillette, amire még a királyi vadászterületeken is volt lehetőség. A nemesek személyes vadhús-szükségleteik kielégítése céljából a jobbágyaikat is megbízhatták vadászattal (Bakóczy, 1973). A parasztságot a vadásztól *II. Ulászló 1504-ben kiadott V. dekrétum 18. tc.* tiltotta el, megfosztva őket egyúttal a vadkár elleni védekezés lehetőségétől is. A rendelkezés nem vonatkozott az ebben fel nem sorolt ragadozó fajokra, így ezek vadászatára nem volt korlátozás (Elek, 2009).

III. Károly 1729. évi XXII. törvénycikke a nemeseken kívül mindenkit kizárt a vadászatból, és a szaporodási időszakokra vadászati tilalmi időket vezetett be. A jogosulatlan vadászatot pedig szigorúan büntették (1729. évi XXII. tc.). Fontos újításként jelent meg ebben a törvénycikkben a vadászati kíméleti idők meghatározása. Vadászati joggal rendelkezett minden nemes, nemesi jogot élvező, szabad királyi város (jogi személyként) és katonatiszt (Elek, 2009). *II. József 1786-ban kiadott vadászati rendelete* szigorú rendelkezéseket tartalmazott az orvvadászat ellen. Tilos volt fegyverrel vagy vadászkutyával idegen vadászterületen közlekedni. Az illetéktelenül lelőtt vagy elfogott vad lopásnak minősült. Az orvvadászt rejtegető egyéneket is orvvadászként büntették meg. *II. Ferenc 1802. évi dekrétuma „A vadászatról és a madarászatról”* az orvvadászra vonatkozó korábbi rendelkezéseket enyhítette, a büntetést a bíró belátására bízta. A művelés alatt álló területeken tilalmi időszakok kerültek meghatározásra (Elek, 2009). *Az 1836. évi törvénycikk* megerősítette a jobbágyok vadászatra

vonatkozó tilalmát, és vadászati robotot írt elő. A vadászterületeken felügyelő és vadóvó személyzetet állított fel a megyehatóság. Minden vadász köteles volt a hasznos vadak tilalmi idejét tiszteletben tartani és a dúvadak, valamint a ragadozók számának csökkentésén iparkodni. Meghatározásra kerültek a szőrmés- és szárnyasvadra vonatkozó tilalmi idők, amikor a rendeletben felsorolt vadakat sem löni, sem élve elfogni, sem árusítani, sem megvenni nem volt szabad. Ebben az időszakban vadgazdálkodásról nem lehetett beszélni, a szabályozás betartását nem ellenőrizték, az orvvadászat teljesen elharapódzott.

Az 1848-as reformok a nemesi előjogokat eltörölték. Ez a vadászatot is érintette, innentől a földtulajdonos rendelkezett a vadászati joggal. Akik azonban továbbra is a nemesi rétegből kerültek ki, így jelentős változás nem történt (Bakóczy, 1973; Elek, 2009). 1860-ban a *Magyar Erdészegylet ideiglenes rendelet tervezetében*, a vadászati törvény megalkotásához tettek ajánlásokat. A tervezetben meghatározásra kerültek a vadászati szempontból tiltott területek, a hasznos vadak (pl.: gímszarvas, dám, zerge, őz, hörcsög és nyúl) vadászati tilalmi ideje és a dúvadak, ragadozók irtására vonatkozó alapszabályok. A mezőgazdasági munkálatokhoz kapcsolódó vadászati tilalmak megmaradtak, szántóföldeken a vetéstől az aratás végéig, réteken április 1-jétől a széna behordásig, szőlőkben február 1-jétől a szüret végéig tiltott volt a vadászat. Bizonyos eszközök: a kelepcék, hálók, török kirakása is jogosulatlan vadászatnak számított.

Az 1872-es vadászati törvény megjelenését hosszas társadalmi és szakmai egyeztetés előzte meg, amiben a Vadász és Versenylap, valamint az Országos Vadászati Védegylet kiemelt szerepet töltött be. A legkritikusabb kérdés a birtokviszonyok megfelelő szabályozása volt, hiszen a tervezet alapján a vadászati jog földtulajdonhoz való kötése jelentősen átalakította a korábbi nemesi vadászati jogokat (Visontai, 1868; Gr. Festetics, 1860, 1868). A feudális helyzetet a korszakalkotó *1872. évi VI.*, majd az ezt követő *1883. évi XX. törvénycikk* szüntette meg. Előbbi először mondta ki, hogy az ingatlan tulajdon és a vadászati jog elválaszthatatlan. Nagyon fontos része volt az új törvénynek a vadőrök vallomására vonatkozó szakasz, ami innentől kiemelt szerepet kapott a jogi eljárásokban, teljes bizonyító erővel rendelkezett (Elek, 2009). Törvényi szinten kerültek meghatározásra az általános és a különös vadászati tilalmi idők. A hatósági szervek motozási, igazoltatási, felszólítási és bekísérési joggal rendelkeztek az orvvadászat visszaszorítása érdekében.

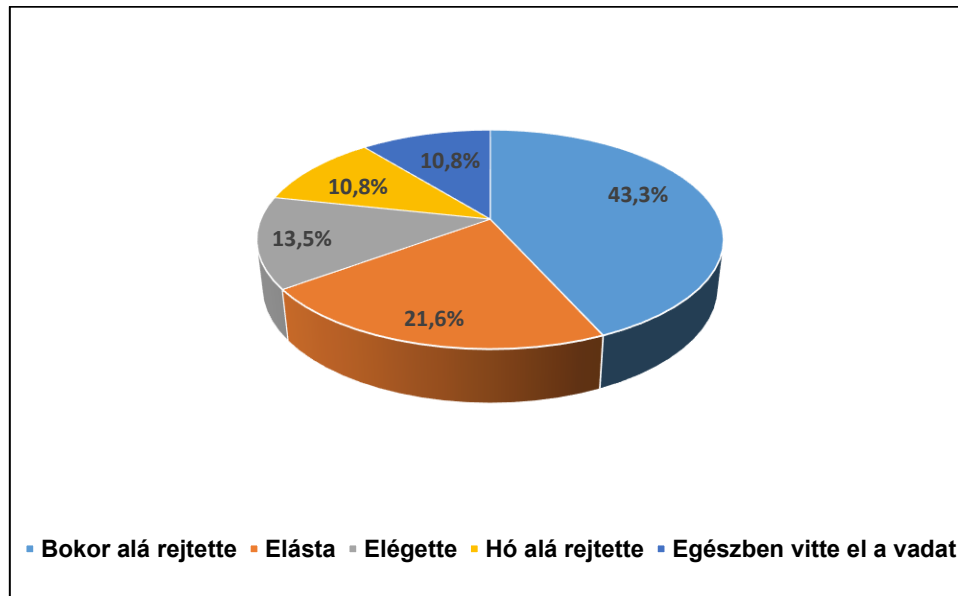
Az 1883-ban a vadászatról megjelent XX. törvénycikkben az 1872-es VI. tc. hibái és hiányosságai kerültek átdolgozásra. Az általános vadászati tilalom február 1-jétől augusztus 15-ig tartott. Énekes madarakra egész évben tilos volt vadászni. A tilalmi időszak első 14 napját követően a vadat nem volt szabad nyilvánosan árulni, venni és étlapra tűzni. Külön fejezet foglalta össze a vadászati kihágásokra és a büntetésekre vonatkozó részeket. A tetten ért orvvadászokra pénzbüntetést szabtak ki. Az 1883. évi XX. tc. kis módosításokkal egészen a második világháború végéig szabályozta a vadászatot hazánkban. A vadászati jog ekkor már

egyértelműen a földtulajdonhoz kötődő jog volt (Bakóczy, 1973). 1883. június 29-én jelent meg a vadászati törvény végrehajtása tárgyában a *magyar királyi belügyminiszter 38871. számú körrendelete*. A belügyminiszter és a pénzügyminiszter rendelkezéseikkel együttesen az illegális vadászatot kívánták visszaszorítani. 1883 októberében jelent meg „*A vadászati tilalomra nézve a pénzügyőrség által gyakorlandó ellenőrzés*” tárgyában hozott 1883. évi 48.923 számú körrendelet. A dóm, gím és őz fogyasztási célból történő szállítására csak az állat nemzőszerveinek meghagyása mellett kerülhetett sor. Az 1884. július 8-án megjelent Földművelésügyi Értesítőben tették közzé az „Alapszabály tervezett minta vadásztársaságok alakításánál való felhasználásra” szabályzatot, amelyben a vadőrök feladatai között szerepelt a tilalmi idő alatti folyamatos őrködés, a tiltott időben való vadászat, a török, hálók, hurkok vetésének a megakadályozása, illetve a vadak és madarak védelme. A *belügyminiszter 59.846 számú körrendelete* „*A vadászások megőrzése és az orvvadászok által veszélyeztetett élet- és vagyonbiztonság megőrzése*” tárgyában alapján a fegyveradó és vadászati adót fizetők névjegyzékét a városi adóhivatalok megküldték az eljáró hatóságoknak. Csak az tarthatott fegyvert, aki megfizette a fegyveradót és fegyvertartási jogosultsággal is rendelkezett. Az 1883. XX. törvénycikk 37. és 38. § rendelkezései szerint a szabálytalan vadszállítás, árusítás esetére elzárásra átváltoztatható pénzbüntetést határozott meg, illetve az orvvadászat visszaszorítása érdekében a vad eredetét dokumentáló igazolvány kiállítását írhatta elő (Veress, 1906; Dénes, 1907; Egervári, 1910; Gyöngyöshalászi-Takách, 1916).

Az első és második világháború a vadállományban is jelentős károkat okozott. A természeti környezet jelentős pusztulása mellett a vadakat a katonák és a lakosság élelmezése céljából is alaposan megtizedelték. Az orvvadászat mindennapos volt. Ezzel egyidőben Svájcban az orvvadászat visszaszorítása érdekében, a hurok- és cseklyevetőket, mint állatkínzókat súlyosabb büntetésben részesítették (Földváry, 1916). Az 1920-as, 1930-as években heti rendszerességgel jelentek meg olyan sajtóhírek, melyek az orvvadászok és csendőrök, vadőrök közötti tűzpárbajokról számoltak be. A vadállomány egyre csak ritkult (Feiszt, 2017). A második világháború idején szigorú élelmiszer-beszolgáltatási rendszert alakítottak ki a lakosság ellátása érdekében, így a terítékre hozott vad nagy része közfogyasztásra került a *közellátásügyi miniszter 1945. évi 110.630 számú rendelete* alapján.

1945 után a vad állami tulajdonba került (1945. évi VI. törvény a földreformról; 4640/1945 (VII. 14.) ME rendelet), a vadgazdálkodásnak komoly figyelmet szenteltek. A 1970-es évek elején Magyarországon egy 144 esetet feldolgozó, átfogó kutatás készült a vadállományt károsító orvvadászok tevékenységéről (Bakóczy, 1973). A területi megoszlást vizsgálva a leginkább érintett területek a nagyvadban bővelkedő megyék voltak. A legsúlyosabb helyzet Veszprém és Somogy megyében volt. Sokszor kapcsolódott illegális fegyverhasználat és fegyverrejtegetés is a bűncselekményekhez (Bakóczy, 1973; Sályi, 1977; Elek, 2009). Az 1973-as vizsgálatokból kiderült, hogy az orvvadászat és az egyéb bűncselekmények között pozitív

korreláció van, az orrvadászok közel harmada visszaeső bűnöző, akiknek 60%-a korábban több bűncselekményt is elkövetett. Ezek ráadásul általában erőszakos, illetve vagyon elleni bűncselekmények voltak. Összefüggés mutatkozott a vadorzás és a vadászati balesetek között. A 144 feldolgozott esetből 22 során személyi sérülés is történt, ebből 7 halállal végződött. A vadorzáskor keletkező vadmaradványokat a bűnüldöző szervek tapasztalatai szerint általában elrejtették, elásták vagy elégették (**4. ábra**) (Bakóczy, 1973).

4. ábra. Az orrvadászok által elejtett vadmaradványok sorsa

Forrás: Bakóczy, 1973.

Az orrvadászat más erőszakos és fegyveres bűncselekményekkel is szoros összefüggést mutat. Bakóczy már az 1970-es években kezdeményezte, hogy az akkor még szabálysértésként meghatározott orrvadászat kerüljön be a Büntető Törvénykönyvbe, ami 2012-ben meg is történt (Elek 2009).

3.4.2. A hatályos hazai vadvédelmi szabályozás

Napjainkban a vadgazdálkodás során a vadász számos vad- és élőhelyvédelmi feladatnak kell, hogy eleget tegyen. Ezeket döntően az 1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról (továbbiakban: Vtv.) és ennek végrehajtásáról szóló 79/2004. (V. 4.) FVM rendelet (továbbiakban: Vhr.) szabályozza. A vadászható vadon élő állatok vonatkozásában az állatvédelmi törvény rendelkezéseit a Vtv. és a Vhr. előírásaival együtt kell alkalmazni. A vadásznak kötelessége a vadászterületet és az ott élő vadállományt őrizni, a biológiai sokféleséget fenntartani. A vad életfeltételeihez szükséges feltételeket, különösen a táplálékot és az ivóvizet biztosítani kell. Az állatbetegségek megelőzése, illetve mielőbbi felszámolása szintén fontos feladat. A vadászatra jogosultnak ismernie kell az érvényben lévő vadászati tilalmakat, a tiltott vadászati eszközöket és módokat, a vadászati

tilalmi időket. Tiltott vadászati módnak minősül a vadászati idénytől függetlenül az olyan időpontban történő vadászat, amikor a vad menekülési lehetősége akadályozott. A vadászati év március első napjától a következő év február utolsó napjáig tart. A vadászati idény az a naptári időszak, amikor az egyes fajok jogszerűen elejthetők, és amit az agrárminiszter külön rendeletben határozott meg. A vadászati idényen kívüli időszak a vadászati tilalmi idő. Ez alatt a vadon élő állatok állományát kímélni kell. További vadvédelmi célt szolgál a „Vadászati kíméleti területekre” vonatkozó szabályozás. A vadászható állatfajok felsorolása és a vadászati idények a 79/2004. (V. 4.) FVM rendeletben található. A Vtv. és a Vhr. előírásainak megszegése esetén a vadász vadgazdálkodási vagy vadvédelmi bírság kiszabásával számolhat, mindkettő ismételt és többszörösen is kiszabható (**10. kép**).

10. kép. Jelöletlen, nyomon követhetetlen lőtt vad illegális feldolgozása (saját felvétel)

Magyarországon az orvvadászat bekerült a 2013. július 1-jétől hatályos új *Büntető Törvénykönyvbe*, amelyben immár büntetési fokozatú önálló bűncselekményként szerepel. Ennek alapján az elkövető akár 3 év szabadságvesztés-büntetést is kaphat.

3.4.3. Nemzetközi vadvédelmi vonatkozások

Az orvvadászat világszerte nagy gondot okoz (Hedman, 2020). Nem elegendő csupán a bűnözői csoportok tevékenységét felderíteni és vizsgálni. Meg kell ismerni és érteni azokat a történelmi hagyományokat is, amelyek miatt még mindig ilyen óriási a kereslet az orvvadászat során elejtett állatokból készült termékekre. Fontos az adott ország erre vonatkozó jogi szabályozása és a hatósági gyakorlata is. Ha ez nem megfelelő, akkor ez is okozhatja az orvvadászat fokozott jelenlétét és kártételét (Lambrechts & Goga, 2016).

Afrikában a mai napig nagy hagyománya van a vadon élő állatok fogyasztásának. Az ottani probléma a kiterjedt orvvadászhálózattal függ össze, akik kereskedelmi hálózatokon keresztül sokkal hatékonyabban és nagyobb mennyiségben értékesítik a vadhúst, mint a helyi vadászok. Emiatt az illegális vadhús fogyasztása a járványügyi és élelmiszerlánc-biztonsági

kockázatok mellett a vadvilág kizsákmányolását és a veszélyeztetett fajok eltűnését okozza (Madzou, et al., 2006).

Az afrikai veszélyeztetett vadfajok megmentése érdekében – például ugandai és kenyai adatokat figyelembe véve – végeztek a kutatók olyan vizsgálatokat, amelyekben gazdasági szempontból elemezték, hogy a természetes módon elpusztult egyedek hasznosítása és értékesítése milyen mértékben válik hasznára a vadállomány többi egyedének, és miként hat az orvvadászatra. A keletkezett bevétel egy része közvetlenül az orvvadászat megelőzésének céljára fordítható. Ezt a modellt afrikai elefántok kapcsán készítették el, de bármelyik veszélyeztetett faj esetén alkalmazható (Holden & Lockyer, 2021). Olaszországban a DNS molekuláris technikák felhasználási lehetőségeit vizsgálták olyan kriminalisztikai vizsgálatokban, amelyek orvvadászat felderítésére irányultak. A bemutatott esetben a természetvédelmi őrök egy vadásztőrrel leszúrt vaddisznó koca maradványait találták meg, de a feltételezett elkövető tagadta a vádakat. A házkutatás során egy vérrel szennyezett tör került elő. A DNS tipizálás eredménye kimutatta, hogy a késen talált DNS-e megegyezik az elpusztult vaddisznóéval. Ezt követően a törvényszéki bizonyítékok alapján a gyanúsítottat orvvadászatért és állatkínzásért ítélték el (Lorenzini et al., 2005).

Néhány ország példája azt mutatja, hogy a jól szabályozott vadászat, a törvények betartatása és a megfelelő tudományos háttér képes megőrizni az őshonos vadállományt (Loveridge et al., 2007). Az Egyesült Államokban és Kanadában a párosujjú patások, a vízimadarak, sőt néhány ragadozó populációja is jelentősen megnövekedett a 20. század közepe óta, részben a szigorúan érvényesített vadászati szabályozásoknak és a tudományon alapuló vadgazdálkodásnak köszönhetően (Gallo & Pejchar, 2016; Lund, 1976). A fehér farkú szarvas állománya például a 20. század közepén körülbelül 500.000 egyedre csökkent (Hewitt, 2015), de ma a kontinensnyi Egyesült Államokban már több mint 30 millió példány él (McCabe & McCabe, 1984; Webb, 2018). A vadászatból származó bevételekkel támogatták az élőhelyek védelmét, a kutatást, valamint a lakosság oktatását a vadon élő állatokról (Floyd & Lee, 2002; Heffelfinger et al., 2013). Ez az eredményes gyakorlat kombinálható a modern éghajlatváltozás problémájával, hogy ezzel is alátámasszák a vadászat szerepét a természetvédelemben (Johnson et al., 2021).

3.4.4. A LAMP technika törvényszéki alkalmazási lehetősége az orvvadászat ellen

A vadgazdálkodás, természetvédelem, a járványügyi megelőző intézkedések, tenyésztési programok és törvényszéki vizsgálatok szempontjából rendkívül fontos a Cervidae fajok ivarmeghatározása. Erre vonatkozóan már vannak olyan genetikai vizsgálatok, amelyek hatékonyak, de ezek általában rendkívül időigényesek és drágák. Az Állatorvostudományi Egyetem kutatói egy sokkal költséghatékonyabb és egyszerűbben kivitelezhető módszert fejlesztettek ki, az ún. Loop-Mediated Amplification (LAMP) – hurok által közvetített izotermikus

sokszorosítási módszert, amellyel *Cervidae* fajokra specifikus LAMP primereket hoztak létre (Zorkóczy et al., 2023, 2025).

A *Cervidae* családba számos szarvasfaj tartozik és ezek fontos részét képezik a természetes ökoszisztémának. Mind a természetben élő, mind a fogságban tartott szarvasfélék esetében a nemek arányának ismerete elengedhetetlen a szaporodási mutatók elemzéséhez, illetve a tenyésztési programok hatékony megvalósításához és a szarvaspopuláció átfogó ismeretéhez (Yamauchi et al., 2000; Han et al., 2007; Barbosa et al., 2009; Yamazaki et al., 2011; Paul et al., 2019). A genetikai háttér ismerete járványügyi megelőző intézkedések tervezése esetén is jelentős, hiszen akár fajspecifikus védekezési és kezelési stratégiát is össze lehet ennek alapján állítani (Moazami-Goudarzi et al., 2021). Ahol engedélyezett ezeknek a fajoknak a vadászata, ott az ivarmeghatározásnak fontos szerepe lehet az elejtési tervek megfelelő végrehajtásában, az ivararány természetes egyensúlyának a fenntartásában és a túlvadászás megelőzésében (Wilson & White 1998; Marealle et al., 2010; Haines et al., 2012; Corlatti et al., 2019).

Az illegális vadászatok esetében a genetikai vizsgálatok így lehetőséget teremtenek az orvvadászat során elejtett vad ivarának meghatározására már kevés vizsgálati anyag esetén is, a bűnügyek hatékony feltérképezésére, illetve a természetkárosítás értékének pontosabb meghatározására, bizonyítékokat biztosítva a megfelelő büntetési tétel kiszabásához, ezzel hatékonyan segítve a nyomozó hatóságok eredményes munkáját (Takahashi et al., 1998; Wilson & White 1998; Hamlin et al., 2021; Morf et al., 2021; Zenke et al., 2022).

Vannak olyan esetek is – mint például a hermafrodita példányoknál – hogy az ivar meghatározására a genetikai vizsgálat alkalmas (Pajares et al., 2009; Kropatsch et al., 2013). Hagyományos genetikai módszerekkel már korábban több kutató is értékes eredményekre jutott a gímszarvas esetében a citogenetikai elemzés (Cao et al., 2005; Fiorillo et al., 2013), illetve PCR alapú technikák segítségével (Pfeiffer & Brenig 2005; Han et al., 2007; Qiao et al., 2007; Kim et al., 2008; Barbosa et al., 2009; Gurgul et al., 2010; Paul et al., 2019), de a gyakorlatban továbbra is nagy az igény egy gyorsabb, olcsóbb és hatékonyabb vizsgálati módszerre.

A 2000-es évek elején bevezetett LAMP technika forradalmasította a molekuláris diagnosztikát, mivel lehetővé tette a cél-DNS-szekvenciák gyors és izotermikus amplifikációját (Notomi et al., 2000). A LAMP-módszer négy-hat primerből álló egyedi szekvenciát alkalmaz. Ez csökkenti a vizsgálathoz szükséges időt, energiát, valamint nem igényel drága reagenseket, eszközöket, ezért gazdaságosabb és praktikusabb, mint a hagyományos PCR. A LAMP-módszer számos alkalmazási lehetőséggel rendelkezik a humán orvosi és az állatorvostudományban is, különösen a fertőző betegségek diagnosztikájában, az állattenyésztésben és az élelmiszer-vizsgálatokban. Ez a módszer alkalmas továbbá a helyszíni, illetve a nagy mintaszámú vizsgálatokra is (Zorkóczy et al., 2023, 2025).

A LAMP vizsgálat gyors és pontos eredményt garantál. 40 perc alatt 100% pontossággal határozható meg ezzel az eljárással a vizsgált egyed ivara. Fontos továbbá, hogy az összes szarvasfaj ivara egyféle és más vizsgálatokhoz viszonyítva olcsó módszerrel azonosítható. Ezeket a mintákat korábban jellemzően a hagyományos PCR-módszerrel ellenőrizték az ivarra vonatkozóan (Zenke et al., 2022). A LAMP vizsgálat egy olyan gyorseszteszt, amellyel a kutatók és a vadgazdálkodók gyorsan és eredményesen meghatározhatják a szarvasfélék populációin belül a nemek arányát, hozzájárulva a vadgazdálkodás tudományos módszerekkel történő fejlesztéséhez, illetve az ökológiai egyensúly fenntartásához. A LAMP eljárás várhatóan különösen jól használható lesz a jövőben vadon élő állatok elleni, illetőleg természetkárosítás vonatkozásában elkövetett bűncselekmények felderítésére, törvényszéki genetikai vizsgálatokra (Zorkóczy et al., 2023, 2025).

A LAMP technika alkalmazását eddig számos vadon élő madár- és halfaj nemének genetikai vizsgálatára (Centeno-Cuadros et al., 2017; Elnomrosy et al., 2022), valamint a gazdaságilag fontosabb háziállatfajokra is kifejlesztették (Hirayama et al., 2013; Khamlor et al., 2015; Kim et al., 2015; Dini et al., 2016; Zorkóczy et al., 2023, 2025).

3.5. A járványügyi helyzet hatása a vadhúskereskedelemre

A mindenkori járványügyi helyzet jelentős hatással van a vadhús keresettségére, árára, és így a fogyasztás mennyiségére is. A vadon élő állatoknál felbukkanó járványos megbetegedések fogyasztói bizalmatlanságot eredményezhetnek, főleg akkor, ha olyan betegségről – zoonózisról – van szó, amit az emberek is elkaphatnak. Ezek megelőzésében az állatorvosoknak jelentős szerepük van, részint a vadon élő állatállomány megfelelő állategészségügyi státuszának biztosításával, illetve a lakosság zoonózisokkal kapcsolatos folyamatos, hiteles tájékoztatásával. 1980-ban Koltai trichinellózisról megjelent írásában két, vaddisznóhús fogyasztását követő hazai esetet ismertetett (Koltai, 1980). A fertőzött vaddisznóhús fogyasztása akár halált is okozhat, ezért fontos ezeknek a közzététele. Az egyik eset Pest megyében történt és közel 40 ember betegedett meg. A másik eset Borsod-Abaúj-Zemplén megyében történt, ahol vaddisznó kolbász fogyasztását követően közel 20 ember lett rosszul. A húsvizsgálatra az *1/1964./ I. 18/FM-ÉLm. -Eü. együttes miniszteri rendelet*, a közfogyasztásra pedig a Szabályzat 2. § 4-5. pontjai vonatkoztak, amelyek alapján lőtt vad esetében a húsvizsgálat akkor is kötelező volt, ha ajándékozás során került a fogyasztóhoz. Amennyiben a vadász a vaddisznót endémiás területen ejtette el, akkor a magánfogyasztás esetén is ajánlott volt a *Trichinella* vizsgálatot elvégeztetni (Koltai, 1980).

A megfelelő együttműködés esetén a hatóság érdemben tudja segíteni a vadászatra jogosultakat az állatjárványok következtében kialakult gazdasági nehézségek leküzdése során (Battay et al., 2019). A diagnosztikai célból kilőtt egészséges példányok meghatározott feltételek biztosítása mellett feldolgozásra és közfogyasztásra kerülhetnek. A hazai vaddisznó

állományban megjelenő ASP miatt például a vadhúsfeldolgozóknál jelentős mennyiségű vadhús halmozódott fel, és emellett a lakosságot érintő koronavírus-járvány következtében átalakult fogyasztói szokásokkal – a vadászturizmus gyakorlatilag nullára csökkent – is számolni kellett. A vadhúsfeldolgozók megkísérelték a közétkeztetés irányába értékesíteni a felhalmozódott többletet, továbbá a fogyasztói igényekhez igazodva – rövid idő alatt elkészíthető és elfogyasztható – új termékek piacon való megjelentetésével próbálták meg a felhalmozódott vadhúsból a kidobás helyett értéket teremteni (Kókai, 2020).

3.6. A vadhúsfogyasztás és kereskedelem

3.6.1. A vadhúsfogyasztás és kereskedelem nemzetközi jelentősége

Az 1960-as évek eleje óta a világ népessége 3 milliárdról 8 milliárdra nőtt, miközben az egy főre jutó évenkénti átlagos húsfogyasztás 23,1-ről 44,5 kg-ra emelkedett (Sans és Combris, 2015; FAO, 2025). Az emberiség ma több, mint ötször annyi húst fogyaszt, mint 55 évvel ezelőtt, és a hús iránti globális kereslet továbbra is növekszik. A világ hústermelése becslések szerint 2025-ben 365 millió tonna lesz, ami 5,1-szeres növekedés az 1961-es 71 millió tonnához képest (FAO, 2025). Ehhez a mennyiséghez képest a globális vadhústermelés 2023-ban mindössze 2,05 millió tonna volt, ami a teljes hústermelés mindössze 0,5%-át tette ki, de a vadhús-előállítás 55 év alatt a 2,4-szeresére nőtt a korábbi 0,85 millió tonnáról. Az EU-ban a vadhús-előállításban 1961 óta növekvő tendencia figyelhető meg, amely 1995 és 1999 között tetőzött, amikor a mennyiség 165 és 172 ezer tonna között volt. Ezt követően az évenkénti átlagos mennyiség 110 ezer tonnára csökkent (FAO, 2025).

A vadhúsfogyasztás globális szinten alig éri el a világ húspiacának 1-2%-át (Nasi et al., 2011; FAO, 2024). Tekintettel arra, hogy a vadhúst gyakran helyben a vadászok fogyasztják, vagy az illegális kereskedelem során – különösen a fejlődő országokban – az orvvadászok adják el a helyi fogyasztóknak, a fogyasztásra vonatkozó megbízható statisztikai adatok továbbra sem állnak rendelkezésre (Nasi et al., 2011). A vadfogyasztási adatokat még a fejlett országokban is marginális jelentőséggel kezelik, pedig a vadászatból származó vadhús jól helyettesítheti az intenzív állattenyésztésből származó húst, amelyet környezetbarát fehérjeforrásnak tartanak (Oláh et al., 1990; Thogmartin, 2006; Wiklund, Farouk & Finstad, 2014; Lénárt & Lehel, 2021). 1750 óta a légköri CO₂-koncentráció több mint 40%-kal nőtt (Steffen et al., 2015), ami a globális hőmérséklet emelkedéséhez vezetett (Hansen et al., 2016), valamint számos környezeti és társadalmi hatást eredményezett. A fejlett gazdaságokban a mezőgazdaság az elmúlt 150 évben drámaian megváltozott, a kis méretű, kevésbé gépesített gazdaságokról áttértek a nagy ipari farmokra (Herrero et al., 2017). Az ipari állattenyésztés jelentős üvegházhatású gázkibocsátást okoz, legfőképp a takarmány előállítása, szállítása és a kérődző állatok metánkibocsátása miatt (Beauchemin et al., 2010; Crosson et al., 2011). Ugyanakkor a vadon élő állatok elejtése és húsának fogyasztása – amely az emberiség

történetének szerves része (Stanford, 2001) – ipari eljárások nélkül történik, így a modern húsparhoz képest alacsonyabb kibocsátással járhat. Becslések szerint ez több mint kétmilliárd kg CO₂-kibocsátás elkerülésének felelhet meg, ami évente több mint 120 millió USD társadalmi karbon-elkerülési előnnyel egyenértékű (Johnson et al., 2021).

A vadhús számos táplálkozási és érzékszervi tulajdonsággal rendelkezik, amely alapján kedvelhetik a fogyasztók (De Castro & Dos Reis, 2013; Kiss et al., 2020; Branciarri & Ranucci, 2022). Az európai vadhústermelés nem elégítette ki a fogyasztói igényeket, ezért jelentős mennyiségű vadhúst importáltak, főként Új-Zélandról (Lecock, 1997). Az európai piacon a lőtt vad kereskedelme korlátozott a nagyüzemi állattenyésztés és a tenyésztett vadhús (pl. Új-Zélandról) könnyű elérhetősége, a hazai ellátás logisztikai nehézségei és az importkorlátozások miatt (Hoffman, 2007).

Európán belül nagy eltérések vannak az apró- és nagyvadak nemzeti meghatározása, valamint a vadállomány eloszlása és sűrűsége tekintetében (Lecock, 1997). Emellett jelentős az ismerethiány a vadászattal kapcsolatos gyakorlati kérdésekről (European Economic Community, 1991; European Economic Community, 1992). A vad jogi meghatározása is jelentős eltérést mutathat a tagországok között. Egyes fajok csak egy vagy két országban fordultak elő, míg az őz például szinte mindenhol megtalálja az életfeltételeit.

Az Európában feldolgozott vadhús mennyisége nem biztosítja a fogyasztói igényeket, jelentős mennyiségű vadat importált az EU, leginkább Új-Zélandról. A vadhús legfőbb értékének azt lehet tekinteni, hogy ökológiai termelésből származó, antibiotikum és vegyianyag mentes termékről van szó (Lecock, 1997). A vadhús tudományos eredményekkel alátámasztottan egészségesebb az intenzív állattenyésztésből származó húsnál, emellett környezetbarát fehérjeforrásnak is tekinthető, szemben az intenzív állattartás által termelt húsoknál, amelyek jelentősen károsítják a környezetet (Thogmartin, 2006; Wiklund et al., 2014). A vadhús fogyasztás előnye az is, hogy magasabb a tápértéke a haszonállatokból készült élelmiszerekhez képest (Strazdina et al., 2011), magasabb a fehérje, kedvező zsírsav és ásványianyag, illetve alacsonyabb a zsír- és koleszterintartalma (Nuernberg et al., 2011). A kedvező összetétel mellett a jogszerű vadászat az állatjólét legmagasabb szintjét is biztosítja (Higgs 2000; Rule et al., 2002; Webb, 2003; Hoffman & Wiklund, 2006; Bureš et al., 2014).

Mindezek ellenére a vadhús fogyasztása általában különlegességnek számít Európában. Az ezt rendszeres fogyasztók aránya alacsony, a lakosság 2-4%-ára tehető (Andreotti et al. 2016). Ennek egyik oka, hogy sokan elhatárolódnak a vadászattól és az abból származó termékektől, mivel véleményük szerint nem mindenhol biztosíthatóak a feldolgozás higiéniai feltételei (Bartolomé-Rodriguez et al., 2006). A vadhús véresebb megjelenése, különleges aromája, ízvilága is sok fogyasztót eltántorít a fogyasztásuktól (Gonzalez-Redondo et al., 2010). Más vásárlók a magas árat és a beszerzési nehézségeket hangsúlyozzák (Taylor et al., 2014).

Olaszországban is alacsony a vadhúsfogyasztás a jelentős vadállomány ellenére (Ramanzing, et al, 2010). Pedig a lőtt vadhús megfelelő feldolgozás esetén minőségi helyi termék lehet, ezzel is szolgálva a fenntarthatóságot (Cerulli, 2012). Egy 2018-ban végzett olasz fogyasztói felmérés eredménye rávilágított arra, hogy a fogyasztók a vadhússal és a vadászattal kapcsolatban jelentős ismerethiánnyal rendelkeznek, de a vadászatra, vadhúsra vonatkozó ismeretterjesztés jelentősen növelheti a vadhúsfogyasztási kedvet. További kutatások szükségesek arra vonatkozóan, hogy a vadhúsfogyasztási szokásokat miként befolyásolják a földrajzi és vallási hatások (Marescotti et al., 2018). Corradini és munkatársai 2022-es vizsgálatai alapján a vadhúsfogyasztáshoz kapcsolódó gondolkodásmódot és szokásokat leginkább a nem és a lakóhely befolyásolta. A vadászathoz való pozitív hozzáállás és a vadászat ismerete a vadhúsfogyasztást pozitívan befolyásolta, az ételkészítés-biztonsági fogyasztói aggályok és a termék szezonálisága pedig negatívan.

Ferri és munkatársai az olasz vadászok vadhúsfogyasztási szokásait vizsgálták 2017-ben. A kérdőívet kitöltő hétszázhatvanhat vadász átlagos életkora 52 év volt és 96%-uk férfi. Az általuk leginkább fogyasztott emlős vadfaj a vaddisznó, a mezei nyúl és az őz volt, a madarak közül pedig a fácán. Az egy főre számított vadhúsfogyasztás alkalmanként 100-200 gramm, a legnagyobb fogyasztott mennyiség egy hónapban 3 kg volt. A leginkább fogyasztott részek a hús, a szív és a máj volt. A vadászat során kilőtt vadat a családdal és barátokkal fogyasztották el. A vadászok száma Olaszországban a nyilvántartott lakosság kb. 3%-a, akik rendszeresen fogyasztanak vadhúst. A válaszadók több mint 80%-a tisztában volt a vadhús fogyasztására vonatkozó ételkészítés-biztonsági kockázatokkal (Ferri et al., 2017).

A spanyol vadászok és hozzátartozóik vadhúsfogyasztási szokásait vizsgálták két-két kiválasztott vadfaj esetében. A nagyvadak közül a vaddisznó és az őz, az apróvadak közül a nyúl és a vörös fogoly volt, mivel ezek a legkedveltebb fogyasztott vadfajok Spanyolországban. A vizsgált 4 faj a feldolgozásra kerülő vad mennyiségének kb. 80%-át tette ki. A felmérés megállapította, hogy Spanyolországban átlagosan nagyobb az egy főre jutó vadhúsfogyasztás (Morales et al., 2018), mint más európai országokban, így Franciaországban (Lopez Sanchez, 2009), Ausztriában (Ertl et al., 2016), Horvátországban (Lazarus et al., 2014), Norvégiában (Meltzer et al., 2013) és Olaszországban (Ramanzing et al., 2010), továbbá a vadászok és családtagjaik szignifikánsan több vadhúst fogyasztanak el, mint a nem vadászok.

Az Amerikai Egyesült Államokban a lakosság mintegy 95%-a mindenevő, és étrendjében húst is fogyaszt. 1999 óta a vegetáriánusok száma viszonylag állandó maradt, megközelítőleg 5%-on (Newport, 2012). 2012 és 2016 között az USA-ban évente több mint 23 millió vadon élő állatot ejtettek el legálisan. A kérődzők közül szinte mind szarvas volt, főként fehérfarkú szarvas (*Odocoileus virginianus*), kisebb számban pedig jávorszarvas (*Odocoileus hemionus*); mindkét faj ott széles körben elterjedt (DOI, USFWS & USCB, 2018). Az Amerikai Egyesült

Államokban legálisan elejtett vadhús mennyisége több mint 263 ezer tonna volt 2019-ben, ami az éves összes húsfogyasztás körülbelül 3,2%-ának felelt meg (USDA, 2020).

3.6.2. A vadhúsfogyasztás és kereskedelem alakulása Magyarországon

A háborúkkal és gazdasági válságokkal sújtott XX. században hazánkban is igen nagy gondot jelentett a lakosság és a katonaság élelemmel való megfelelő ellátása. A felelős gazdasági-, illetve agrárszakemberek részletesen elemezték a megoldási lehetőségeket, amelyekben mindig fontos szerep jutott a kiváló minőségű és tápláló értékű vadhúsnak. Számos olyan intézkedés született, mely a szabályozott lakossági vadhúsfogyasztás mennyiségét kívánta növelni. Már a XIX. század végén megalkotásra került az új, modern és haladó szemléletű vadászati törvény. Nádasdy gróf a Bakonyban lévő vadászterületén példás uradalmi vadgazdálkodást folytatott. A bevételek között szerepelt a vadászat során elejtett szarvasok húsának értékesítése, amit az osztrák és a hazai piacokon adtak el. 1888-1889-es évben például a vadhús értékesítéséből származó bevétel az erdőgazdaság bevételeinek 16%-át jelentette, 1891-1892-ben pedig az éves erdészeti és vadászati napszámot fedezte. Nádasdy a saját gazdálkodásában bizonyította, hogy a vadgazdálkodás és ennek részeként a vadhús értékesítés – a megfelelő feltételek és szaktudás esetében – nagyon is jövedelmező tud lenni (Bányai & Sánta, 2019).

A belügyminiszter az Országos Magyar Vadászati Védegylet kérésére több olyan rendeletet is kiadott, melyek az orvvadászat visszaszorítását célozták, az ellenőrzött vadászat és vadhúsértékesítés érdekében. Az Országos Magyar Vadóvó Védegyletnek fontos szerepe volt a vadvédelem és a vadhús szabályos kereskedelmének kialakításában. A legfontosabb eredményük az 1883-as vadászati törvény megalkotása volt, ami szabályozta a tilalmi időket és először tartalmazta a hivatalból történő vadászatot, és a jogosulatlan vadászat jogkövetkezményeit (Nádasdy, 1883). A Védegylet indítványozta a vadhúskereskedelem mennyiségének növelése és gazdaságossága érdekében a *Vad-értékesítő Országos Szövetkezet* létesítését is, ami azonban egy év eltelte után megszűnt (Egerváry, 1891; Egerváry, 1892; Csőre, 1994; Bányai & Sánta, 2019).

A XIX. és XX. század fordulóján a vadhúsnak a hazai közéletben nem volt nagy jelentősége (Matelkovits, 1896; Fazekas, 1898). Az elejtett nagyvadak legnagyobb része már akkor is külföldre került, leginkább Németországba, Ausztriába és Svájcba. Külföldről csak elhanyagolható mennyiségű vad került be az országba közfogyasztás céljából (Egerváry, 1904).

A XX. század elején a hazai háziállatállomány a takarmányhiány miatt nem biztosított elegendő húst, emiatt újabb forrásokra volt szükség. Nyugat-Európában ezeket a nehézségeket a lóhús fogyasztásával orvosolták. Hazánkban ez nem volt megfelelő megoldás, hiszen a lovakhoz történő évszázados érzelmi kötődés miatt a magyar lakosok még

a válságos időkben is döntően elutasították a lóhús fogyasztását. Megoldási lehetőséget kínált a védelmi intézkedések és hatósági ellenőrzések miatt feldúsult vadállomány nagyobb arányú lakossági fogyasztása. Nehézséget jelentett azonban, hogy Budapesten a hús hűtött tárolását csak nagyon korlátozott mennyiségben tudták megoldani. Szállítás és tárolás során a vad könnyen megromlott és értéktelenné vált. A bizonytalan magyarországi felvevőpiac miatt a legnagyobb mennyiség egyből Bécs piacára került. A másik jelentős probléma a budapesti vadhúst terhelő adó volt. A fővárosi hatóságoknak a vadértékesítést, az államnak a fogyasztási adókat kellett megfelelően szabályozni, illetve mérsékelni (Rákosi, 1904).

A hazai vadhús fogyasztás kis mennyiségét azzal indokolták, hogy a vadhúst drága, fényűző ételnek tekintette a polgári lakosság, ezért nem törekedtek a beszerzésére. Bécsben akkoriban az évi húsfogyasztás kb. 75 millió, a vadhúsé csak 1,5 millió kilogramm volt. A vadhús fogyasztás mennyiségének növelésére a következőket javasolták: a vadhús népszerűsítése a lakosság körében, értékesítő központok létrehozása és üzemeltetése, hűtőházak létrehozása lőtt vad tárolásához, a vadhús vasúti szállításának gyorsítása, adóterhek mérséklése, kisebb vadászati vállalatok közvetlen piaci értékesítésének elősegítése, vadászati szövetkezetek létrehozása vadhúseladási céllal. Az osztrák minta alapján vadászati szövetkezetet is alapítottak hazánkban a főváros vadhússal történő ellátása céljából (Egerváry, 1904; 1910).

A vásárcsarnoki intézmény létrehozásával sokat javult Budapest közlelémezése, de az értékesítési szabályozás és a különadó miatt ez a vadhús fogyasztása terén nem következett be (Egerváry, 1904). A statisztikai adatok alapján évente 2,5-3 millió kg vadhúst vittek ki külföldre (Egerváry, 1904). Összességben a fővárosi lakosság húsfogyasztása nőtt, miközben a vadhús fogyasztása csökkent (**2. táblázat**) (Aranyosi, 1910).

2. táblázat. *A lakosság húsfogyasztása Budapesten 1905 és 1909 között (kg)*

	Vágómarha- és borjúhús	Baromfi	Vad és vadhús
1905.	29.700.000	9.200.000	315.000
1906.	29.000.000	9.700.000	293.000
1907.	25.500.000	11.000.000	288.000
1908.	26.300.000	11.200.000	297.000
1909.	33.500.000	11.100.000	257.000

Forrás: Aranyosi, 1910.

Az I. világháború alatt a fővárosi húshiány és a drágaság csökkentése érdekében ismételten felvetődött a vadhús kiemelt közlelémezési szerepe. Mivel nem volt megfelelő mennyiségben

jelen a piacon, ezért igyekeztek a vadászatot lőszerkiutalással és szállítási, valamint vadászati engedélyekkel támogatni. 1917-ben a vadhús árát maximalizálták és a szállítását külön engedélyhez kötötték, amit az akkor kialakított Vadforgalmi Iroda adott ki. Ezek a maximált árak azonban így is jóval magasabbak voltak más húsféleségekhez képest, jelentős változás tehát nem következett be (Folkusházy, 1917).

Az I. világháború után jelentős bevételi forrás volt hazánkban az élővad export: 1935-ben 2544 mázsa élő fácán, fogoly, nyúl, däm vad, őz, gímszarvas, muflon és vaddisznó került külföldre (Haller, 1936). 1940-ben a II. világháború idején általános volt az élelmiszer és ezen belül a húshiány, és ismételten előtérbe került a vadhús, pontosabban a tilalmi idő okozta vadhúshiány (Kállai, 1940). A vadhús árusítása is a Vr. 101. § szerint a húsvizsgáló felügyelete alá tartozott. A romlott, vagy az ember egészségére ártalmas vadtermékek lefoglalásra és megsemmisítésre kerültek. A házalás tilalma a vadhúsra is vonatkozott (Schwanner, 1940). A II. világháború végén hazánk területén dúló harcok eredményeként az ország vadállománya is komoly károkat szenvedett el. Sokan jutottak illegális fegyverhez, így az orvvadászat is elterjedt volt.

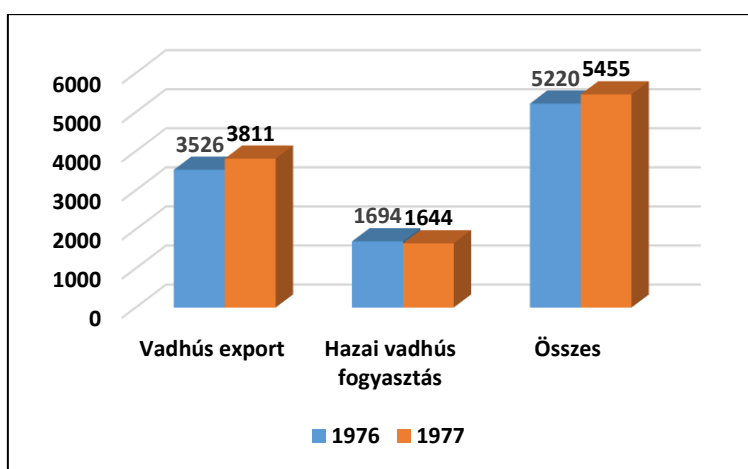
A II. világháború után új időszak kezdődött a hazai vadászat történetében. Az új polgári kormány – az *1945. évi VI. törvény a földreformról* kiadásával – megszüntette a nagybirtokrendszert és a parasztságot földhöz juttatta (Bakóczy, 1973; Elek, 2009). A vadászati jog újra szabályozásra került és a hasznosításból származó jövedelemmel együtt már a magyar államot illette. Ez a helyzet sokak számára – akiknek korábban származásuk, vagy nem megfelelő anyagi helyzetük miatt a vadászat elérhetetlen volt – lehetőséget teremtett. Sok orvvadász tért át ennek hatására a vadászat jogszerű gyakorlására. A *4640/1945. (VII. 14.) ME rendelet* előírta, hogy csak vadásztársaság tagjaként vadászhat minden magyar állampolgár, és a tiltott vadászati módokat is meghatározta. Az 1956-os események következtében újra sok fegyver került a lakossághoz. A bizonytalan helyzet miatt az orvvadászat megint elharapódzott, súlyosan károsítva az épp csak szaporodásnak induló vadállományt (Elek, 2009).

A helyzet megnyugtató rendezése érdekében 1957-ben kiadásra került a *43. számú törvényerejű rendelet a vadászat szabályozása és az orvvadászat visszaszorítása céljából*. Ennek alapján a vad az állam tulajdonává, az orvvadászat pedig bűncselekménnyé minősült. 1961-től a vadászatra vonatkozó jogi szabályozás bekerült az *1961. évi VII. törvénybe* (erdőtörvény) (Elek, 2009). A jogi helyzet rendezését követően a vadgazdálkodás fontos valuta bevételi forrása lett hazánkban. Az élő nyúl, fácán és fogoly, valamint a lött vad exportból származó nemzeti bevétel például 1964-es vadászati évet követő 1965-ös vadászati évre 20%-kal emelkedett az országosan rendelkezésre álló statisztikák alapján (Szalay, 1965).

Az 1960-as és 1970-es években a bérvadásztatás és az ehhez kapcsolódó turisztikai bevételek az érdeklődés középpontjába kerültek világszerte, így Magyarországon is. 1971-

ben sikeresen megrendezésre került Budapesten a Vadászati Világkiállítás, ami tovább öregbítette a színvonalas vadgazdálkodásunk és a világrekorder magyar trófeák hírnevét. A tudományos alapokon nyugvó és a természet védelmét is értéknek tekintő vadgazdálkodás kiváló üzletté és valutaforrássá vált (Keresztényi, 1973).

A hetvenes évekre hazánk ismét jelentős mennyiségben exportált vadhúst és élő vadat. 1972-ben a vadászatból származó nemzeti jövedelmet 10 millió dollárra becsülték (Keresztényi, 1973; Berdár & Mátrai, 1978). 1977-ben 5455 tonna vadhús került a vadászterületekről a külföldi és hazai fogyasztókhoz hazánkban, melynek nagy részét – 3811 tonnát – a MAVAD exportálta. A vadhúsból és bér vadásztatásból származó éves külkereskedelmi bevétel elérte a 23,9 millió dollárt (**5. ábra**) (Berdár & Mátrai, 1978).

5. ábra. Vadhús hozam a magyar vadászterületekről 1976-1977-ben (tonna)
Forrás: Berdár & Mátrai, 1978.

A hetvenes években a vadételeket döntően a vadászok fogyasztották Magyarországon. Budapesten csak egy-két üzletben lehetett vadhúst kapni rendszeresen, vidéken szinte sehol, mivel a vadhús legnagyobb része külföldre került. A több száz oldalas szakácskönyvekben alig pár bekezdés foglalkozott vadételekkel, így az elkészítés módja sokak előtt ismeretlen volt (Pálos, 1978).

A rendszerváltást követően, 1999-ben közel hárommilliárd forint volt az ország vadhús-értékesítésből származó bevétele, de az egy főre jutó vadhús fogyasztás mindössze 8,6 dkg volt évente. Az orvvadászok kártétele a hivatásos vadászok egységes fellépése és a milliós bírságok ellenére is jelentős volt (Czauner, 1999). A 2000-es évek elején a vadhús ára jelentősen csökkent Magyarországon a nagy mennyiségű, Új-Zélandon tenyésztett gímszarvas európai behozatala miatt, ami sokkal olcsóbb volt, mint az európai lőtt vad. A helyzetet tovább súlyosbította a vadlétszám szabályozása, a termékpálya szereplőire vonatkozó folyamatos fejlesztési kényszer, valamint az EU sokszor indokolatlanul szigorú állategészségügyi és élelmiszerlánc-biztonsági szabályai (Pacs & Balsay, 2003; Bleier et al., 2004).

A 2010-es években Magyarországon évente 5500-6000 tonna lőtt vad került exportra és hazai üzemekbe feldolgozásra, ezen túlmenően a vadászrész, a saját felhasználás és helyi értékesítés 1000-2500 tonna körül mozgott. Külföldi kereskedőkhöz évente 1500-2000 tonna vadhús jutott el feldolgozás nélkül, és ehhez hasonló nagyságúra becsülték a feketekereskedelem mértékét is (Vereb, 2012; Korcz, 2017). Ebben az évtizedben majdnem mindegyik vadászható faj vadhús értékesítése növekedést mutatott Magyarországon, annak ellenére, hogy a 27%-os ÁFA nem segítette elő a vadhús belföldi értékesítésének növelését. (Mészáros, 2009; Kisteleki, 2013; Komarek & Tóth, 2018). Bár a vadhús ÁFA-csökkentését a földművelésügyi miniszter kezdeményezte, de ez végül nem valósult meg (Hajdu, 2017; Dávid & Kiss 2017; Gyöngyösi, 2017).

A jogszabályi előírások szigorú betartása valamennyi piaci szereplő részéről komoly erőfeszítéseket (Katona et al, 2011; Berger & Csányi, 2015), a hazai vadfeldolgozó üzemektől pedig jelentős gazdasági ráfordítást igényelt, ez azonban garantálta a magyar vadhús kiváló minőségét (S.Tóttó, 2012; Balsay, 2013). A vadhúsértékesítők bevételeinek növekedését elsősorban a jobb minőségű lőtt vad értékesítésével lehetett biztosítani (Gombos & Herényi, 2012), de fontos tényező volt a hatékony marketingtevékenység is (Malhotra, 2009; Hajtun, 2017). A hazai vadhús értékesítése korábban nem volt annyira jelentős, a nemzetgazdasági bevétel legnagyobb része az exportból származott, ezért az előállított vadhús kiváló minőségének biztosítása rendkívül fontos (Pechtol, 2016). Az ágazati erőfeszítések hatására a hazai vadgazdálkodás bevétele 2010 és 2021 között megduplázódott, ezen belül a vadhúsértékesítés bevétele is jelentősen, több, mint duplájára emelkedett (OVA 2011; OVA 2022). A Magyarországon előállított vadhús nagy részét elsősorban a nyugat-európai országokba exportálják, nem pedig belföldön fogyasztják, ezért nagyon jó lenne a belföldi fogyasztás növekedése (Bihari, 2004; Jakubász, 2009; 2010; Szabó, 2017; Szurmay, 2021). A 2024-2025-ös vadászati évben 13.000 tonna vadhús került értékesítésre, illetve hazai fogyasztásra, ebből a nagyvad 12.200 tonna, az apróvad 800 tonna, az ebből származó bevétel közel 8 milliárd forint volt (OVA, 2025). A hazánkban fogyasztott vadhús mennyiségének a növelése céljából felmerült a vadhús közétkeztetésben történő felhasználásának az ötlete is, mivel azonban a vadhús drága, elkészítése speciális konyhatechnológiát és sokkal több időt igényel, valamint az íze jellegzetes, így ez az értékes beltartalmi összetevők ellenére sem kivitelezhető (Rasztig, 2014; Braunmüller, 2016).

3.7. Fogyasztói felmérések

Az élelmiszertudományban a fogyasztói csoportokat széles körben tanulmányozzák olyan területeken, mint az élelmiszerbiztonsági kockázatok megítélése (Lelovics, 2006; Kendall et al., 2013; Bearth et al., 2014; Süth et al., 2018; Kasza et al., 2022), az élelmiszermarketing (Wedel & Kamakura, 2000; Lehota, 2001; Nasir & Karakaya, 2014; Fekete et al., 2025), a

táplálkozás (Lehota et al., 2007; Verbeke et al., 2010; Visschers et al., 2013; Kasza et al., 2020; Szakos et al., 2021; 2022; D'Souza et al., 2022; Sgroi et al., 2024) és a fenntartható fogyasztási szokások (Vanhonacker et al., 2013; Schulp et al., 2013; Richter, 2017; Gaiani et al., 2018; Di Talia et al., 2019; Kunszabó et al., 2022). A korábbi vizsgálatok arra utalnak, hogy az élelmiszerláncban foglalkozni kell a fogyasztók kockázati észlelésével és különösen az erre vonatkozó aggodalmakkal, hogy elkerülhető legyen az élelmiszerbiztonsággal kapcsolatos tévhitek terjedése (Kasza et al., 2022; Veflen & Teixeira, 2022; Da Cunha, 2025). A hús, különösen a vadhús, élelmiszer-biztonsági szemszögből nézve gyakran magas kockázatú terméknek számít, ezért az élelmiszer-biztonság hatékony biztosítása és kommunikálása kulcsfontosságú a fogyasztói bizalom kiépítésében (Branciarri & Ranucci, 2022; Posgay et al., 2022). Módszertani szempontból kívánatos az ezeken a területeken felhalmozódott kutatási tapasztalatok alkalmazása a vadhúsfogyasztás vizsgálatánál is.

4. Anyag és módszer

A kutatásaim célja az volt, hogy felmérjem a hazai vadhúsfogyasztáshoz kapcsolódó vásárlói szokásokat és az azt meghatározó tényezőket, különös tekintettel a szocio-demográfiai és földrajzi különbségekre (pl. korcsoport, nem, lakóhely típusa, jövedelmi szint, képzettség, vadászathoz való viszony).

4.1. A vizsgálat módszere és a kérdőív tervezése

A vadhúsfogyasztás gyakoriságának és körülményeinek elemzésére kvantitatív módszert alkalmaztunk a mintavétel során. A nagy elemszámú (n=1002) felmérést kérdőívvel támogatott **(Melléklet)** személyes megkérdezéssel folytattuk le 2020. augusztus 31. és 2020. október 31. között. Az adatfelvételt az ország különböző régióiban (Békéscsaba, Budapest, Dombóvár, Füzesabony, Győr, Kecskemét, Nyíregyháza, Siófok, Székesfehérvár, Szolnok, Veszprém) kérdezőbiztosok végezték. A megkérdezettek a válaszadás előtt minden esetben tájékoztatást kaptak arról, hogy: milyen célból készül a vizsgálat; a részvétel önkéntes; az interjú bármikor megszakítható; hogyan kezeli a kutatócsoport a kapott adatokat; a válaszok nem teszik lehetővé a válaszadók utólagos beazonosítását (anonim részvétel); és arról, hogy az adatok összevontan, statisztikai módszerekkel kerülnek értékelésre. A részvétel feltételei a következők voltak: felnőtt (18 éves vagy idősebb), magyarországi lakóhely, magyar nyelvtudás, beleegyezés a vizsgálatban való részvételbe. Az interjúk előtt a résztvevőknek írásos beleegyezést kellett adniuk a vizsgálat céljáról szóló tájékoztatás alapján az abban való részvétel önkéntességéről, valamint arról, hogy a kérdőív bármely szakaszában elállhatnak annak kitöltésétől. A tanulmány az etikai irányelveknek megfelelően készült, és az Állatorvostudományi Egyetem Tudományos és Innovációs Bizottsága jóváhagyta.

Az országos felmérés előtt próbafelmérést szerveztünk, amin 20 fő vett részt. Ennek célja az volt, hogy a válaszok alapján pontosítani lehessen a kérdéseket, amennyiben valamelyik félreértésre ad okot. A visszajelzések figyelembevételével csak kis módosításokra volt szükség. A kérdések összeállításánál törekedtünk arra, hogy ezek mindenki számára egyértelműek legyenek. Igény esetén a kérdezőbiztos segített értelmezni a kérdést, de nem adott iránymutatást a válaszokhoz.

A minta nagysága alapján összehasonlítható a szakterület más releváns fogyasztói magatartást vizsgáló tanulmányaival (Ljung et al., 2012; Torma et al., 2014; Marescotti et al., 2018; Wassenaar et al., 2019; Goguen és Riley, 2020; Kempen et al., 2023; Riedl et al., 2024). A kérdőív nyílt és zárt kérdéseket is tartalmazott. A zárt kérdések a legtöbb esetben 5 pontos Likert-skálát alkalmaztak (Preedy & Watson, 2010), kivéve az igen-nem kérdéseket és egy egészséggel kapcsolatos kérdést, ahol a „nem tudom” is válaszlehetőség volt. Az 1-es érték az „egyáltalán nem értek egyet”, az 5-ös a „teljes mértékben egyetértek” értéket jelentette

(Clason & Dormody, 1994), amely hazánkban az iskolákban alkalmazott általános osztályozási módszerből ismerős értékelési rendszer.

A vadhúsfogyasztás tényére és gyakoriságára, a Magyarországon vadászható fajokra és a kedveltség mértékére irányultak a kérdések. A ritka vadfogyasztás vagy az egyáltalán nem fogyasztás esetén ennek okát és az ok mértékét mértük fel (**3. táblázat** és **Melléklet**).

3. táblázat. A Likert-skálával értékelt vadhúsfogyasztási témakörök

Kérdések	Témakör
Milyen vadhúst kóstolt már, és mi a véleménye róla?	Kedveltség mértéke
Amennyiben nem, vagy csak ritkán fogyaszt vadat, ez milyen okokra vezethető vissza?	Nem kedveltség oka
Hol szokott vadételeket fogyasztani?	Vadétel fogyasztás helyszíne
Ön szerint az alábbi állítások milyen mértékben igazak a vadhúsra?	A vadhús jellemzői
Néhány állítást soroltunk fel. Ön szerint mennyire szorosan kapcsolódnak ezek a fogalmak a magyarországi legális vadászathoz, a vadászokhoz?	A vadászathoz való kapcsolódás mértéke

A többi kérdésre eldönthető vagy konkrét választ lehetett adni (**Melléklet**). A vadhúsfogyasztáshoz kapcsolódó változók mellett részletes szocio-demográfiai adatokra vonatkozó kérdéseket is tartalmazott a kérdőív, kitérve az állattartási szokásokra és a természetvédelemre is (**Melléklet**).

Az adatfelvétel a 2020-as KSH (KSH, 2020) adatok alapján a kor, a nemi és a földrajzi eloszlás tekintetében országosan reprezentatív volt. A kérdőívet 18 év feletti, nagykorú személyek tölthették ki. A kitöltésnek felső korhatára nem volt (**4. táblázat**).

A mintagyűjtés során olyan szocio-demográfiai szempontokat vettünk figyelembe, amik befolyásolhatják a vásárlási szokásokat: a válaszadó neme, életkora, lakóhelye, végzettsége és jövedelme (**5. és 6. táblázat**).

4. táblázat. A minta demográfiai adatai a teljes népességhez viszonyítva

Demográfiai jellemzők		Minta (n=1002) (%)	Népesség (KSH 2020) (%)
Nem	Nő	52,8	53,1
	Férfi	47,2	46,9
Korcsoport	18-29	17,7	17,6
	30-39	16,7	17,0
	40-59	34,3	33,8
	>60	31,3	31,5
Földrajzi elhelyezkedés (NUTS-2)	Közép-Magyarország	30,7	30,8
	Közép-Dunántúl	10,9	10,8
	Nyugat-Dunántúl	10,0	10,0
	Dél-Dunántúl	9,2	9,1
	Észak-Magyarország	11,5	11,6
	Észak-Alföld	15,0	14,9
	Dél-Alföld	12,7	12,8

5. táblázat. A válaszadók szocio-demográfiai adatai (%)

Szocio-demográfiai kategória			Minta (n=1002) (%)
Értékelhető válaszok száma			n=982
Lakóhely	Budapest		26,6
	Más város		58,8
	Község		14,7
Értékelhető válaszok száma			n=989
Legmagasabb iskolai végzettség	Alapfokú vagy szakiskola		11,3
	Érettségi		38,9
	Egyetemi vagy főiskolai diploma		49,7
Értékelhető válaszok száma			n=984
Jövedelemszint	Átlag alatti	Csak a legszükségesebb dolgok megvásárlását engedhetjük meg magunknak.	4,4
		Szerényen, de megélünk.	11,6
	Átlagos	Jövedelemszintünk átlagos, amit fontosnak tartunk, meg tudunk venni.	63,7
	Átlag feletti	Jövedelemszintünk átlag feletti.	18,6
		Jövedelemszintünk kiemelkedő.	1,7

6. táblázat. A felmérés további szocio-demográfiai adatai

Szocio-demográfiai jellemzők		Minta (n=1002) (%)
Egy háztartásban élők száma	1	24,7
	2	34,3
	3	18,1
	4	14,2
	5 vagy több	9,0
15 év alatti gyermekek a háztartásban	Van	19,2
	Nincs	80,8
Jövedelem szintje	Átlag alatti	16,0
	Átlagos	63,7
	Átlag feletti	20,3
Főzési gyakoriság	Naponta	22,9
	Hetente többször	50,4
	Havonta néhányszor	12,7
	Ritkán	9,3
	Soha	4,7
Élelmiszer-vásárlási gyakoriság	Naponta	19,2
	Hetente többször	63,9
	Havonta néhányszor	13,2
	Ritkán	3,1
	Gyakorlatilag soha	0,6
A környezetvédelem fontossága	Nagyon fontos és tesztek is érte	61,8
	Fontos, de nem mindig tudok rá figyelni	34,6
	Ha lehet, figyelek rá, de ez nem prioritás	3,2
	Egyáltalán nem tartom fontosnak	0,3
Háziállat/állat tartása	Társállat	41,9
	Haszonállat	2,1
	Mindkettő	7,2
	Egyik sem	48,8
Szeret-e állatokkal foglalkozni?	Nagyon szeretek állatokkal foglalkozni	51,2
	Közepesen vagy néha szeretek állatokkal foglalkozni	31,1
	Ha muszáj, akkor ellátom az állatokat, de nem érdeklődök irántuk	11,5
	Nem szeretek állatokkal foglalkozni	6,1

Az éves vadhúsfogyasztás tényleges mennyiségének elemzése egy kérdőíven alapuló, reprezentatív fogyasztási mintát lefedő felmérésben kihívást jelent, mivel az élelmiszer-fogyasztásra vonatkozó önbevallásos adatok gyakran pontatlanságoktól szenvednek (Gibson, 2005; Cade et al., 2002). A tanulmányok azt mutatják, hogy az emberek gyakran tévesen

jelentik élelemiszer-fogyasztásukat, amikor arra kéri őket, hogy becsüljék meg a hosszabb távon elfogyasztott élelmiszerek mennyiségét (Subar et al., 2015). A rendszertelen fogyasztási alkalmak és a vadhús fogyasztásának változó adagjai különösen megnehezítik a mennyiségek visszamenőleges értékelését (Hoffman és Wiklund, 2006). Kutatásunkban ezért a tényleges mennyiség helyett a vadhús fogyasztási gyakoriságát vizsgáltuk kutatási módszerként, mivel ezt a megközelítést korábban sikeresen alkalmazták étrendi vizsgálatokban az étkezési viselkedés megértésére a teljes élelmiszerfogyasztási mennyiségek nélkül (Verbeke et al., 2010).

A papíralapú kérdőívek feldolgozását egy kódolási táblázat segítette, amely lehetővé tette a Microsoft Excelben® rögzített koherens adatlap elkészítését. Az adatok tisztítása után a végleges adatbázisunk 1.002 kérdőívet számlált.

4.2. Alkalmazott statisztikai módszerek

A kérdőívre adott válaszok Microsoft Office Excel programmal kerültek rögzítésre. Minden kérdőív kapott egy kódszámot az azonosíthatóság érdekében. Az adatokat az IBM SPSS Statistics 25.0 (SPSS Inc., Chicago, IL) és az IBM SPSS Statistics 26.0 segítségével elemeztük (IBM Corp., 2019). Az elemzés magában foglalta a leíró statisztikákat a vadhús fogyasztás prevalenciájának és gyakoriságának összefoglalására, a Pearson-féle khi-négyzet próbát (χ^2) a kategorikus változók, például a nem, az életkor és a vásárlási gyakoriság közötti kapcsolatok felmérésére, valamint a CHAID (Chi-squared Automatic Interaction Detection) elemzést a szegmentációs minták és a vadhús beszerzését befolyásoló kulcsfontosságú tényezők azonosítására.

Az egyes változók hatását többváltozós lineáris módszerekkel, kereszttáblákkal és ANOVA módszerrel elemeztük. Minden statisztikai elemzésnél 95%-os konfidenciaintervallumot (CI: 95%) alkalmaztunk, a statisztikai szignifikancia küszöbértékeként pedig $p < 0,05$ értéket határoztunk meg. A nyitott kérdések válaszainak elemzésére statisztikai módszerekkel úgy volt lehetőségünk, hogy egy-egy minősítő változót határoztunk meg a válaszok mellé. Ezek alkalmazásával már összehasonlíthatóak voltak a kapott eredmények.

5. Eredmények

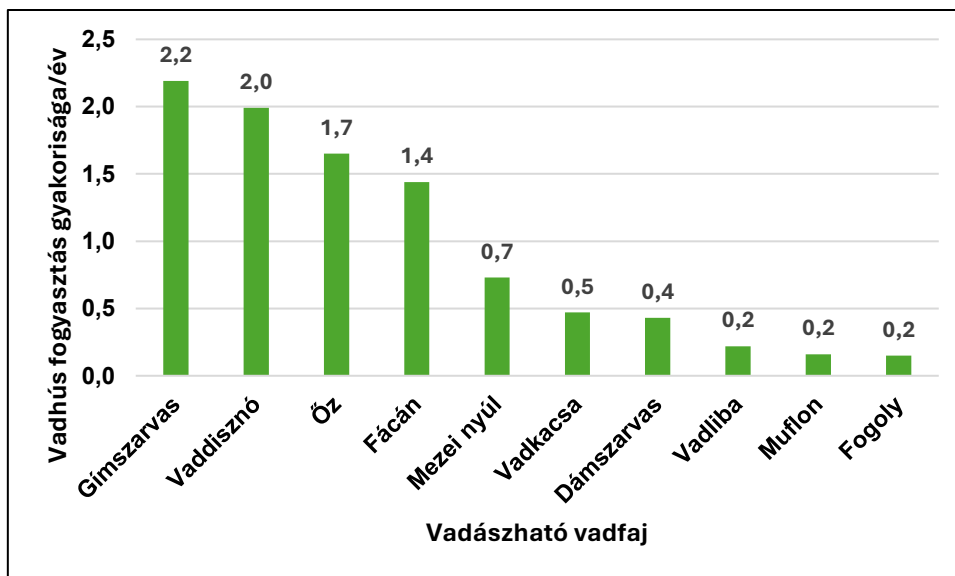
5.1. A vadhúsfogyasztás gyakorisága és a vadfajok húsának kedveltsége

A kutatás során összesen 1002 fő töltötte ki a kérdőívet, amelynek kitöltése átlagosan 10 percet vett igénybe. Amikor a válaszadókat a vadhúsfogyasztással kapcsolatos korábbi tapasztalataikról kérdeztük, a megkérdezettek döntő többsége azt válaszolta, hogy fogyasztott már vadhúst valamilyen formában. Mindössze 10,6%-a még soha nem evett vadhúst. A megadott vadhúsfélék közül 4 faj esetében a megkérdezettek több, mint 50%-a nyilatkozott úgy, hogy már fogyasztotta. A megkérdezettek közel háromnegyede (74,3%) evett már szarvasból, több mint fele vaddisznóból (69%), őzből (63%), és fácánból (57,7%) készült ételt (n=1002) (7. táblázat).

7. táblázat. A különféle vadfaj húsát fogyasztó válaszadók aránya a felmérésünk alapján (n=1002)

A fogyasztott vad faja	Fogyasztók aránya (%)
gímszarvas	74,4
vaddisznó	69,0
őz	63,1
fácán	57,7
mezei nyúl	38,6
vadkacsa	24,7
vadliba	8,9
fogoly	8,5
muflon	7,5
dámszarvas	6,8

A vadhúsfajták évenkénti fogyasztási gyakorisága szerint 4 fajt (gímszarvas, vaddisznó, őz és fácán) választottak ki legtöbbször, de ezeknél a válaszadóknál is csak átlagosan 1,4 és 2,2 alkalom történt évente (6. ábra). A többi faj húsa alkalmasszerűen került fogyasztásra, de ezeket évente jóval ritkábban fogyasztották. A vadliba, a muflon és a fogoly fogyasztása ritkaságnak tekinthető.

6. ábra. Az évenkénti vadhúsfogyasztás gyakorisága vadfajonként (n=1002)

A négy leginkább kedvelt vadhús fogyasztási gyakorisága a többi vadhúshoz képest kiugróan magas és nagyjából azonos volt (3,91-3,96 az 1-5-ig terjedő Likert skálán) (8. táblázat).

8. táblázat. A vadhús kedveltsége vadfajonként (n=1002)

A fogyasztott vad faja	Vadhús kedveltsége (Likert átlagérték)
őz	3,98
fácán	3,96
gímszarvas	3,93
vaddisznó	3,91
vadkacsa	3,65
mezei nyúl	3,61
vadliba	3,13
fogoly	3,01
muflon	2,84
dámszarvas	2,82

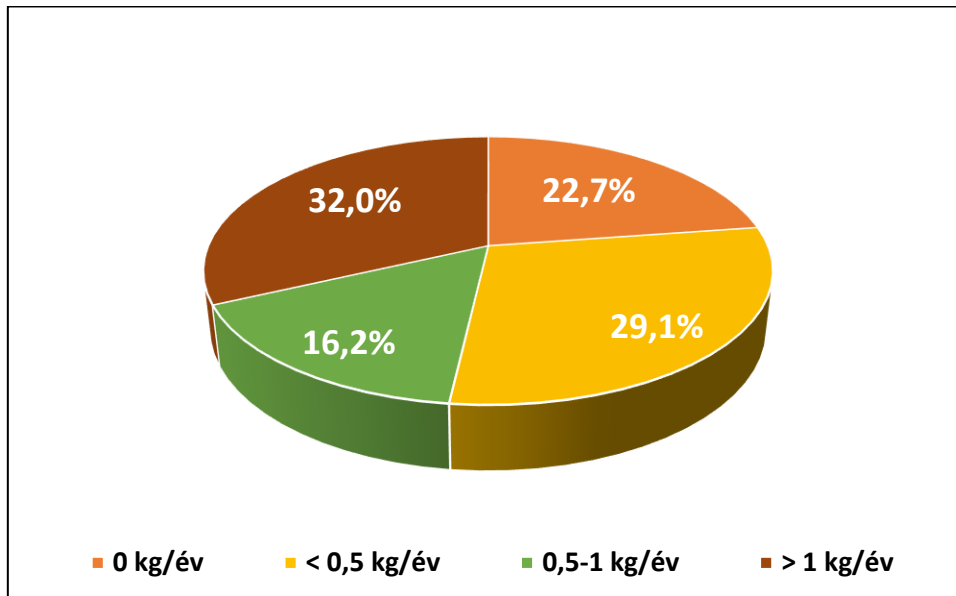
(Az 1-es érték az „egyáltalán nem kedvelem”, az 5-ös a „nagyon kedvelem”-et jelenti.)

5.1.1. Vadhúsfogyasztás mennyisége

A válaszadók átlagos vadhúsfogyasztása 2,6 kg/fő/év. Ez a mennyiség az egy főre eső hazai húsfogyasztás (a kérdőíves felmérés évében, 2021-ben 71,6 kg/fő/év (KSH, 2025) kevesebb mint 4%-ának felel meg.

A válaszadók mindössze 5,2%-a számolt be évi 10 kilogrammot meghaladó vadhúsfogyasztásról. A válaszadók között hat olyan személy (0,6%) volt, aki évente 100 kg-nál több vadhúsból készült ételt fogyasztott. Az elfogyasztott vadhúsmennyiség alapján a

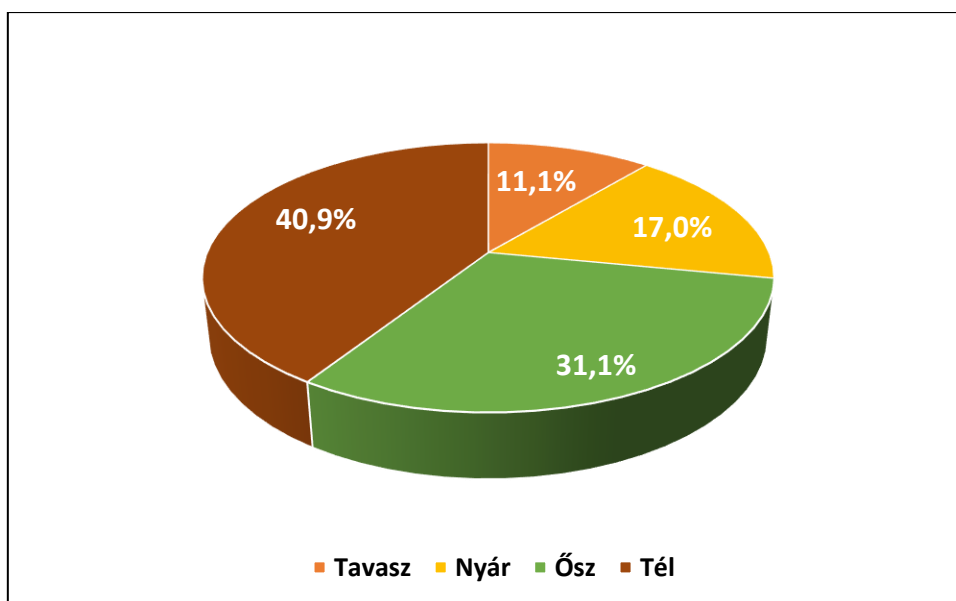
vizsgálatban résztvevőket az alábbi négy csoport valamelyikébe soroltuk: nem fogyaszt vadhúst (22,7%), maximum 0,5 kg vadhúst fogyaszt évente (29,1%), 0,5 és 1 kg közötti vadhús mennyiséget fogyaszt évente (16,2%) és több, mint 1 kg vadhúst fogyaszt évente (32,0%) (7. ábra).

7. ábra. A válaszadók megoszlása az évente fogyasztott vadhús mennyisége szerint (n=1002)

5.1.2. A vadhúsfogyasztás szezonálisága

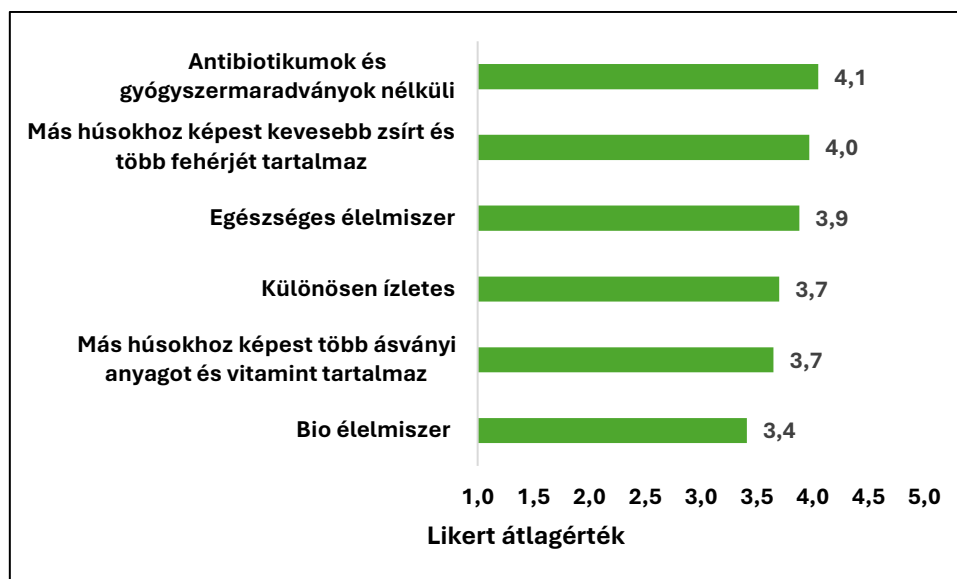
A válaszok alapján a tél a fogyasztás csúc szezonja, a vadhús fogyasztók 40,9%-a ekkor fogyaszt vadat, amelyet az ősz követ (31,1%), majd a nyár (17,0%) és végül a tavasz (11,1%) (8. ábra).

8. ábra. A vadhúsfogyasztás szezonálisága (n=775)

5.1.3. Fogyasztói vélemények a vadhúsról

A válaszadók megítélése szerint a vadhús legnagyobb előnye az antibiotikum- és gyógyszermaradék-mentesség (Likert 4,1), amelyet az alacsony zsírtartalom, a kiváló fehérjeszint (Likert 4,0) és általában véve az „egészségesség” követ (Likert 3,9). A legalacsonyabb átlagérték a „bioélelmiszer” kategóriában figyelhető meg (ami az ökológiai gazdálkodásból származó élelmiszereknek felel meg). Ez azzal magyarázható, hogy az emberek a vadhúst inkább a természethez kötik, nem pedig az ember által előállított „bio” termékekhez (9. ábra).

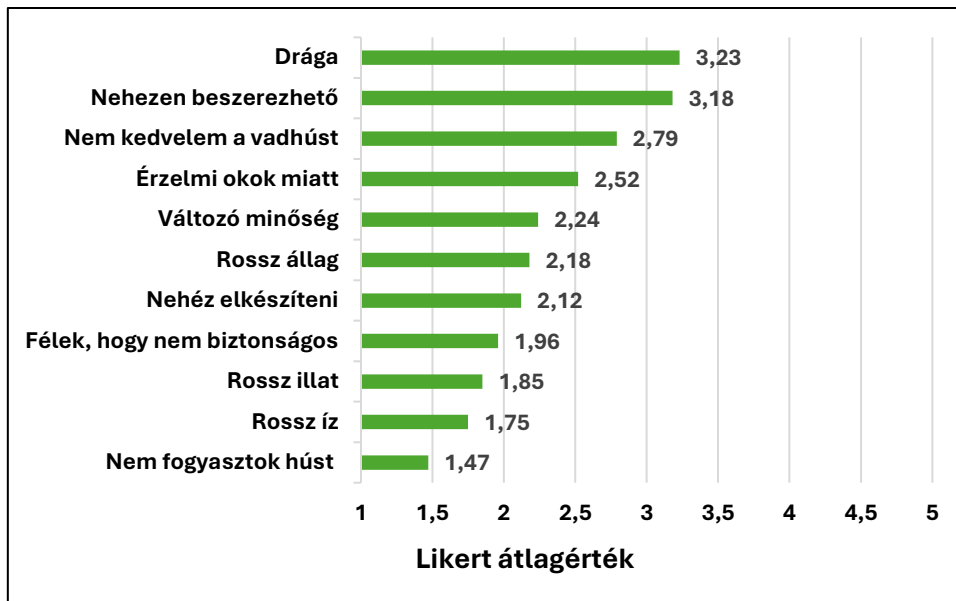

9. ábra. A vadhússal kapcsolatos fogyasztói vélemények megoszlása (Likert átlagérték)

(Az 1-es érték az „egyáltalán nem értek egyet”, az 5-ös a „teljes mértékben egyetértek” értéket jelenti.)

5.1.4. A kevés vadhús fogyasztásának, illetve a vadhúsfogyasztás elutasításának az okai

Vizsgálataink alapján a kis mennyiségű vadhús fogyasztásának, illetve a vadhús elutasításának két fontosabb oka van: a magas ár (3,23) és a korlátozott elérhetőség (3,18). További jelentős ok, hogy nem kedveli a válaszadó a vadhúst (2,79), érzelmi okok miatt utasítja el a fogyasztását (2,52), illetve a változó, nem kiszámítható, nem megfelelő minőség (2,24). Ezen felül kevésbé jelentős szempont: a rossz állag (2,18), az elkészítési nehézségek (2,12), a fogyasztás kevésbé biztonságosnak ítéltése (1,96), a rossz illat (1,85), a rossz íz (1,75) végül a húsfogyasztás teljes elkerülése (1,47) (10. ábra).

10. ábra. A kis mennyiségű vadhúsfogyasztás/vadhús elutasításának okai
 (Az 1-es érték az „egyáltalán nem értek egyet”, az 5-ös a „teljes mértékben egyetértek” értéket jelenti.)

5.2. A vadhúsvásárlást befolyásoló tényezők

5.2.1. A vadhús beszerzési formái társadalmi-demográfiai jellemzők alapján

A válaszadók körülbelül fele, 51,4% (n=515) vásárol vagy szerez be vadhúst bizonyos időközönként, többségük friss hús, fagyasztott hús vagy feldolgozott húskészítmények (sonka, kolbász, szalámi) formájában teszi ezt. A nemek és a korcsoportok közötti különbségeket a **9. táblázat** mutatja. A férfiakhoz képest szignifikánsan ($p < 0,0001$) több nő (55,8%) számolt be arról, hogy nem szerez be vagy vásárol vadhúst. Szignifikánsan több férfi vásárolt friss (42,5%) ($p < 0,0001$) vagy fagyasztott (23,7%) ($p < 0,05$) vadhúst és feldolgozott (24,5%) vadhúskészítményeket ($p < 0,01$), mint nő. Néhány válaszadó a vadhúst előre csomagolva és fagyasztott készételként is beszerezte. Az elemzés a vadhús vásárlása vonatkozásában nem tárt fel szignifikáns különbségeket a korcsoportok között (**9. táblázat**).

9. táblázat. A vadhús beszerzési formái nemek és korcsoportok szerint (%) (n=1002).

Szocio-demográfiai jellemzők		A vadhús beszerzési formái					
		Nem vásárol/szerez be vadhúst	Friss hús	Fagyasztott vadhús	Feldolgozott vadhús készítmények (kolbász, szalámi)	Fagyasztott készételek	Egyéb
Teljes minta		48,6	35,0	21,0	20,4	1,4	2,7
Nem	Nő	55,8	28,4	18,5	16,6	0,8	2,5
	Férfi	40,6	42,5	23,7	24,5	2,1	3,0
	χ^2	23,016	21,936	4,003	9,585	3,343	0,240
	Sig.	<0,0001	<0,0001	<0,05	<0,01	0,067	0,624
Korcsoport (életkor)	18-29	56,5	36,2	19,2	20,3	1,7	1,7
	30-39	51,5	36,5	20,4	21,6	1,2	1,8
	40-59	45,3	35,5	21,5	22,4	1,7	3,2
	≥60	46,2	33,1	21,7	17,5	1,0	3,2
	χ^2	7,173	0,795	0,519	2,583	0,908	1,808
	Sig.	0,067	0,851	0,915	0,460	0,824	0,613

A vadhústermékek vásárlásának lakóhely és jövedelemszint szerinti különbségeit a **10. táblázat** foglalja össze. A fővárosban élők szignifikánsan többen számoltak be arról, hogy nem vásárolnak vadhúst, mint a más városokban vagy a falvakban élők. Az utóbbiak nagyobb aránya vásárolt friss vadhúst. A friss vadhús vásárlásának gyakorisága közvetlen összefüggést mutatott a jövedelmi szinttel: a magasabb jövedelemmel rendelkezők több vadhúst vásároltak. Az egyetemi vagy főiskolai végzettséggel rendelkezők közül többen (24,8%) vásároltak fagyasztott vadhúst, mint az alap/szakképzettséggel (19,6%) vagy középiskolai végzettséggel (16,9%) rendelkezők ($p < 0,05$).

10. táblázat. A vadhúskészítmények beszerzése a válaszadók (n=1002) lakóhelye és a jövedelmi szintje szerint (%).

Szocio-demográfiai jellemzők			A vadhús beszerzési formái					
			Nem vásárol/szerez be vadhúst	Friss hús	Fagyasztott vadhús	Feldolgozott vadhús készítmények (kolbász, szalámi)	Fagyasztott készételek	Egyéb
Lakóhely	Budapest	%	55,6	28,0	21,1	18,8	0,8	1,1
	Más város		47,0	36,7	21,8	20,6	1,6	3,6
	Község		41,7	41,0	18,8	22,9	1,4	2,1
	χ^2		8,437	8,694	0,660	0,999	0,872	4,447
	Sig.		<0,05	<0,05	0,719	0,607	0,647	0,108
Jövedelem szint	Átlag alatti	%	54,1	26,1	17,2	14,0	1,9	4,5
	Átlagos		46,4	36,8	22,6	22,6	1,1	2,7
	Átlag feletti		50,5	37,5	19,0	19,5	2,0	1,5
	χ^2		3,415	6,879	2,872	5,913	1,161	2,892
	Sig.		0,181	<0,05	0,238	0,052	0,56	0,236

Azok a válaszadók, akik a felmérés szerint naponta szereznek be élelmiszert (40,3%), szignifikánsan ($p < 0,05$) kisebb valószínűséggel szereztek be vadhúst, mint azok, akik ritkán (51,6%), hetente többször (50,7%) vagy havonta néhányszor (51,9%) vásároltak (11. táblázat). Azok, akik naponta vásároltak élelmiszert, nagyobb arányban (2,1%) vásároltak vadhúst fagyasztott készételek formájában.

11. táblázat. A vadhús beszerzési formái az élelmiszervásárlás gyakorisága szerint (%) (n=1002)

Szociodemográfiai jellemzők			A vadhús beszerzési formái					
			Nem vásárol/szerez be vadhúst	Friss hús	Fagyasztott vadhús	Feldolgozott vadhús készítmények (kolbász, szalámi)	Fagyasztott készételek	Egyéb
Élelmiszervásárlási gyakoriság	Naponta	%	40,3	42,4	26,7	19,9	2,1	4,2
	Hetente többször		50,7	33,2	20,0	21,3	1,1	4,6
	Havonta néhányszor		51,9	32,8	18,3	17,6	1,5	4,6
	Ritkán		51,6	45,2	16,1	16,1	0,0	0,0
	Gyakorlatilag soha		0,0	33,3	16,7	50,0	16,7	16,7
	χ^2			12,74	7,099	5,214	4,527	11,591
	Sig.		<0,05	0,131	0,266	0,339	<0,05	<0,05

Azok a válaszadók, akik nem, vagy csak társállatot tartottak, lényegesen nagyobb arányban nem szereztek be vadhúst, mint azok, akik haszonállattal, vagy társ- és haszonállattal

rendelkeztek (**12. táblázat**). A friss húst és feldolgozott húskészítményeket vásárlók körében a válaszadók nagyobb aránya számolt be jelentős (38,8%, illetve 22,4%) vagy mérsékelt/alkalmi érdeklődésről az állattartás kapcsán (34,3% és 21,0%). Akik csak alkalmászerűen foglalkoztak az állatokkal, különösebb személyes érintettség nélkül gondozták az állatokat (24,6% és 16,7%), és azok, akik egyáltalán nem szeretnek állatokkal foglalkozni (29,5% és 6,6%), kisebb valószínűséggel vásároltak friss vadhúst és feldolgozott készítményeit ($p < 0,05$).

12. táblázat. A vadhús beszerzési formái a társ- és/vagy haszonállat tartás figyelembevételével (%) (n=1002).

Szocio-demográfiai jellemzők			A vadhús beszerzési formái					
			Nem vásárol/ szerez be vadhúst	Friss hús	Fagyasztott vadhús	Feldolgozott vadhús készítmények (kolbász, szalámi)	Fagyasztott készételek	Egyéb
Állattartás	Társállat	%	49,8	35,8	21,4	23,1	1,0	2,9
	Haszonállat		33,3	52,4	19,0	23,8	0,0	4,8
	Mindkettő		35,2	56,3	15,5	21,1	1,4	0,0
	Egyik sem		50,6	30,6	21,5	17,6	1,9	2,9
	χ^2		8,053	21,254	1,456	4,421	1,604	2,41
	Sig.		<0,05	<0,0001	0,693	0,219	0,658	0,490

5.2.2. A vadhús beszerzésének helye

Az összes válaszadó több, mint fele (51,4%) nyilatkozott úgy, hogy vásárol, illetve kap ajándékba vadhúst. Leggyakrabban ajándékba kapták a vadászoktól, vagy közvetlenül a vadászat során szerezték be, beleértve azokat is, akik maguk is vadászok voltak (**13. táblázat**). Szignifikánsan ($p < 0,01$) több férfi kapott vadhúst közvetlenül a vadászoktól ($p < 0,0001$), vagy maga is vadász volt (25,2%). Számottevően több férfi vásárolt vadhúst húsboltban (21,4%), hipermarketekben (15,2%), vagy piacokon (14,8%), mint nő. Az életkor növekedésével, 60 éves kor felett szignifikánsan kevesebb ($p < 0,0001$) válaszadó számolt be arról, hogy a vadhúst a vadászoktól szerezte be, vagy maga is vadászik (12,4%). Az "Egyéb" kategórián belül (n=15) az érvénytelen válaszok kizárása után (26,7%) a fennmaradó források a következők voltak: barátok, rokonok, ismerősök (40,0%), vadfeldolgozó üzemek (13,3%), csemegeboltok (6,7%), gasztronómiai események (6,7%) és vadgazdálkodási szaküzletek (6,7%).

13. táblázat. A vadhús beszerzési forrásainak megoszlása (%) nemek és korcsoportok szerint (n=573)

Szocio-demográfiai jellemzők		A vadhús beszerzési helye						
		Ajándékba kapta	Közvetlenül a vadásztól /Vadász vagyok	Húsbolt	Hipermarket, szupermarket, nagykereskedés	Piac	Online bolt	Egyéb
Teljes minta		29,7	21,0	16,4	11,9	11,8	0,3	1,8
Nem	Nő	27,6	17,2	11,9	8,9	9,1	0,2	1,7
	Férfi	32,1	25,2	21,4	15,2	14,8	0,4	2,0
	χ^2	2,459	9,542	16,27	9,583	7,879	0,457	0,059
	Sig.	0,117	<0,01	<0,0001	<0,01	<0,01	0,499	0,809
Korcsoport (életkor)	18-29	27,7	26,0	16,4	9,6	12,4	0,0	1,1
	30-39	27,5	24,6	21,0	11,4	16,8	0,0	1,2
	40-59	29,1	24,4	16,3	12,2	10,8	0,6	2,1
	≥ 60	32,8	12,4	14,0	13,1	9,9	0,3	2,3
	χ^2	2,227	20,309	3,845	1,368	5,515	1,953	1,323
	Sig.	0,527	<0,0001	0,279	0,713	0,138	0,582	0,724

A Budapesten élők szignifikánsan ($p < 0,05$) kisebb arányban kaptak ajándékba (25,7%) vagy szereztek be közvetlenül a vadászoktól (15,3%) vadhúst, mint a más városokban (30,0%; 21,3%) vagy községekben (37,5%; 29,2%) élők (**14. táblázat**). Az átlag feletti jövedelmű válaszadók szignifikánsan nagyobb valószínűséggel kaptak vadhúst vadászoktól, vagy maguk is vadászok voltak. Az átlagos jövedelműek számottevően nagyobb valószínűséggel vásároltak vadhúst hentesüzletekben vagy hipermarketekben. A hiper- és szupermarketekben, valamint a diszkont üzletekben az egyetemi vagy főiskolai végzettséggel rendelkezők szignifikánsan ($p < 0,05$) nagyobb valószínűséggel vásároltak vadhúst (14,2%), mint az alacsony végzettséggel (5,4%) vagy középiskolai végzettséggel (10,9%) rendelkezők. A 15 év alatti gyermeket nevelő háztartások szintén szignifikánsan nagyobb valószínűséggel vásároltak vadhúst a piacokról vagy az interneten, mint a gyermektelenek ($p < 0,05$).

Azok, akik piacról szereztek be a vadhúst, számottevően ($p < 0,05$) nagyobb arányban vásároltak naponta (18,3%) vagy hetente többször (11,0%), mint azok, akik ritkábban (9,7%) vagy soha nem vásároltak (0,0%). Azok a válaszadók, akik naponta vásároltak élelmiszert, szignifikánsan ($p < 0,05$), nagyobb valószínűséggel vásároltak vadhúst hipermarketekben (14,7%) vagy piacokon (18,3%) (**15. táblázat**).

14. táblázat. A vadhús beszerzési forrásainak %-os megoszlása a válaszadó lakóhelye és jövedelmi szintje szerint (n=573)

Szocio-demográfiai jellemzők		A vadhús beszerzési helye							
		Ajándékba kapta	Közvetlenül a vadásztól/vadász vagyok	Húsbolt	Hipermarket, szupermarket, nagykereskedés	Piac	Online bolt	Egyéb	
Lakóhely típusa	Budapest	%	25,7	15,3	12,6	13,0	11,9	0,0	1,2
	Más város		30,0	21,3	18,9	12,0	13,3	0,5	1,8
	Község		37,5	29,2	14,6	9,7	6,9	0,0	2,8
	χ^2	6,192	10,928	5,561	0,968	4,472	2,112	1,432	
	Sig.	<0,05	<0,01	0,062	0,616	0,107	0,348	0,491	
Jövedelemszint	Átlag alatti	%	29,3	12,7	10,2	7,6	7,0	0,0	1,3
	Átlagos		30,6	20,9	18,3	13,9	13,2	0,5	2,1
	Átlag feletti		28,0	28,0	15,5	9,5	12,0	0,0	1,5
	χ^2	0,527	12,353	6,234	6,098	4,62	1,713	0,551	
	Sig.	0,768	<0,01	<0,05	<0,05	0,099	0,425	0,759	

15. táblázat. A vásárlás gyakorisága (%) a vadhúsbeszerzés helye szerint (n=573)

Szocio-demográfiai jellemzők		A vadhús beszerzési helye							
		Ajándékba kapta	Közvetlenül a vadásztól/vadász vagyok	Húsbolt	Hipermarket, szupermarket, nagykereskedés	Piac	Online bolt	Egyéb	
Élelmiszer-vásárlás gyakorisága	Naponta	%	35,6	24,6	19,9	14,7	18,3	1,0	2,1
	Hetente többször		27,6	21,4	15,7	11,2	11,0	0,2	1,6
	Havonta néhányszor		26,7	14,5	17,6	11,5	7,6	0,0	3,2
	Ritkán		45,2	22,6	6,5	3,2	9,7	0,0	0,0
	Gyakorlatilag soha		33,3	0,0	0,0	50,0	0,0	0,0	0,0
	χ^2	8,74	6,532	5,442	12,283	11,24	4,47	2,109	
	Sig.	0,068	0,163	0,245	<0,05	<0,05	0,35	0,716	

Azok, akik csak haszon- vagy társ- és haszonállatot tartottak, számottevően ($p < 0,0001$), nagyobb valószínűséggel kaptak vadhúst ajándékba, vagy közvetlenül a vadászoktól szerezték be. A csak társállatot tartó válaszadók körében szignifikánsan nagyobb volt azok aránya, akik a vadhúst online áruházakból szerezték be (**16. táblázat**).

Akik vadásztak vagy közvetlenül vadászoktól szerezték be a vadhúst, szignifikánsan ($p < 0,0001$) nagyobb arányban számoltak be arról, hogy jelentős (26,4%) vagy mérsékelt

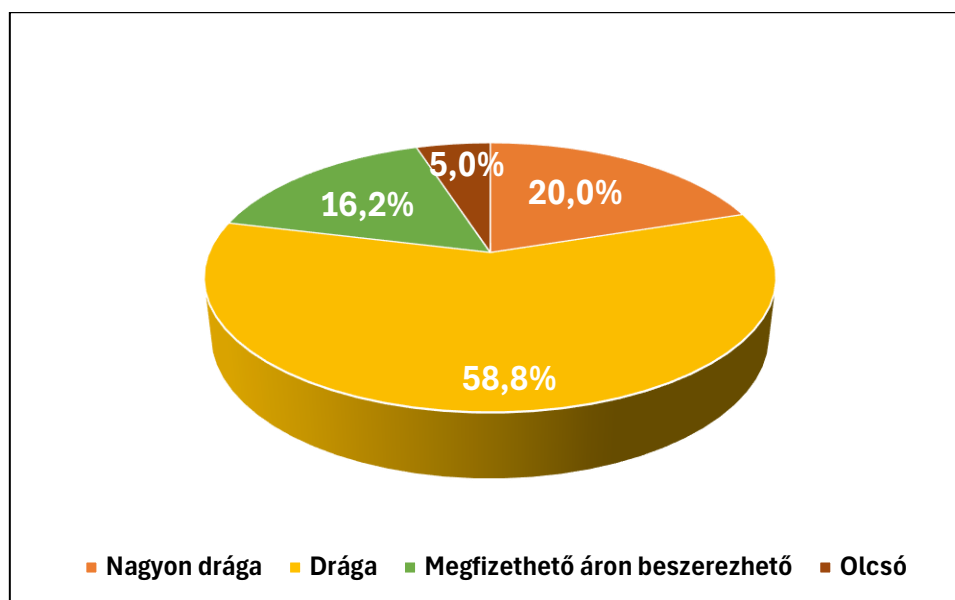
érdeklődést mutatnak az állatok iránt, mint azok, akik csak szükség esetén (15,8%), vagy egyáltalán nem (6,6%) foglalkoztak állatokkal.

16. táblázat. A vadhús beszerzési forrásainak megoszlása (%) a társ-, illetve a haszonállatok tartása szerint (n=573)

Szocio-demográfiai jellemzők		A vadhús beszerzési helye							
		Ajándékba kapta	Közvetlenül a vadásztól / vadász vagyok	Húsbolt	Hipermarket, szupermarket, nagykereskedés	Piac	Online bolt	Egyéb	
Társállat/ haszonállat tulajdonos	Társállat	%	31,3	23,6	16,3	9,9	11,3	0,2	2,0
	Haszonállat		47,6	33,3	23,8	9,5	9,5	4,8	5,0
	Mindkettő		46,5	39,4	14,1	7,0	14,1	0,0	2,9
	Egyik sem		25,0	15,5	16,3	14,3	11,8	0,2	1,5
	χ^2		18,423	26,981	1,122	5,968	0,555	14,3	1,845
	Sig.		<0,0001	<0,0001	0,772	0,113	0,907	<0,01	0,605

5.2.3. A vadhús árak megítélése

A válaszadók (n=990) 37,0%-a nem tudta meghatározni a vadhús árát, míg 63,0%-a (n=624) tudta azt. Az árat értékelők közel 80,0%-a drágának vagy nagyon drágának tartotta a vadhúst (11. ábra).

11. ábra. A vadhúsárakról alkotott vélemények megoszlása (n=624)

17. táblázat. A vadhús piaci árának megítélése szocio-demográfiai jellemzők szerint (n=1002)

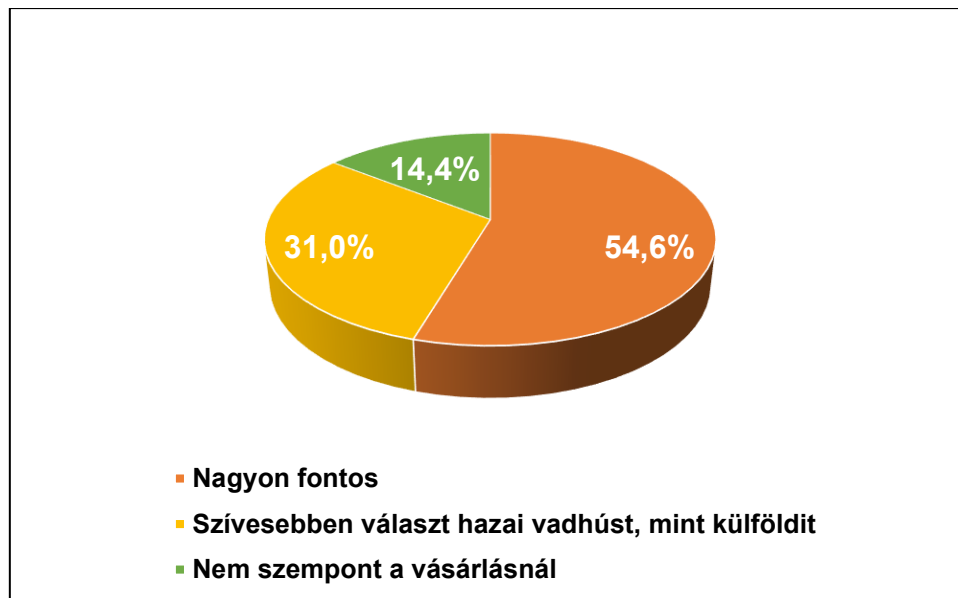
Szocio-demográfiai jellemzők		A vadhús árának megítélése					χ ²	Sig.
		<i>Nem tudom</i>	<i>Nagyon drága</i>	<i>Drága</i>	<i>Megfizethető</i>	<i>Olcsó</i>		
		%						
Teljes minta		37,0	12,6	37,1	10,2	3,1		
Nem	<i>Nő</i>	42,3	21,3	64,1	11,3	3,3	14,984	<0,01
	<i>Férfi</i>	31,0	18,9	53,9	20,7	6,5		
Korcsoport (életkor)	<i>18-29</i>	38,4	15,6	63,3	13,8	7,3	7,050	0,632
	<i>30-39</i>	38,8	22,8	58,4	12,9	5,9		
	<i>40-59</i>	34,8	19,0	58,8	17,2	5,0		
	<i>≥60</i>	37,8	22,3	56,5	18,1	3,1		
Lakóhely típusa	<i>Budapest</i>	41,6	22,8	60,4	12,8	4,0	3,267	0,775
	<i>Más város</i>	35,9	19,6	57,6	17,7	5,2		
	<i>Község</i>	32,2	17,5	58,8	17,5	6,2		
Jövedelemszint	<i>Átlag alatti</i>	36,1	32,3	53,5	11,1	3,0	15,742	0,135
	<i>Átlagos</i>	36,6	17,9	63,3	15,6	3,3		
	<i>Átlag feletti</i>	39,0	16,4	49,2	23,0	11,5		
Élelmiszer-vásárlás gyakorisága	<i>Naponta</i>	30,5	18,2	59,1	14,4	8,3	13,648	0,135
	<i>Hetente többször</i>	37,5	19,9	60,4	15,1	4,6		
	<i>Havonta néhányszor</i>	41,9	20,0	56,0	21,3	2,7		
	<i>Ritkán</i>	35,5	30,0	35,0	35,0	0,0		
	<i>Gyakorlatilag soha</i>	66,7	50,0	50,0	0,0	0,0		
Társállat/haszonállat tulajdonos	<i>Társállat</i>	39,6	18,5	62,2	14,1	5,2	13,648	0,135
	<i>Haszonállat</i>	33,3	14,3	71,4	7,1	7,1		
	<i>Mindkettő</i>	29,6	22,0	40,0	30,0	8,0		
	<i>Egyik sem</i>	36,1	21,0	58,7	16,4	3,9		

A megkérdezettek közül a férfiakhoz képest szignifikánsan több nő szerint drága, vagy nagyon drága a vadhús (17. táblázat). A korcsoportok, a válaszadók lakóhelye, jövedelmi helyzete, az élelmiszervásárlásuk gyakorisága vagy az állattartási szokásaik közül egyik sem befolyásolta számottevően azt, hogy hogyan vélekednek a vadhús áráról.

5.2.4. A hazai eredet fontossága a vadhús vásárlásakor

A válaszadók (n=953) 36,6%-a nem tartotta fontosnak azt, hogy hazai eredetű-e a vadhús, de 63,4%-a (n=604) szerint ez fontos.

A válaszadók, akik fontosnak tartották a vadhús származását, több mint fele (54,6%-a) nagyon fontos tényezőnek tartotta a vadhús hazai eredetét vásárláskor (**12. ábra**).

12. ábra. A hazai eredet fontossága vadhús vásárlásakor (n=604)

Az idősebbek, különösen a 40-59 évesek (61,4%) nagyon fontos tényezőnek tartották a vadhús magyar eredetét, szemben a fiatalabb (18-29 év - 38,2%) válaszadókkal (**18. táblázat**). A két csoportközötti értéket mutatott a 30-39 évesek és a 60 év feletti válaszadók aránya. Az eltérő korcsoportok válaszainak megoszlása között szignifikáns ($p < 0,001$) különbség mutatkozott.

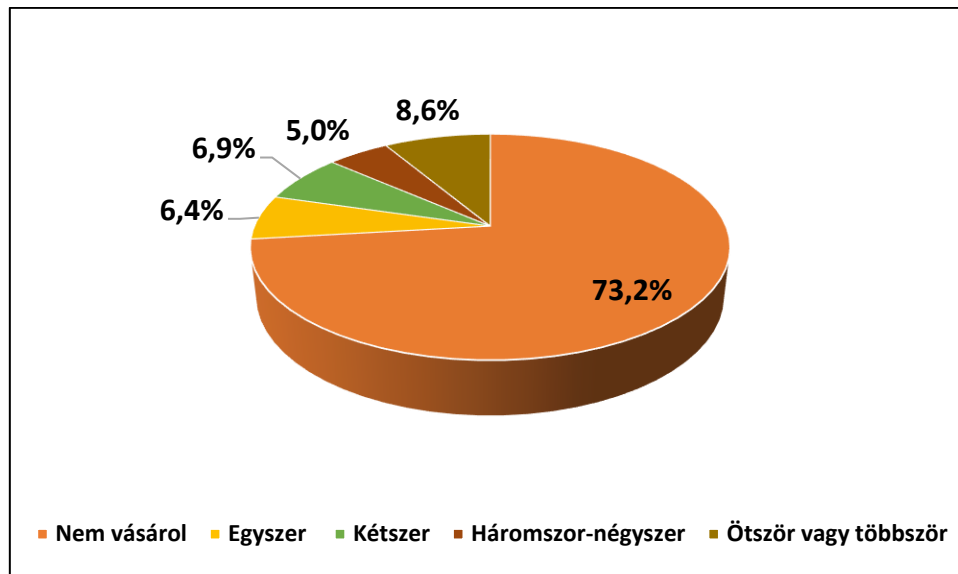
További vizsgálataink alapján a környezetvédelmet nagyon fontosnak tartó és annak támogatására aktívan fellépő válaszadók 60,8%-a kifejezetten fontos tényezőnek tartotta a vadhús magyar eredetét. A környezetvédelmet fontosnak tartók 37,1%-a valamelyest előnyben részesítette a magyar vadhúst az importtal szemben. Ezzel szemben azok 100%-a, akik egyáltalán nem tartották fontos szempontnak a környezetvédelmet, nem figyeltek a vadhús eredetére ($p < 0,0001$).

18. táblázat. A hazai eredet fontossága vadhús vásárlásakor szocio-demográfiai jellemzők szerint (n=1002)

Szocio-demográfiai jellemzők		A vadhús helyi eredetének fontossága a vásárlásakor					χ ²	Sig.
		Nem tudom megítélni	Nagyon fontos szempont	Szívesebben választ hazai vadhúst, mint külföldit	Nem szempont a vásárlásnál	%		
Teljes minta		36,6	34,6	19,6	9,1			
Nem	<i>Nő</i>	44,6	57,2	29,0	13,8	1,417	0,492	
	<i>Férfi</i>	27,9	52,4	32,6	14,9			
Korcsoport (életkor)	<i>18-29</i>	37,1	38,2	48,2	13,6	22,967	<0,001	
	<i>30-39</i>	28,7	52,1	31,6	16,2			
	<i>40-59</i>	37,5	61,4	26,2	12,4			
	<i>≥60</i>	39,9	58,9	25,1	16,0			
Lakóhely típusa	<i>Budapest</i>	38,9	55,7	26,8	17,4	8,313	0,081	
	<i>Más város</i>	36,4	51,7	35,0	13,3			
	<i>Község</i>	33,1	63,7	22,0	14,3			
Jövedelemszint	<i>Átlag alatti</i>	46,8	56,0	33,3	10,7	4,315	0,365	
	<i>Átlagos</i>	35,3	56,0	28,9	15,1			
	<i>Átlag feletti</i>	33,7	48,4	37,5	14,1			
Élelmiszer-vásárlás gyakorisága	<i>Naponta</i>	33,1	60,3	29,8	9,9	11,104	0,196	
	<i>Hetente többször</i>	37,7	52,5	31,7	15,8			
	<i>Havonta néhányszor</i>	36,6	56,4	32,1	11,5			
	<i>Ritkán</i>	34,5	57,9	31,6	10,5			
	<i>Gyakorlatilag soha</i>	40,0	33,3	0,0	66,7			
Társállat/haszonállat tulajdonos	<i>Társállat</i>	39,3	52,7	32,9	14,4	7,258	0,298	
	<i>Haszonállat</i>	27,8	84,6	15,4	0,0			
	<i>Mindkettő</i>	18,8	62,5	26,8	10,7			
	<i>Egyik sem</i>	37,9	53,9	30,6	15,5			

5.2.5. Vadhús vásárlásának gyakorisága ételkészítési céllal

A válaszadók 73,2%-a egyáltalán nem vásárolt vadhúst ételkészítés céljából, és csak 8,6%-uk szerzett be évente ötször vagy többször (13. ábra).

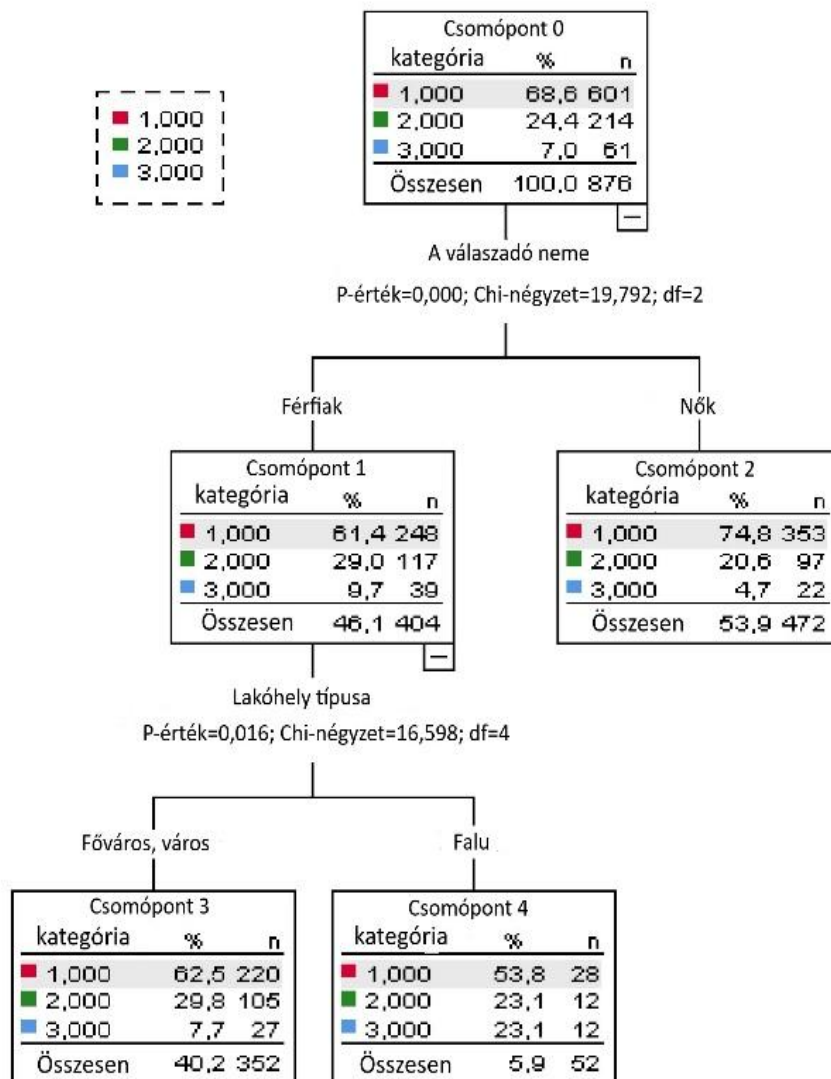

13. ábra. A vadhúsvásárlás gyakorisága évente (n=1002)

Szignifikánsan ($p < 0,0001$) több férfi (47,6%), mint nő (33,3%) számolt be vadhús vásárlásáról. Budapesten számottevően ($p < 0,005$) kevesebb válaszadó (32,6%) vásárolt vadhúst, mint a más városokban (42,8%) vagy vidéken (44,4%) élők. Azok, akiknek háztartásában 15 év alatti gyermek él (48,4%), jelentősen nagyobb valószínűséggel ($p < 0,05$) vásároltak vadhúst, mint a gyermek nélkül élők (38,4%). Ezenkívül a 15 év alatti gyermekkel rendelkező háztartások számottevően több ($p < 0,005$) friss vadhúst vásároltak (42,0%), mint a gyermektelenek (33,3%). A naponta (50,8%) vagy hetente többször (39,1%) vásárló válaszadók szignifikánsan nagyobb ($p < 0,01$) valószínűséggel vásároltak vadhúst ételkészítési céllal, mint azok, akik havonta csak néhányszor (32,8%), ritkábban (32,3%) vagy gyakorlatilag soha (16,7%) nem vásároltak élelmiszert.

A CHAID döntési fája (15. ábra) a vadhús főzés céljából történő vásárlásának vagy beszerzésének gyakoriságát mutatja, nem és lakóhely szerint. A válaszadók többsége (68,6%-a) arról számolt be, hogy soha nem vásárol vagy szerez be vadhúst főzés céljából (piros), a válaszadók 24,4%-a évente 1-5 alkalommal (zöld), és csak a 7,0%-a évente több mint 6 alkalommal (kék). A nemek közötti egyenlőtlenségek alapján a férfiak (1. csomópont) nagyobb valószínűséggel vásároltak vagy szereztek be vadhúst, mint a nők. A falvakban élő férfiak (4. csomópont) nagyobb valószínűséggel vásároltak vagy szereztek be vadhúst: 23,1%-uk évente 1-5 alkalommal, és szintén 23,1%-uk több, mint 6 alkalommal.

Összefoglalva: a válaszadók ritkán vásároltak vagy szereztek be vadhúst főzési céllal, a fogyasztóknak csak kis százaléka szerezte be évente több, mint 6 alkalommal. Vizsgálataink alapján a férfiak, különösen a falvakban élők jelentősen nagyobb arányban vásároltak/szerettek be vadhúst főzési, étel készítés céljával.

14. ábra. A vadhúsvásárlás gyakoriságának CHAID elemzése szocio-demográfiai változók alapján (n=876)
Színek: piros – soha; zöld – évente 1-5 alkalommal; kék – évente legalább 6 alkalommal.

6. Megbeszélés

6.1. A vadhús fogyasztás vizsgálata hazánkban

A vadhús fogyasztás a legtöbb országban régi hagyomány, gazdasági jelentősége azonban az elmúlt évtizedekben csökkent. Magyarország egy olyan közép-kelet-európai ország, amely kedvező természeti feltételekkel rendelkezik a vadgazdálkodáshoz, és ahol a vadászat és a vadhús fogyasztás régi hagyományokra tekint vissza. Vizsgálataink során a megkérdezett 1002 személy közül csak minden tizedik nem fogyasztott még vadhúst. A többiek válasza alapján az egy főre számított vadhús fogyasztás átlagos mennyisége 2,6 kg/év, ami a teljes húsfogyasztás kevesebb mint 4%-a. A válaszadók 68%-a évente 1 kg-nál kevesebb vadhúst fogyaszt. Ezek a mennyiségek számottevően nagyobbak, mint a más források által közölt adatok, amelyek szerint hazánkban egy lakos évente csak 0,1-0,2 kg vadhúst fogyasztott (Torma et al., 2014; KSH, 2022; Nemzeti Agrárkamara, 2024). Magyarországon 2003-ban a belföldön vásárolt vadhús 90%-a olyan vendéglátóegységekhez került, ahol jórészt külföldi vendégek fordultak meg és az egy főre jutó vadhús fogyasztás 0,6 kg/év volt (Mihálovits, 2003). Más európai országban végzett hasonló felmérések adataihoz képest az egy főre számított éves vadhús fogyasztás nagyobb volt a vizsgálatunkban. Külföldön arról számoltak be, hogy a vadhús különleges ételnek számít, a rendszeres fogyasztók aránya alacsony, a lakosság mindössze 2-4%-a, és az egy főre jutó fogyasztás mindössze 0,2-1,1 kg/év volt (Andreotti et al. 2016; Czarniecka-Skubina et al., 2022). Spanyolországban 2010 és 2015 között évente átlagosan 40 ezer tonna volt a feldolgozott vadhús mennyisége, ennek túlnyomó részét belföldön fogyasztották el (Ministry of Agr. Spain, 2015). A spanyol fogyasztók 6,3%-a úgy nyilatkozott, hogy rendszeresen fogyasztott vadhúst. A vadászok között a vaddisznó és gímszarvas fogyasztásának átlagos mennyisége 8,4 kg/év volt (Sevillano Morales, 2011; AESAN 2012; Lénárt & Lehel, 2021). Egy másik spanyol felmérés szerint a vadászok és hozzátartozóik nagyobb mennyiségű vadhúst, különösen nyúlhúst fogyasztottak. Az átlagos vadhús fogyasztás 6,87 kg/fő/év volt, ami 8,57 kg/fő/évre nőtt, ha a feldolgozott hústermékeket is beleszámították (Lopez Sanchez, 2009; Sevillano et al., 2018). Olaszországban a vadászok és családjaik rendszeresen, egész évben fogyasztanak vaddisznót, leginkább húst és májat (Danieli et al., 2012). A svédek évente átlagosan 1,8 kg vadhúst fogyasztanak (Swedish Board of Agriculture, 2011). Egy másik tanulmány szerint a svéd lakosság 7-10%-a gyakran fogyaszt vadhúst (Ankarberg et al., 2013; Lénárt & Lehel, 2021). A vadhús a horvát gasztronómiának is fontos részét képezi, különösen a vidéki területeken (Lazarus et al., 2014). Norvégiában az elmúlt évtizedekben jelentősen nőtt a vadhústermelés, annak aránya a teljes húsfogyasztásban továbbra is minimális (Ueland et al., 2022).

Vizsgálataink alapján a leggyakrabban fogyasztott vadhús a gímszarvas, a vaddisznó, az őz, a fácán, csekély mennyiségben a vadnyúl, a vadkacsa és a vadliba. Eredményeink

megegyeznek a Torma és munkatársai (2014) által a gímszarvas és a vaddisznó vonatkozásában egy évtizede kapott adatokkal. Vizsgálataink során azonban különbséget tettünk a gímszarvas és az őz között, így pontosabb képet kaphattunk a fajspecifikus fogyasztásukról. Bodnar és munkatársai (2010) arról számoltak be, hogy a fácán a leggyakrabban fogyasztott vadhús, amelyet a nyúl, az őz és a vaddisznó követ. Az eltérés oka a két felmérés között eltelt több mint 10 év, ugyanakkor a felsorolt vadhúsfajták preferenciája továbbra is magas. A vadhús nem része az átlagos magyar étrendnek, elsősorban a vadászok és családtagjaik fogyasztják. Olaszországban is azt tapasztalták, hogy a vadhúsfogyasztás leginkább a vadászok és családtagjaik körében jellemző, legnépszerűbb a vaddisznó, a vadnyúl és az őz (Ferri et al., 2017; Demartini et al., 2018). Spanyolországban is a vadászok és családtagjaik lényegesen több vadhúst fogyasztanak, mint a nem vadászok. A vadhúst gyakrabban fogyasztókra hatással van annak íze, kedvező összetétele és helyi eredete (Niewiadomska et al., 2020). A német fogyasztók 0,8%-a hetente többször, 0,7%-a hetente egyszer eszik vadat, a vadászható fajok közül a gímszarvast, az európai őzet és a vaddisznót (Gerofke et al., 2018).

Jelen vizsgálatunk válaszadói évente 1,4–2,2 alkalommal, leggyakrabban télen, a kiemelt vadászati szezonban, a téli ünnepek alkalmával fogyasztanak vadhúsból készült ételt. Ez a tendencia összhangban van az itthoni vadászati idényekkel, amelyek a legtöbb faj esetében jellemzően ősszel, illetve télen vannak. Hasonló hazai (Bodnar & Szel, 2014; Bodnar et al., 2014) és külföldi (Tomasevic et al., 2018; Czarniecka-Skubina et al., 2022) eredményekről számoltak be korábban, megjegyezve azt, hogy a fajok elérhetőségétől, az ottani vadászati szezontól függően a vadhúsfogyasztási szokások országonként eltérhetnek (Corradini et al., 2022). A fentiek miatt a vadhús iránti kereslet a kontinensen szezonális, télen és a vadászati szezonokban tetőzik (Hoffman, 2007; Tomasevic et al., 2018; Gomes-Neves et al., 2021; Mesinger & Ociczek, 2021; Niewiadomska et al., 2021; Corradini et al., 2022).

6.1.1. A vadhús fogyasztását befolyásoló tényezők

A vadhúsfogyasztást kulturális, gazdasági és társadalmi tényezők befolyásolják (Tomasevic et al., 2018). Az Európai Unióban a vadhúsnek jó piaca van (Európai Bizottság, 2014). Az ilyen hús prémium terméként határozható meg, korlátozott, de növekvő piaci lehetőségekkel (Mesinger & Ociczek, 2021). A vadászközösségek kivételével (Hoffman, 2007; Branciarri & Ranucci 2022, Hampton et al. 2023) ritkán és keveset fogyasztanak belőle (Niewiadomska et al., 2020, Czarniecka-Skubina et al., 2022). A lengyel vadhúsfogyasztók közel 74%-a havonta kevesebb, mint egyszer fogyaszt vadhúst, és csak 7%-uk hetente többször (Niewiadomska et al., 2020). A nyugat-európai országokhoz képest, ahol nem szívesen változtatnak a hagyományos étkezési szokásaikon (Niewiadomska et al., 2020), több vadhúst fogyasztanak a dél- és kelet-európai országokban, mint a közép-európaiak (Tomasevic et al. 2018).

Olaszországban a vadhús iránti fogyasztói keresletet számos tényező befolyásolja, így pl. a termék eredete, a vadászatról alkotott elképzelések, a vadhús beszerzésére és elkészítésére vonatkozó csekély ismeretek, valamint az is, hogy az orvvadászok által elkövetett bűncselekmények is kedvezőtlenül hatnak az emberekre. A vadhús, különösen a vaddisznóhús iránti olasz fogyasztói keresletre hatással van az állatvédelem és az ökológiai termékek támogatása, valamint a vadhús feldolgozásának nyomon követhetősége. Ezeknek a szempontoknak az ismerete hozzájárul a vadhúsban rejlő piaci lehetőségek növeléséhez, amellyel támogatni lehet a fenntartható vidékfejlesztést, és megfelelő alternatívát kínál a hagyományos gazdálkodással szemben (Bertolini et al., 2005; Fantechi et al., 2022). A vadhús elérhetőségét nagyban befolyásolja a vadászható korú állatok állományának nagysága az adott területen és a fajösszetétel (Marescotti et al., 2018). Az Egyesült Államokban a vadhús fogyasztásának elsődleges akadályai között a nehéz elérhetőséget és a vadhús íze és szaga miatti érzékszervi okokat jelölték meg. Az ottani vadhúsfogyasztást befolyásoló legfontosabb tényezők a vadászat gyakorlása, a társadalmi kapcsolatok és az etnikai hovatartozás voltak (Goguen & Riley, 2020).

A legtöbb fogyasztó számára a vadhús nem része a napi étrendnek (Niewiadomska et al., 2021), ritkán, leginkább különleges alkalmak idején, vagy akkor kerül asztalra, ha vadászatot követően vagy szaküzletből jutnak hozzá (Czarniecka-Skubina et al., 2022). A cseh és a lengyel vizsgálatokkal (Czarniecka-Skubina et al., 2022; Riedl et al., 2024) ellentétben hazánkban azt állapítottuk meg, hogy a vendéglátóhelyeken történő fogyasztása mellett a válaszadók fontosnak tartják a vadhúsból származó ételek otthoni elkészítését. Véleményem szerint a konyhatechnológia és a szükséges receptek népszerűsítésével is hozzá lehet járulni ahhoz, hogy több vadhúsételt fogyasszon a lakosság Magyarországon.

6.1.2. A vadhús ára

Kutatásunk azt mutatta, hogy az emberek vadhús fogyasztását számos tényező befolyásolja. Korábbi hazai vizsgálatok megállapították, hogy sokak szerint a vadhús igen drága. Torma és munkatársai (2014) arról számoltak be, hogy a magyar fogyasztók vadhúsfogyasztásának legfőbb akadálya a „*nem engedhetem meg magamnak*” válaszok alapján a vadhús ára volt. Másik fontos indokként a konyhatechnológiai ismereteinek hiányát jelölték meg. Külföldi kutatások szerint is a kevés vadhúsfogyasztás legfőbb oka a magas ára, valamint az, hogy nem mindenhol lehet beszerezni (Tolušić et al., 2006; Czarniecka-Skubina et al., 2022). A fogyasztók lényegesen drágábbnak tartják a vadhúst, mint a sertés- és baromfihúst, az ára továbbra is a rendszeres fogyasztásának a fő akadálya (Niewiadomska et al. 2021). A vadhús elkészítésére vonatkozó ismeretek hiánya és a vadászat elutasítása is szerepet játszik abban, hogy az emberek többsége nem, vagy csak ritkán fogyasztja (Krokowska et al., 2020).

Kutatásunkban a válaszadók 37,0%-a nem tudta felmérni a vadhús árát, 58,8%-uk drágának tartotta. A nők és a városi lakosok nagyobb valószínűséggel tartották drágának, míg a férfiak és a vidéki lakosok viszont megfizethetőbbnek. Az eltérés okai: a vásárlási szokások, a gazdasági lehetőségek vagy a vadhúspiacok ismeretének különbségei lehetnek. Lengyelországban a válaszadók 79,3%-a hajlandó többet fizetni a jó minőségű, biztonságos vadhúsért (Niewiadomska et al. 2021). Az idősebb válaszadók (60 éves és idősebbek) valamivel nagyobb valószínűséggel tartották megfizethetőnek a vadhúst, mint a fiatalabbak. Ehhez hasonló eredményekről közöltek adatokat több országból (Ljung et al., 2015; Niewiadomska et al., 2021; Mesinger & Ociczek, 2021; Tomasevic et al., 2023). Eredményeink azt mutatták, hogy azok a fogyasztók, akiknek magasabb az iskolai végzettsége és a jövedelme, valamint azok, akik társ-, illetve haszonállatot is tartanak, számottevően több vadból készült ételt fogyasztanak. A lakóhelyet illetően a fővárosban élők nagyobb valószínűséggel értékelték drágának a vadhúst, míg a falvak válaszadói megfizethetőbbnek tartották. Ez az eredmény arra utal, hogy a hozzáférhetőség, a helyi ellátási láncok és a regionális árkülönbségek befolyásolhatják a vadak húsának az árát.

6.1.3. A vadhús egészségességének megítélése

A felmérésünkben szereplő válaszadók 73%-a vélekedett úgy, hogy a vadhús egészséges étel, kedvező tápértéke pozitívan befolyásolja fogyasztását. A legtöbb válaszadó szerint a vadhúsok esetében a legfontosabb az, hogy antibiotikum- és gyógyszermaradékot nem tartalmaz. Ezt követte a sorban az, hogy az alacsony zsír- és kiváló fehérjetartalma miatt egészségesnek tartják. Egy korábbi hazai tanulmány (Bodnar et al., 2010) is arról számolt be, hogy a válaszadók a vadhúst egészséges ételnek tartják.

Számos európai országban is az emberek többsége emiatt viszonyul kedvezően a vadhúshoz (Tomasevic et al., 2023). Azonban a fogyasztók egy része idegenkedik a vadászattól és a vadból készült termékektől, vonakodnak a vadhús fogyasztásától, mert a szükséges higiéniai körülmények a vadászterületeken nem megfelelően biztosítottak (Bartolomé-Rodriguez et al., 2006; LEMISI, 2014). A magyarországi fogyasztók többsége már 15 éve felismerte az ételkészítéssel terjedő betegségek kockázatát, és aggodalmát fejezte ki ezzel kapcsolatban. Az elutasítás fő okai a húsvizsgálattal kapcsolatos információk hiánya, a betegségektől és zoonózisoktól való félelem, valamint a vadászat során tapasztalt rossz higiéniai körülmények feltételezése voltak (Bodnar et al., 2011). A vadhús nem megfelelő kezelése és feldolgozása a bakteriális szennyeződés és a zoonózisok kockázatát hordozza magában (Niewiadomska et al., 2020; Jama'a et al., 2022; Needham et al., 2023). A vadhús ugyanolyan ételkészítés-eredetű kórokozónak adhat otthont, mint a háziállatok húsa, többek között a *Salmonella*, a *Yersinia enterocolitica*, a *Campylobacter*, a *Listeria monocytogenes* és az *Escherichia coli* (STEC) (Gomes-Neves et al., 2021). A vadászati körülmények befolyásolják a hús biztonságát,

különösen a feldolgozás előtti tárolási körülmények, a környezeti hőmérséklet és az elejtés és a kizsigerezés közötti idő (Branciani & Ranucci, 2022). Az elejtést követően a vadhús biztonságát a faj, az évszak és az elejtés körülményei együtt határozzák meg (Niewiadomska et al., 2020), ami megfelelő vadkezelést és ételkészítés-biztonsági vizsgálatokat igényel (Strazdiņa et al., 2013). A vadon élő és szabadon vándorló állatok kevésbé vannak kitéve a peszticideknek, mint a tenyésztett állatok (Hoffman, 2007). A fogyasztók a vadhúst hormon- és antibiotikum-mentesnek tartják, ami a házasított állati termékek természetes és tápláló alternatívájává teszi (Waba & Saidu, 2020; Jama'a et al., 2022).

A hazai mezőgazdasági mérnöki és vadgazdálkodási tanulmányaikat végző egyetemi hallgatók is arról számoltak be, hogy csak alkalmanként fogyasztanak vadhúst, közülük azonban csak egy személy tartott a zoonózisoktól, ami a megfelelő magyar ételkészítési előírásokkal és ellenőrzési követelményekkel magyarázható, amit a szakemberekkel ellentétben a fogyasztók általában nem ismernek (Bodnar & Szel, 2014; Battay et al., 2019). Magyarországi felmérésből kiderült, hogy a válaszadók általában a vadhúst természetes fehérje- és ásványi anyagforrásként tartják számon. Amikor azonban részletesebben kérdezték őket a konkrét összetevőkről, akkor kiderült, hogy sokan nem rendelkeznek megfelelő ismeretekkel erről (Bodnar et al., 2014). Egy másik hazai vadhúsfogyasztásról szóló tanulmányból (Torma et al., 2014) kiderült, hogy a kiváló beltartalmi értékű vadhús egészséges, de ennek ellenére keveset fogyasztanak belőle. Ennek okaként a magas árát, az elkészítéséhez szükséges konyhatechnológiai ismeretek hiányát tartják, illetve azt említették, hogy luxusterméknek gondolják.

Az egészségesség kifejezés szubjektív fogyasztói megítélése összhangban van a korábbi kutatási eredményekkel (Ayoob et al., 2002; Kozák, 2006; Dudás, 2015; Kiss et al., 2020; Szakos et al., 2022; Kasza et al., 2022; Veflen & Teixeira, 2022). Siegrist & Árvai (2020) szerint ezek a vizsgálatok a fogyasztók „egészségességgel” kapcsolatos véleményeit rögzítették anélkül, hogy tovább vizsgálták volna, hogy mit értenek e fogalom alatt. Az általunk kapott válaszok értékelése azt mutatja, hogy a válaszadók 73,3%-a egyetért azzal, hogy a vadhús az egészséges étrend része, csak 7,6%-a gondolja ennek ellenkezőjét. A többiek nem tudtak egyértelműen állást foglalni ebben a kérdésben, de véleményünk szerint ők potenciális vásárlónak tekinthetők, mert ha világos információkkal rendelkeznének, úgy bizonyára kedvezően viszonyulnának a vadhús fogyasztásához. Tolušić és munkatársai (2006) hozzánk hasonló eredményekről számoltak be egy horvát vizsgálat kapcsán. Az ottani vélemények szerint is a vadnak jobb minőségű a húsa, mint a háziállatoké, egészséges ételkészítésnek tekinthető. Korábbi magyarországi vizsgálat szintén azt találta, hogy a legtöbb ember a vadhúst egészségesebbnek ítélte meg, mint más húsfajtákat (Torma et al., 2014).

6.2. A vadhús beszerzés és vásárlás vizsgálata hazánkban

6.2.1. A vadhús beszerzés és vásárlás gyakorisága

Vizsgálataink alapján a vadhúst vásárlók közül évente egyszer vásárol vadat a megkérdezettek 23,6%-a, kétszer a 25,1%-a, háromszor 12,4%-a és négyszer vagy többször 38,9%-a. Ez összhangban van a korábbi hazai felmérések eredményeivel, miszerint a magyar fogyasztók átlagosan évente 1-4 alkalommal vásároltak vadhúst, többnyire közvetlenül a vadásztól (Bodnar et al., 2010). A magyar fogyasztók többsége nem vásárol főzési céllal vadhúst, mert valószínűleg nem ismeri, és nem tudja, hogyan kell elkészíteni (Hoffman 2007). Felmérésünk eredménye azt mutatja, hogy azok közül, akik kedvelik és fogyasztják, a legtöbben évente csak 1-5 alkalommal szereznek vadhúst, hasonlóan más tanulmányok eredményeihez, amelyek kiemelik, hogy egyes fogyasztók évente néhányszor esznek vadhúst, míg mások csak különleges alkalmakkor (Corradini et al., 2022). Lengyelországban a fogyasztók 74%-a havonta kevesebb, mint egyszer eszik vadhúst, míg hetente többször csak 7%-uk fogyasztja (Niewiadomska et al., 2020). Egyes demográfiai változók jelentős hatással lehetnek arra, hogy az emberek hogyan vásárolnak vadhúst. Tolušić és munkatársai (2006) hasonló gyakoriságot találtak egy horvát vizsgálat során, ahol a válaszadók mintegy 22%-a vásárolt vadhúst egy év alatt.

Kutatásaink alapján a fogyasztók vadhús vásárlási magatartása az élelmiszer-vásárlás gyakoriságától függően is változik. Azok a válaszadók, akik naponta vásároltak élelmiszert, szignifikánsan ($p < 0,05$) nagyobb valószínűséggel vásároltak vadhúst hipermarketekben (14,7%) vagy piacokon (18,3%). Azok, akik piacról szereztek be a vadhúst, számottevően ($p < 0,05$) nagyobb arányban vásároltak naponta (18,3%) vagy hetente többször (11,0%), mint azok, akik ritkábban (9,7%) vagy soha nem vásároltak (0,0%). Ez arra utal, hogy a kialakult vásárlási szokásokkal rendelkező emberek előnyben részesíthetik a széles körben elérhető húsokat a vadhússal szemben, amely kevésbé elérhető a hagyományos üzletekben. Azok azonban, akik naponta vásároltak élelmiszert, lényegesen nagyobb valószínűséggel szereztek vadhúst fagyasztott formában vagy fogyasztásra kész termékként. Ez a preferencia a kényelmi tényezőknek köszönhető, mivel korábbi kutatások szerint sok fogyasztó nehéznek tartja a vadhús elkészítését (Niewiadomska et al., 2020; Waba & Saidu, 2020).

6.2.2. A szocio-demográfiai tényezők hatása a vadhús vásárlásra

Kutatásaink eredményei azt mutatják, hogy nagyobb arányban vásárolnak vadat a vadászok ismerősei, az idősebb, vidéki férfiak, azok, akiknek fontos a környezetvédelem, az átlag feletti jövedelemmel rendelkezők, illetve azok, akiknél van 15 évesnél fiatalabb gyermek. Az egy háztartásban élők összetétele szerepet játszhat, mivel a 15 év alatti gyermekekkel rendelkező

válaszadók nagyobb valószínűséggel vásárolnak vadhúst, ami valószínűleg azt jelzi, hogy a családközpontú étkezéstervezés befolyásolja a vásárlási döntéseket (Merlino et al. 2017).

Kutatásunk alapján a vadhús beszerzését leginkább negatívan befolyásolja a magas ára, a beszerzési nehézségek, a konyhatechnológiai ismeretek hiánya, ennek eredményeként a nők és a városi lakosok kisebb hajlandóságot mutatnak a beszerzésre és fogyasztásra, mint a férfiak és a vidéki lakosok. Ét elkészítés céljából a megkérdezettek közül szignifikánsan több férfi vásárol vadhúst főzési céllal, mint nő, és leginkább a friss, fagyasztott vagy feldolgozott termékek kedveltek. A magyarországi eredményhez hasonlóan a nemre vonatkozóan találtak eltéréseket Czarniecka-Skubina et al. (2022) Lengyelországban, ami azt mutatja, hogy a férfi válaszadók magasabb arányban vásároltak vadhúst. Ez a különbség több tényezővel is magyarázható. A húsfogyasztás, különösen a vörös hús és a vadhús, kulturális szempontból gyakran társul a férfiassággal, az erőt szimbolizálja, ami ösztönözheti a férfiakat arra, hogy gyakrabban fogyasszák (Kubberød et al., 2002). A nők viszont inkább egészségügyi, etikai és környezeti aggályokat fejeznek ki a húsfogyasztással kapcsolatban, ami összefüggésbe hozható azzal, hogy nagyobb hajlandóságot mutatnak a húsfogyasztás csökkentésére vagy elkerülésére (Burger, J. 2000; Sanchez-Sabate és Sabaté, 2019; Rosenfeld és Tomiyama, 2021). Ezenkívül a nők általában nagyobb érzékenységet mutatnak az élelmiszerbiztonság és az észlelt egészségügyi kockázatok iránt, ami szintén csökkentheti hajlandóságukat vadhús-termékek vásárlására (Tomasevic et al., 2018).

A felmérés eredményei azt mutatták, hogy a vadhús vásárlása gyakrabban fordul elő vidéki területeken és kisebb városokban, mint a fővárosban, hasonlóan Jama'a és munkatársai (2022) megállapításaihoz. A vadhús beszerezhetősége, valamint a különböző fogyasztási hagyományok magyarázhatják ezeket a különbségeket (Kasza et al., 2015). Eredményeink arra utalnak, hogy a vadhús exkluzív termék kategóriaként létezik, amely elsősorban a fogyasztók szűk szegmensét szolgálja ki, amint azt Corradini és munkatársai (2022) is megállapították.

A korcsoportok közötti különbségek kevésbé voltak hangsúlyosak. A fiatalabb válaszadók (18-29 évesek) 56,5%-a azonban soha nem vásárol vadhúst, ennek az oka a szükséges ismeretek hiánya, a nehéz elérhetőség vagy más típusú preferenciákra utalhat. Hasonlóképpen, Lengyelországban az idősebb egyének (különösen az 51 év feletti) nagyobb valószínűséggel fogyasztanak vadhúst, míg a fiatalabbak (18-30 évesek) nagyobb valószínűséggel kerülnek el (Czarniecka-Skubina et al., 2022). A korábbi magyar fogyasztói felmérés eredményei alapján is a vadhús fogyasztók többsége középkorú vagy idősebb korosztályba tartozott. A legtöbb válaszadó vadász ismerősökön keresztül szerezte be a vadhúst, és sokuknak hiányoztak a vadhúsételek megfelelő elkészítéséhez szükséges kulináris ismeretek (NAK, 2023).

Vizsgálatunkból kiderült, hogy az idősebb válaszadók (60 éves és idősebbek) valamivel nagyobb valószínűséggel tartották megfizethetőnek a vadhúst, mint a fiatalabbak, valamint az, hogy Magyarországon több férfi vásárolt vadhúst közvetlenül a vadászoktól, mint nő, ami összefüggésbe hozható azzal, hogy a férfiak nagyobb valószínűséggel vesznek részt maguk a vadászatban. Svédországban, ahol szintén jelentős hagyományai vannak a vadászatnak, kiemelt a társadalmi kapcsolatok szerepe a vadhús fogyasztási szokások alakulásában. A vadhúshoz való hozzáférés gyakran a személyes és a vadászokkal való kapcsolatokon keresztül valósult meg. A nem vadászok 66%-a számolt be arról, hogy legalább egy közeli barátja vadászik (Ljung et al., 2012).

A válaszadók életkorának növekedésével egyre kevesebben számoltak be arról, hogy közvetlenül a vadászoktól szerezték be a vadhúst. Ez a tendencia azt jelezheti, hogy a fiatalabbak nagyobb valószínűséggel vesznek részt vadászatban, vagy szorosabb kapcsolatuk van a vadászokkal, míg az idősebb válaszadók alternatív forrásokra, például hentesüzletekre vagy piacokra támaszkodhatnak. Vizsgálatunk szerint a beszerzés leggyakoribb módja az ajándékozás, illetve a vásárlás - leginkább hentesüzletben, szupermarketben, húsboltban. A vadhús beszerzése 16%-ban húsboltban történik.

Eredményeink nagy hasonlóságot mutatnak Corradini és munkatársai (2022) megállapításaival, akik jelentős különbségeket tártak fel a vadhús beszerzésének módjában, nemek és korcsoportok szerint. Az olasz fogyasztók jelentős része ajándékba kapta a vadhúst, vagy közvetlenül a vadászoktól szerezte be, miközben a hentesüzletek is gyakori forrásnak számítottak (Corradini et al., 2022). Hasonlóképpen, Lengyelországban a vadhús fogyasztók nagy része vadász (Czarniecka-Skubina et al., 2022), de az éttermek is fontos szerepet játszanak a vadhús fogyasztásában, mivel a nem vadászok elsősorban ezeken a helyeken fogyasztanak vadat (Niewiadomska et al. 2021). Tomasevic és munkatársai arról számoltak be, hogy 10 európai ország válaszadóinak 44,1%-a vadászoktól vásárol vadhúst, további 22,9%-uk kizárólag éttermekben fogyaszt vadhúst, és csak 7,3%-uk vásárolja szupermarketekben (Tomasevic et al., (2018). Ferri szerint a vadászat útján nyert vadhúst elsősorban a családdal (60%) és a barátokkal (83%) fogyasztották. Olaszországban a vadászok a regisztrált népesség körülbelül 3%-át teszik ki, akik rendszeresen fogyasztanak vadhúst (Ferri et al., 2017). Hasonló arány figyelhető meg Spanyolországban, ahol a vadhúst túlnyomórészt saját háztartásban fogyasztják, vagy megosztják a vadászközösségen belül, és a vadászoknak csak kis része (2,1%) értékesíti (Lizana et al., 2022).

A kutatásunk eredményei jelentős különbségeket mutatnak a vadhús vásárlási magatartásában a lakóhely és a jövedelmi szint alapján. Szignifikánsan több kisebb városi (42,8%) és falusi (44,4%) lakos vásárol vadhúst, mint fővárosi (32,6%). Az urbanizáció szintje egy területen alakítja a friss vadhús fogyasztási szokásait, a kevésbé urbanizált területek lakói általában nagyobb érdeklődést mutatnak e termék beszerzése iránt. Ezen túlmenően a

fővárosban élők nagyobb valószínűséggel értékelték drágának a vadhúst, míg a falvak válaszadói megfizethetőbbnek tartották. Ez az eredmény arra utal, hogy a hozzáférhetőség, a helyi ellátási láncok és a regionális árkülönbségek befolyásolhatják az árérzékelést.

A hentesüzletek, a hipermarketek és a piacok lényegesen gyakoribb vadhús beszerzési helyek voltak a férfiak számára, mint a nők esetében. Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a férfiak nagyobb érdeklődést mutatnak a vadhús beszerzése iránt, akár személyes kapcsolataikon (vadászok), akár kiskereskedelmi beszerzési helyeken keresztül.

Vizsgálataink alapján a magasabb jövedelmű válaszadók szignifikánsan nagyobb valószínűséggel szereztek vadhúst közvetlenül a vadászoktól, vagy maguk is vadászok voltak, ami azt jelzi, hogy a jobb módúak sokkal inkább elkötelezettek a vadászat iránt. Ezen túlmenően a jövedelmi szint erősen befolyásolta a vadhússal kapcsolatos vásárlási magatartást, a magasabb jövedelemmel egyenes arányban nő a friss vadhús beszerzésének gyakorisága. Ennek oka valószínűleg az, hogy a magasabb vadhúsár kevésbé jelent akadályt a tehetősebb fogyasztók számára (Czarniecka-Skubina et al., 2022).

Kutatásunk során megállapításra került az is, hogy a válaszadók iskolai végzettsége befolyásolta vásárlási szokásaikat, mivel az egyetemi vagy főiskolai végzettséggel rendelkezők 14,2%-os arányban vásároltak vadhúst hipermarketekben, míg az általános iskolai vagy szakiskolai végzettséggel és középfokú végzettséggel rendelkező válaszadók csak 5,4%-ban, illetve 10,9%-ban.

Az eredményeink azt mutatják, hogy azok körében, akik vadhúst vásárolnak, a friss hús (35,0%) volt a leggyakoribb választás, ezt követi a fagyasztott hús (21,0%) és a feldolgozott húskészítmények (20,4%). A férfiak szignifikánsan nagyobb valószínűséggel vásároltak friss húst, fagyasztott húst és feldolgozott húskészítményeket, mint a nők; ez tükrözheti az étkezési preferenciákat, a vásárlási szokásokat vagy a húsfogyasztással kapcsolatos kulturális hatások különbségeit. Az egyetemi vagy főiskolai végzettséggel rendelkező fogyasztók szintén nagyobb valószínűséggel vásároltak fagyasztott vadhúst (24,8%), ami arra utal, hogy az oktatás szerepet játszik a termékpreferenciákban (Czarniecka-Skubina et al., 2022).

Kutatásaink alapján azok, akik csak haszon- és társállatot is, vagy csak haszonállatot tartottak számottevően ($p < 0,0001$) nagyobb valószínűséggel kaptak vadhúst ajándékba, vagy szereztek be közvetlenül a vadászoktól. A csak társállatot tartó válaszadók körében szignifikánsan nagyobb volt azok aránya, akik a vadhúst online áruházakból szereztek be ($p < 0,01$). Azok, akik csak társállatot tartottak, vagy nem tartottak állatokat, kisebb valószínűséggel vásároltak vadhúst, mint a haszonállattartók. Ez arra utal, hogy az állattenyésztés ismerete növelheti a vadhúsfogyasztás iránti érdeklődést.

6.2.3. A vadhús hazai eredetének jelentősége a vásárlás során

A felmérésünk azt mutatja, hogy a vadhús hazai eredete sok fogyasztó számára fontos tényező, különösen az idősebb (40-59 évesek) korosztály számára. Vizsgálatunkban a vidéki lakosok (63,7%) nagyobb valószínűséggel tulajdonítottak nagy jelentőséget a vadhús magyar eredetének, mint a városi (Budapest 55,7%; más város 51,7%) fogyasztók. Ez összhangban lehet azzal, hogy a vidéken élők szorosabb kapcsolatban vannak a természettel és a környezetvédelmet fontosnak tartják. Lengyelországban a környezetvédelmet előtérbe helyező vadhús fogyasztók többsége szintén nagyon fontos tényezőnek minősítette a helyi eredetet, ezzel szemben az alacsonyabb környezettudatosságú válaszadók kevésbé tartották fontosnak a vadhús eredetét (Niewiadomska et al., 2020). Eredményeink azt mutatják, hogy azok a magyarországi fogyasztók, akik gyakran vásároltak élelmiszert, szintén a hazai vadhúst részesítették előnyben, ami arra utal, hogy kapcsolat van a rendszeres vásárlás és a helyi beszerzés tudatossága között.

7. Következtetések és javaslatok

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a magyar társadalomban továbbra is alacsony az érdeklődés a vadhús és a vadhúskészítmények iránt. Ennek legfontosabb okai a vadhúsról vonatkozó ismeretek hiánya, illetve a magas fogyasztói ára. A férfiak, a vidéki lakosok és a magasabb jövedelmű egyének nagyobb valószínűséggel fogyasztanak vadhúst, amelyet általában drága és kevésbé ismert élelmiszernek tartanak, különösen a városi lakosok, a nők és a vadhúshoz korlátozottan hozzáférők. A vadhús beszerzése jellemzően az ismerősökön, például a családon és a barátokon keresztül történik, de a vadászok, és az idősebb fogyasztók általában vadászat során vagy közvetlen vadász ismerőstől szerzik be. A rendszeres vadhúsvásárlók a fagyasztott, fogyasztásra kész vadhústermékeket részesítik előnyben, míg a mezőgazdaságban tevékenykedő személyek gyakrabban szereznek be friss húst közvetlenül a vadászoktól. A környezettudatos és az idősebb fogyasztók a hazai vadhúst részesítik előnyben.

Kutatási eredményeink alapján kívánatos lenne a kiskereskedelmi kínálat bővítése, különösen a városi szupermarketekben és hipermarketekben, valamint a fogyasztók célzott tájékoztatása a vadhús konyhatechnológiai elkészítésének módjairól. A vadászat ökológiai jelentőségét, valamint a vadhús táplálkozási értékét hangsúlyozó oktatás különösen hatékony lehet a fiatalabbak, illetve a városi lakosság körében. Az eredményekből az is kiderült, hogy a válaszadók közel 75%-a fogyasztott már korábban gímszarvast, közel 69%-uk vaddisznót, több, mint 60%-uk őzet és közel 58%-uk fácánt. A fent említett vadfajok egy év alatt átlagosan egynél nagyobb fogyasztási gyakorisággal fordulnak elő, és a magyar fogyasztók körében is a legnépszerűbb vadhúsfajták közé tartoznak. A mezei nyúl, a vadkacsa és a vadliba szintén kedvelt vadhúsfajták. Pozitív a megítélésük, ugyanakkor a tényleges fogyasztásuk mértéke jelentősen elmarad az előbbiektől, ami későbbi vizsgálatokat indokolhat.

A vadhúsfogyasztás átlagos gyakorisága évente négy-öt alkalom között van. Az emberek közel azonos arányban fogyasztják a vadhúst otthon, vendéglátóhelyen és étteremben, de a válaszadók mindössze 27%-a vásárol vadhúst az üzletekben ételkészítésre. A megkérdezettek mindössze 32%-a fogyaszt évente több, mint 1 kg vadhúst. A téli időszakban a legmagasabb a fogyasztási arány (az összes fogyasztási alkalom 41%-a), ami a szezonális ünnepekkel és a vadászati szezonnal magyarázható. Emellett a vadhúsfogyasztás Magyarországon még mindig összefügg a magasabb társadalmi státusszal. A gyakori fogyasztók között több a magasabb iskolai végzettségű és az átlag feletti jövedelmi helyzetű. Ezen túlmenően fontos kiemelni, hogy a válaszadók több mint 73%-a gondolja úgy, hogy a vadhús az egészséges táplálkozás része lehet, további 19% azonban bizonytalan ebben a kérdésben. Az utóbbi csoportnak indokolt lenne marketing tevékenység részeként tájékoztató anyagokat készíteni a vadhússal kapcsolatban, hogy a jövőben állást tudjon foglalni, illetve

akár a vadhús fogyasztása mellett tudjon dönteni. A vadhús fogyasztás népszerűsítésre a részletes marketingkommunikációs javaslataimat a **19. és 20. táblázatban** foglaltam össze.

A vadhús vásárlását tovább növelhetné, ha a vadászvizsgát sikeresen teljesítők számára az Országos Magyar Vadászkamara egy vadhúsfogyasztást népszerűsítő kiadványt is biztosíthatna a tanúsítvány mellé, amit aztán a vadász, illetve a családja, ismerősei is hasznosíthatnának. Ebben a kiadványban a vadhúsra, a vadhús feldolgozására, tárolására, elkészítésére vonatkozó speciális ismereteket, illetve recepteket, fűszerismeretet lehetne megjeleníteni. Ezen túlmenően a vadhús fogyasztását kortól és lakhelytől függetlenül várhatóan növelné az árának csökkentése, ami a közvetlen értékesítés további elősegítésével, esetleges kormányzati támogatásával (például: közvetlen értékesítés esetében 5%-os, egyéb esetben 27%-os ÁFA) valósulhatna meg.

A kutatás eredményei hasznosak lehetnek a vadgazdálkodási szakemberek, a vadfeldolgozó üzemek, a kiskereskedők és a vadászati érdekképviseletek számára. A táplálkozás és a fenntartható élelmiszer-fogyasztás területén dolgozó szakértők is hasznosíthatják a kutatás eredményeit, tevékenységüket erre az új területre is ki lehetne terjeszteni azért, hogy a vadhúst tápláló és fenntartható fehérjeforrásként népszerűsítsék.

A jövőbeni vadhús-fogyasztási kutatásokat ki lehetne egészíteni a pszichológiai, valamint a kulturális hatások elemzésével, amelyek befolyásolhatják a vadhúsvásárlási szokásokat, különösen a városi területeken élő fiatalabb generációk esetében. Továbbá egy fenntarthatósági vagy eredetalapú márkastratégiát elemző marketing megközelítésekről szóló tanulmány kulcsfontosságú információkkal szolgálna a politikai döntéshozók és az iparági érdekelt felek számára. A vadhús iránti keresletet alakító árképzési stratégiák és támogatások kutatása jelentős eredményekhez vezetne a vadhústermékek hatékonyabb népszerűsítése érdekében.

Összességben elmondható, hogy van igény a jó minőségű magyar vadhúsra, de egyelőre a hazai fogyasztókhöz csak kevés jut el. Célszerű lenne ezt a mennyiséget a vadhús értékes tápanyagösszetétele és természetessége miatt is jelentősen növelni, ez azonban célzott fogyasztói marketingstratégiát, kormányzati támogatást és további hatósági intézkedéseket is igényelne.

19. táblázat. Kommunikációs stratégia a vadhúsfogyasztás népszerűsítésére az elutasítás okai alapján

Vadhús elutasítás oka	Kommunikációs stratégia	Javasolt csatornák
Drága	Pozitív beltartalmi információk kommunikálása (tömegre vetítve arányában több fehérje, vitamin, ásványianyag tartalom, AB- és gyógyszermaradék mentes). Helyi termék esetén ennek árcsökkentő hatása, valamint ökológiai vonatkozású információk ismertetése.	<i>Influenzszerek, nyomtatott útmutatók az árusítás helyén. Környezettudatos marketing. Árcsökkentő akciók: hűségprogramok, szezonális akciók.</i>
Nehezen beszerezhető	Beszerezési helyek, helyi értékesítési lehetőségek bemutatása.	<i>Célzott közösségi média tartalom, ismertető kiadványok, vadászati érdekképviselő támogatásában megjelenő kiadványok. Bevásárlóközponti megjelenés. Hagyományos média felületek alkalmazása.</i>
Érzelmi okok (vadászat elutasítása)	Vadászat ökológiai szerepének ismertetése.	<i>Célzott közösségi média tartalom, ismertető kiadványok, vadászati érdekképviselő támogatásában megjelenő kiadványok. Környezettudatos marketing.</i>
Nehéz elkészíteni	Vadhús tárolásra és elkészítésre vonatkozó konyhatechnológiai ismeretek, receptek összefoglalása.	<i>Oktató kampányok, ismeretterjesztő kiadványok. Vadászvizsga sikeres teljesítése esetén ilyen kiadvány biztosítása.</i>
Félek, hogy nem biztonságos	Bizalomépítés, élelmiszerlánc-biztonsági vonatkozó információk ismertetése.	<i>Oktató kampányok, szakértői vélemények, célzott közösségi média tartalom.</i>

20. táblázat. Kommunikációs stratégia a vadhús fogyasztás népszerűsítésére korcsoportok szerint

Fogyasztói korcsoport (év)	Kommunikációs stratégia	Javasolt csatornák
18-29	<p>☞ Pozitív beltartalmi információk kommunikálása (arányában több fehérje, vitamin, ásványianyag tartalom, AB- és gyógyszermaradék mentes).</p>	<p><i>Fiataloknak szóló közösségi média, Instagram, TikTok, influenszer kampányok, oktatókampányok, hűségprogramok.</i></p>
30-39	<p>☞ Helyi termék esetén ennek árcsökkentő hatása és az ökológiai vonatkozások ismertetése.</p>	<p><i>Influenszerek, üzleti fórumok, LinkedIn, oktatókampányok, hűségprogramok.</i></p>
40-59	<p>☞ Beszerzési helyek, helyi értékesítési lehetőségek bemutatása.</p> <p>☞ Vadászat ökológiai szerepének ismertetése.</p>	<p><i>Közösségi médiafelületek, egészségközpontú médiamegjelenés, szakértői vélemények, hűségprogramok.</i></p>
≥ 60	<p>☞ Vadhús tárolására és elkészítésére vonatkozó konyhatechnológiai ismeretek, receptek összefoglalása.</p>	<p><i>TV, rádió, nyomtatott hirdetések, közvetlen bevásárlóközponti megjelenés, hűségprogramok.</i></p>

8. Új tudományos eredmények

1. Az átlagos évenkénti vadhúsfogyasztási mennyiség 2,6 kg/fő, ami a teljes húsfogyasztás kevesebb mint 4%-a.
2. A válaszadók több, mint fele már evett gímszarvas (74,3%), vaddisznó (67,0%), őz (63,0%) és fácánhúst (57,7%).
3. A magyarországi fogyasztók közel fele (48,6%-a) nem vásárol vadhúst és közöttük szignifikánsan ($p < 0,0001$) több a nő (55,8%). A Budapesten lakók közül szignifikánsan ($p < 0,05$) többen nem vásárolnak vadhúst (55,6%), mint a Magyarország többi településén élők (41,7-47,0%).
4. A társ-, illetve haszonállatokat tartó magyarországi fogyasztók szignifikánsan ($p < 0,0001$) több vadhúst kapnak ajándékba, vagy maguk is vadásznak, mint akik nem tartanak semmilyen állatot.
5. A naponta élelmiszert vásárló magyarországi fogyasztók ritkábban vásárolnak vadhúst, de szignifikánsan ($p < 0,05$) nagyobb arányban vásárolnak vadból készült fagyasztott készételeket (2,1%), mint a ritkábban vásárlók.
6. Közvetlenül a vadászoktól, illetve húsboltból szignifikánsan ($p < 0,01$, illetve $p < 0,0001$) több férfi szerez be vadhúst (25,2%) a nőkhöz képest (21,4%). A nagyobb jövedelemmel rendelkező magyarországi fogyasztók közül szignifikánsan ($p < 0,01$) többen vadásznak, vagy kapnak vadhúst a vadászoktól (28%).
7. A válaszadók közel kétharmada (63,4%) szerint fontos a vadhús hazai eredete, különösen a 40–59 év közötti korcsoportnak, a férfiaknak, a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezőknek, illetve a környezetvédelmet fontosnak tartó fogyasztóknak.

9. Irodalomjegyzék

1. AESAN (2012) **Report of the Scientific Committee of the Spanish Agency for Food Safety and Nutrition (AESAN) in relation to the risk associated with the presence of lead in wild game meat in Spain.** AESAN-2012-002. Report approved by the Scientific Committee on plenary session, February 22, 2012 https://www.aesan.gob.es/AECOSAN/docs/documentos/seguridad_alimentaria/evaluacion_riesgos/informes_cc_ingles/LEAD_GAME.pdf.
2. Ahmad, R. S., Imran, A., & Hussain, M. B. **Nutritional composition of meat.** *Meat science and nutrition*, 61(10.5772), 61-75. 2018.
3. Andreotti, A., Borghesi, F. & Aradis, A.: **Lead ammunition residues in the meat of hunted woodcock: A potential health risk to consumers.** *Ital J AnimSci.* 15:22-29. 2016. <https://doi.org/10.1080/1828051X.2016.1142360>
4. Ankarberg, EH., Bjerselius, R., Kollander, B., Sand, S., Scherling, K., Linné, C., Widemo, F., Agren, E.: **Lead in game in Sweden.** Präsentation vom 18. März 2013. Livsvedelsverket (national Food Agency) 2013. <https://mobil.bfr.bund.de/cm/343/lead-in-game-in-sweden.pdf>.
5. Apollonio, M., Andersen, R. & Putman, R.: **European ungulates and their management in the 21st century.** *Cambridge University Press.* Cambridge 2010.
6. Aranyosi, A.: **A szakértekezettel kapcsolatosan beterjesztett írásbeli vélemények. Aranyosi András vadkereskedőnek előterjesztése a húsdrágaság enyhítése tárgyában.** Fővárosi Közlöny 96/1290-1293. 1910.
7. Aslihan Nasir, V., & Karakaya, F.: **Consumer segments in organic foods market.** *Journal of consumer marketing.* 31(4), 263-277. 2014.
8. Ayoob, K.T., Duyff, R.L. & Quagliani, D.: **Position of the American Dietetic Association: Food and Nutrition Misinformation,** *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, 102, 260-266. 2002.
9. Bakóczy, A.: **Vadorzók** Mezőgazdasági Könyvkiadó 162-174.1973.
10. Balsay, M.: **A vadhúsfeldolgozás Magyarországon.** In: Nagy E., Bíró G. (szerk.): A vadgazdálkodás időszerű kérdései. A hazai vadhús hasznosítás helyzete és távlatai konferencia. Országos Magyar Vadászkamara, Budapest. 21–26. 2013.
11. Bányai, B. & Sánta, Á.: **Vadászok és vadászatok Fejér megyében.** Szent István Király Múzeum 90-91., 99-100. 2019.
12. Barbosa, AM., Fernández-García, JL. & Carranza J.: **A new marker for rapid sex identification of red deer (Cervus elaphus).** *Hystrix Ital J Mammal* 20(2):169–172. 2009.
13. Bartolomé, Rodríguez, D.J., Pérez, Garrido, J.A. & Díez, Valle, C.: **Inspección, comercio y consumo de Venado** Linde y Rivera: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba: p. 56-63. 2006.
14. Battay, M., Dobos, A., Illés, B. Cs. & Ózsvári L.: **Az afrikai sertéspestis gazdasági hatásai Észak-Kelet Pest és Nógrád megye vadgazdálkodására, különös tekintettel a klasszikus sertéspestissel kapcsolatos korábbi tapasztalatokra.** *Magyar Állatorvosok Lapja*, 141(1): 39-46. 2019.
15. Bearth, A., Cousin, M. E., & Siegrist, M.: **Poultry consumers' behaviour, risk perception and knowledge related to campylobacteriosis and domestic food safety.** *Food Control*, 44, 166-176. 2014.

16. Bekker J.L., Hoffman L.C. & Jooste P.J.: **Knowledge of stakeholders in the game meat industry and its effect on compliance with food safety standards**, *International Journal of Environmental Health Research*, 21:341-363. 2011.
17. Berdár, B. & Mátrai, Izrael G.: **Az 1977. év vadgazdálkodása** 1978. október Nimród melléklet – Nimród Fórum 1-8. 1978.
18. Berger A. & Csányi S.: **Az őz lőtt vad feldolgozási mutatói**. *Vadbiológia* 19. 37-45. 2017.
19. Berger, A. & Csányi, S.: „**Számoljunk utána!**” *Magyar Vadászlap*, 24 (6): 8–11. 2015.
20. Bertolini R., Zgrablic G. & Cuffolo E.: **Wild Game Meat: Products, Market, Legislation and Processing Controls**. *Veterinary Research Communications*, 29(Suppl. 2) 97–100. 2005.
21. Beauchemin, K. A., Janzen, H. H., Little, S. M., McAllister, T. A., & McGinn, S. M.: **Life cycle assessment of greenhouse gas emissions from beef production in western Canada: A case study**. *Agricultural Systems*, 103(6), 371–379. 2010. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2010.03.008>
22. Bihari, T.: **Az erdőben sok, az asztalon kevés a vad** *Népszava Gazdaság* március 16. 5. o. 2004.
23. Bleier, N., Biró, Zs. & Csányi, S.: **A vadgazdálkodás kiadásainak és bevételeinek elemzése**. *Vadbiológia*, 11: 100-122. 2004.
24. Bleier, N., Hajdú, M. & Szemethy, L.: **Gondolatok vadkárőről, vadlétszámról**. *Erdészeti Lapok* CXLV. Évf. 12. szám. 416-417. 2010.
25. Bodnar, K., Benak, A., & Bodnarne Skobrak, E.: **Analyses of consumer preferences and attitudes on Hungarian game meat market (preliminary report)**. *Lucr. Stiintifice*, 53, 9–12 2010.
26. Bodnar, K., Bodnarne, S. E., Tanacs, L., & Pinnyey, S.: **Consumers' opinion about the hygienic risks of the meat of wild ungulates**. *Lucrări Ştiinţifice Management Agricol*, 13(2), 31-36. 2011.
27. Bodnar, K., Hodi, M. S., & Bodnar, E. S.: **Acceptance of the meat of wild ungulates among the Hungarian consumers**. *Agron. Ser. Sci. Res. Stiint. Ser. Agron*, 57, 35–38. 2014.
28. Bodnar, K. & Szel, M. H.: **Factors affecting game meat consumption among Hungarian university students**. *Lucrări Ştiinţifice Management Agricol*, 16(2), 76. 2014.
29. Branciar, R., & Ranucci, D.: **Editorial for the special issue: Game meat and game meat products: Safety, quality and consumer perception**. *Foods*, 11(14), 2073. 2022. <https://doi.org/10.3390/foods11142073>
30. Braunmüller, L.: **Helyi termékeket a közétkeztetésbe**. *Magyar Mezőgazdaság* november 3. 11. o. 2016.
31. Bugár, J.: **Zsigereles, tárolás, szállítás** *Nimród* 9;411. 1980.
32. Bureš, D., Bartoň, L., Kotrba, R. & Hák, J.: **Quality attributes and composition of meat from red deer (*Cervus elaphus*), fallow deer (*Dama dama*) and Aberdeen Angus and Holstein cattle (*Bos taurus*)**. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 95, 2299–2306. 2014.
33. Burger, J.: **Gender Differences in Meal Patterns: Role of Self-Caught Fish and Wild Game in Meat and Fish Diets**. *Environmental Research* 83, 140–149. 2000. <https://doi.org/10.1006/enrs.2000.4060>

34. Cade, J., Thompson, R., Burley, V., & Warm, D.: **Development, validation and utilisation of food-frequency questionnaires—a review.** *Public health nutrition*, 5(4), 567-587. 2002. <https://doi.org/10.1079/PHN2001318>
35. Cao, X., Jiang, H. & Zhang, X.: **Polymorphic karyotypes and sex chromosomes in the tufted deer (*Elaphodus cephalophus*): cytogenetic studies and analyses of sex chromosome-linked genes.** *Cytogenet Genome Res.* 109(4):512–518. 2005.
36. Centeno-Cuadros, A., Abbasi, I. & Nathan R.: **Sex determination in the wild: a field application of loop-mediated isothermal amplification successfully determines sex across three raptor species.** *Mol Ecol Resour* 17(2):153–160. 2017.
37. Cerulli, T.: **The mindful carnivore: A vegetarian's hunt for sustenance.** New York, NY: Pegasus Books 2012.
38. Clason, D. & Dormody, T.: **Analyzing data measured by individual Likert-type items.** *Journal of Agricultural Education*, 35. 31-35. 1994.
39. Corlatti, L., Sanz-Aguilar, A., Tavecchia, G., Gugliatti, A. & Pedrotti, L.: **Unravelling the sex-and age-specific impact of poaching mortality with multievent modeling.** *Front Zool* 16:1–8. 2019.
40. Corradini, A., Marescotti, M. E., Demartini, E. & Gaviglio, A.: **Consumers perceptions and attitudes toward hunted wild game meat in the modern world: A literature review 2022.** <https://doi.org/10.1016/j.meatsci.2022.108955>
41. Crosson, P., Shalloo, L., O'Brien, D., Lanigan, G. J., Foley, P. A., Boland, T. M., & Kenny, D. A.: **A review of whole farm systems models of greenhouse gas emissions from beef and dairy cattle production systems.** *Animal Feed Science and Technology*, 166, 29–45. 2011. <https://doi.org/10.1016/j.anifeedsci.2011.04.001>
42. Csányi, S. és Berger, A.: **A hazai vadhús piaca.** *Magyar Mezőgazdaság* május 20. 56-57. 2015.
43. Csányi, S. & Lehoczki, R.: **Ungulates and their management in Hungary.** 291-318. 2010.
44. Csőre, P.: **A magyar vadászat története.** Budapest, 211. 1994.
45. Czarniecka-Skubina, E., Stasiak, D. M., Latoch, A., Owczarek, T., & Hamulka, J.: **Consumers' perception and preference for the consumption of wild game meat among adults in Poland.** *Foods*, 11(6), 830. 2022. <https://doi.org/10.3390/foods11060830>
46. Czauner, P.: **Rekordbikát lőttek.** *Népszabadság* november 22. 14.1999.
47. Da Cunha, D. T.: **Risk Perception, Communication and Behaviour Towards Food Safety Issues.** *Foods*, 14(2): 322. 2025. <https://doi.org/10.3390/foods14020322>
48. Danieli, PP., Serrani, F., Primi, R., Ponzetta, MP., Ronchi, B., Amici, A., Cadmium, lead, and chromium in large game: **A local-scale exposure assessment for hunters consuming meat and liver of wild boar.** *Arch Environ Contam Toxicol* 63:612-627. 2012.
49. De Castro Cardoso Pereira, P. M., & Dos Reis Baltazar Vicente, A. F.: **Meat nutritional composition and nutritive role in the human diet.** *Meat Science*, 93(3): 586-592. 2013. <https://doi.org/10.1016/j.meatsci.2012.09.018>
50. Demartini, E., Vecchiato, D., Tempesta, T., Gaviglio, A., & Viganò, R.: **Consumer preferences for red deer meat: A discrete choice analysis considering attitudes towards wild game meat and hunting.** *Meat Science*, 146, 168–179. 2018. <https://doi.org/10.1016/j.meatsci.2018.07.031>

51. D' Souza, C.: **Game meats: Consumption values, theory of planned behaviour, and the moderaton role of food neophobia/neophilioac behaviour** *Journal of Retailing and Consumer Services* 66 (2022) 102953 2022.
<https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2022.102953>
52. Dávid, E. & B. Kiss, L.: **Olcsóbb lehetne a halászlé.** *Fejér Megyei Hírlap* február 20. 6. o. 2017.
53. Dénes, G.: **A vadorzás és a törvény** *Vadász-Lap* február 15. 5:6 1907.
54. Dini, P., Van Poucke, M., Herrera, C., Peelman, L. & Daels, P.: **Preimplantation gender determination on equine embryos using LAMP.** In: *J Equine Vet Sci.* Vol. 41. [place unknown]; p. 75–75. 2016.
55. Di Talia, E., Simeone, M., & Scarpato, D.: **Consumer behaviour types in household food waste.** *Journal of cleaner production*, 214, 166-172. 2019.
56. Dudás, K.: **Az egészségtudatos vásárlói magatartás jellemzői – szakirodalmi összefoglalás.**, Pécs: Pécsi Tudományegyetem. 2015.
57. Egerváry Gy. & Gr. Nádasy F.: **Országos Magyar Vadászati Védetegylet – Egyleti élet.** *Vadászlap* 101. 1888.
58. Egerváry, Gy: **Magyarország földművelése.** 749 1898.
59. Egerváry, Gy.: **A vadhús a közéletmezésben.** *Vadász-Lap* október 5. 367. 1904.
60. Egerváry, Gy.: **A vadászat, a közgazdaság és a husárok.** *Vadász-Lap október 5.* 367. 1910.
61. Elek, B.: **Orvvadászok nyomában** 17. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó 2009.
62. Elnomrosy, SM., Hagag, NM., AbdAllah, MI., Kolenda, R. & Zacharski, M.: **Application of Loop-Mediated Isothermal Amplification (LAMP) in Sex Identification of Parrots Bred in Egypt.** *Biology.* 11(4):565. 2022.
63. Ertl, K., Kitzer, R. & Goessler, W.: **Elemental composition of game meat from Austria.** *Food Addit Contam Part B Surveill.* 9:120-126. 2016.
64. European Comission (EC), Directorate General for Agriculture and Rural Development: **Study on mandatory origin labelling for milk, milk used as an ingredient in dairy products, and unprocessed meat other than beef, pig, poultry sheep & goat meat.** *AGRI-2013-EVAL-03 Study Report. Part B-Minor Meats.* 2014.
65. European Commission: **Directorate General for Agriculture and Rural Development Study Report.– Minor Meats.** September 2014. LEI Wageningen UR. F 2014.
[https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/1fbadada-de37-482b-adb9-9aceaef9fd7f_en?filename=ext-study-milk-meat-origin-fulltext meat 2014 en.pdf](https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/1fbadada-de37-482b-adb9-9aceaef9fd7f_en?filename=ext-study-milk-meat-origin-fulltext%202014_en.pdf)
66. European Economic Community (EEC) - **Council Directive 91/495/EEC of 27 November 1990 on public health and animal health problems affecting the production and placing on the market of rabbit meat and farmed game meat.** *Off.J. Eur. Communities*, No. L. 268 of 24.09.91, 41 1991.
67. European Economic Community (EEC) - **Council Directive 92/45/EEC of 16 June 1992 on public health and animal health problems relating to the killing of wild game and the placing on the market of wild-game meat.** *Off. J. Eur. Communities*, No. L. 268/35 of 14.09.92, 19 1992.
68. Fazekas, J.: **Egészségügy: Élelmezés**, Matelkovits S. (szerk): *Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eseménye*; 9. kötet Budapest, 1898.

69. FAO. **Meat Market Review: Emerging trends and outlook in 2024**. Rome 2024. <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/0d3971d1-2fba-4381-8bac-b3a251ee716a/content> (Accessed: 13 February 2025).
70. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). (2025). **FAOSTAT. Production. Crops and livestock products**. Available at: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL> (Accessed 13 February 2025).
71. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). (2025). **FAO OECD-FAO Agricultural Outlook 2025-2034: Meat | OECD** (Accessed 14 September 2025). 2025.
72. Fantechi, T., Contini, C., Scozzafava, G. & Casini, L.: **Consumer preferences for wild game meat: evidence from a hybrid choice model on wild boar meat in Italy**. *Agricultural and Food Economics*. 2022. <https://doi.org/10.1186/s40100-022-00231-w>
73. Fehér, Á. & Katona, K.: **Spontán beerdősülő területek és a nagytestű növényevők hatása: lehetőségek a fenntartható gazdaállkodásra**. *Tájékológiai Lapok* 11 (2), 197-204. 2013.
74. Feiszt, O.: **Hírhedt zalai orvvadászesetek a XX. századból** Nimród 6:60-61. 2017.
75. Fekete, L., Szabó-Bódi, B., Szakos, D., Süth, M., Oláh, J., B. Illés, Cs. & Kasza, Gy.: **Positioning of the high-quality food trademark in Hungary through consumer segmentation** *Journal of Agriculture and Food Research* Volume 24, December 2025. <https://doi.org/10.1016/j.jafr.2025.102466>
76. Ferri, M., Baldi, L., Cavallo, S., Pellicano, R. & Brambilla, G.: **Wild game consumption habits among Italian shooters: relevance for intakes of cadmium, perfluorooctanesulphon acid, and 137cesium as priority contaminants**. *Food Additives & Contaminants, Part. 34:832-841* 2017. <https://doi.org/10.1080/19440049.2017.1293303>
77. Festetics, L.: **Észrevételek a magyarországi vadászatügyi szabályozás rendeletterveztre** *Vadász- és Versenylap* 1: 92-95. 1860.
78. Festetics, L.: **Vadászatunk rendezése ügyében**. *Vadász- és Versenylap* 12. évf. 26. 417-420.
79. Fiorillo, BF., Sarria-Perea, JA., Abril, VV. & Duarte, JMB.: **Cytogenetic description of the Amazonian brown brocket *Mazama nemorivaga* (Artiodactyla, Cervidae)**. *Comp Cytogenet* 7(1):25. 2013.
80. Floyd, M. F., & Lee, I.: **Who buys fishing and hunting licenses in Texas? Results from a statewide household survey**. *Human Dimensions of Wildlife*, 7(2), 91–106. 2002. <https://doi.org/10.1080/10871200290089364>
81. Földváry, M.: **A vadorzók elleni védekezésnek új módja** Nimród, 14:170. 1916.
82. Folkusházy, L: 38.109 1917-VIII. számú Tanácsi jelentés a főváros közélélmzési állapotáról. Melléklet, Fővárosi Közlöny 20: 11-12. 1917
83. Gaiani, S., Caldeira, S., Adorno, V., Segre, A., & Vittuari, M.: **Food wasters: Profiling consumers' attitude to waste food in Italy**. *Waste management*, 72, 17-24. 2018.
84. Gallo, T., & Pejchar, L.: **Improving habitat for game animals has mixed consequences for biodiversity conservation**. *Biological Conservation*, 197, 47–52. 2016. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2016.02.032>
85. Gerofke, A., Ulbig, E., Martin, A., Müller-Graf C., Selhorst, T., Gremse, C., Spolders, M., Schafft, H., Heinemeyer, G., Greiner, M., Lahrssen-Wiederholt, M., Hensel, A.: **Lead**

- content in wild game shot with lead or non-lead ammunition: Does state of the art consumer health protection require non-lead ammunition?** *PLoS ONE* 13(7):e0200792. 2018. doi: 10.1371/journal.pone.0200792
86. Gibson, R. S.: **Principles of nutritional assessment.** *Oxford university press*, USA. 2005.
  87. Goguen, A. & Riley, S.: **Consumption of Wild-Harvested Meat in Society.** *Wildlife Society Bulletin.* 44: 553-563. 2020. <https://doi.org/10.1002/wsb.1108>
  88. Gombos, Z. & Herényi, B.: **Vadhúsvizsgálat és minősítés.** Országos Magyar Vadászkamara, Budapest 2012.
  89. Gomes-Neves, E., Abrantes, A. C., Vieira-Pinto, M., & Müller, A.: **Wild game meat—A microbiological safety and hygiene challenge?** *Current Clinical Microbiology Reports*, 8, 31-39. 2021. <https://doi.org/10.1007/s40588-021-00158-8>
  90. Gonzalez-Redondo, P., Mena, Y., & Fernandez-Cabanias, VM.: **Factors affecting rabbit meat consumption among Spanish University students.** *Ecol Food Nutr.* 49. 2010.
  91. Gurgul, A., Radko, A. & Słota, E.: **Characteristics of X-and Y-chromosome specific regions of the amelogenin gene and a PCR-based method for sex identification in red deer (*Cervus elaphus*).** *Mol Biol Rep.* 37:2915–2918. 2010.
  92. Gyöngyöshalászi-Takách, Gy.: **Hogyan lehet a vadorzást letörni?** *Vadászat és Állatvilág* 10: 73-74. 1916.
  93. Gyöngyösi, B.: **Kisebb adó sem csökkentené a vadhús árát.** *Világgazdaság* május 3. – 3. oldal 2017.
  94. Haines, AM., Elledge, D., Wilsing, LK., Grabe, M., Barske, MD., Burke, N. & Webb, SL.: **Spatially explicit analysis of poaching activity as a conservation management tool.** *Wildl Soc Bull.* 36(4):685–692. 2012.
  95. Hajdu, P.: **Vadat és halat, s mi jó falat.** *Zalai Hírlap* február 20. 6. o. 2017.
  96. Hajtun, Gy.: **Nógrádi vadparadicsom** *Agrárium* 27. január 1. 62-63. o. 2017.
  97. Haller, A.: **A vadászat gazdasági jelentősége** *Köztelek május 31. - 46./43-44.sz.* 1936.
  98. Hamlin, BC., Meredith, EP., Rodzen, J. & Strand, JM.: **OdoPlex: An STR multiplex panel optimized and validated for forensic identification and sex determination of North American mule deer (*Odocoileus hemionus*) and white-tailed deer (*Odocoileus virginianus*).** *Forensic Sci Int Anim Environ.* 1:100026. 2021.
  99. Hampton, J. O., Pain, D. J., Buenz, E., Firestone, S. M., & Arnemo, J. M.: **Lead contamination in Australian game meat.** *Environmental Science and Pollution Research*, 30(17), 50713-50722. 2023. <https://doi.org/10.1007/s11356-023-25949-y>
  100. Han, S-H., Cho, I-C., Lee, S-S., Tandang, L., Lee, H., Oh, H-S., Kim, BS. & Oh, M-Y.: **Identification of species and sex of Korean Roe Deer (*Capreolus pygargus tianschanicus*) using SRY and CYTB genes.** *Integr Biosci.* 11(2):165–168. 2007.
  101. Hansen, J., Sato, M., Ruedy, R., Schmidt, G. A., Lo, K., & Persin, A.: **Global temperature in 2015.** *Climate Science, Awareness and Solutions.* 2016.
  102. Hedman H. D., Varga Cs., Duquett J., Novakofski J. & Mateus-Pinilla N. E.: **Food safety considerations related to the consumption and handling of game meat in North America.** *Veterinary Sciences* 7:188-201. 2020.
  103. Heffelfinger, J. R., Geist, V., & Wishart, W.: **The role of hunting in North American wildlife conservation.** *International Journal of Environmental Studies*, 70(3), 399–413. 2013. <https://doi.org/10.1080/00207233.2013.800383>

104. Herényi, B.: **A vadászattal élelmiszert termelünk.** Vadászévkönyv 2015. Felelősszerkesztő: Pechtol János Dénes Natur Műhely Kiadó, Budapest 91-95. 2016.
105. Herrero, M., Thornton, P. K., Power, B., Bogard, J. R., Remans, R., Fritz, S., Gerber, J. S., Nelson, G., See, L., Waha, K., & Watson, R. A.: **Farming and the geography of nutrient production for human use: A transdisciplinary analysis.** *The Lancet Planetary Health*, 1(1), 33–42. 2017. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(17\)30007-4](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(17)30007-4)
106. Higgs, J. D.: **The changing nature of red meat: 20 years of improving nutritional quality.** *Trends in Food Science & Technology*, 11, 85–95. 2000.
107. Hirayama, H., Kageyama, S., Moriyasu, S., Sawai, K. & Minamihashi A.: **Embryo sexing and sex chromosomal chimerism analysis by loop-mediated isothermal amplification in cattle and water buffaloes.** *J Reprod Dev.* 59(4):321–326. 2013.
108. Hoffman, L. C., Muller, M., Schutte, D. W., Calitz, F. J., & Crafford, K. **Consumer expectations, perceptions and purchasing of South African game meat.** *South African Journal of Wildlife Research*, 35(1), 33–42. 2005. <https://hdl.handle.net/10520/EJC117207>
109. Hoffman, L. C. & Wiklund, E.: **Game and venison: Meat for the modern consumer.** *Meat Science*, 74, 197–208. 2006.
110. Hoffman, L. C.: **The meat we eat: Are you game?** *Stellenbosch: University of Stellenbosch.* 2007. <https://scholar.sun.ac.za/server/api/core/bitstreams/18504ee6-32fa-42b7-bd34-1b978147f257/content>
111. Holden, M. H. & Lockyer, J.: **Poacher-population dynamics when legal trade of naturally deceased organisms funds anti-poaching enforcement,** *Journal of Theoretical Biology* 517: 110618 2021. <https://doi.org/10.1016/j.jtbi.2021.110618>
112. Hónich, M.: **Gyakori hibák** *Nimród* 9;411. 1980.
113. Horváth L.: **A magyar vadászat nemzetgazdasági jelentősége a dualizmus korában** *Agrártörténeti Szemle* 35:418-438 1993.
114. Hungarian Central Statistical Office (HCSO). **Hungarian Census Data 2016.** *Hungarian Census Data 2016. Mikrocenzus 2016 – 3. Demográfiai adatok.* https://www.ksh.hu/mikrocenzus2016/kotet_3_demografiai_adatok
115. Hungarian Central Statistical Office (HCSO): **Az egy főre jutó éves élelmiszer-fogyasztás mennyisége a referenciaszemély korcsoportja, iskolai végzettsége és a háztartástagok korösszetétele szerint [kilogramm]** 2022. https://www.ksh.hu/stadat_files/jov/hu/jov0031.html (accessed on 24. 02. 2025).
116. IBM Corp. **IBM SPSS Statistics for Windows, Version 26.0.** Armonk, NY: IBM Corp. 2019. Available at: <https://www.ibm.com/products/spss-statistics> (Accessed 9 June 2023).
117. Jakubász, T.: **Miért nem fogy a vadhús?** *Magyar Nemzet* január 7.13.o. 2010.
118. Jakubász, T.: **Visszaesett a vadhús iránti kereslet** *Magyar Nemzet* július 2. 13. o. 2009.
119. Jama'a, N. A., Jamilu, H., Misau, A. B., Buhari, S., & Sani, A.: **Game meats, a heart-healthy choice It's contributions in reducing animal protein malnutrition.** Review. *Nigerian Journal of Animal Production*, 1725-1728. 2022. <https://doi.org/10.51791/njap.vi.5978>
120. Johnson, J. L., Zamzow, B. K., Taylor, N. T. & Moran, M. D.: **Reported U.S. wild gameconsumption and greenhouse gas emissions savings, Human Dimensions of Wildlife.** 26:1, 65-75. 2021. DOI: [10.1080/10871209.2020.1799266](https://doi.org/10.1080/10871209.2020.1799266)

121. Kállai, L.: **Menü és textilipar** Textilipar újság március 8. 8. 1940.
122. Kasza, G., Csenki, E., Szakos, D., & Izsó, T. (2022). **The evolution of food safety risk communication: Models and trends in the past and the future.** *Food Control*, 138, 109025. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2022.109025>
123. Kasza, Gy.: **Élelmiszerbiztonság.** In: T. Mizik, szerk. *Agrárgazdaságtan II. Az agrárfejlődés mikro- és makroökonómiája.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 375-401. 2018.
124. Kasza, Gy., Fehér, O., Kispál, J. és Ózsvári, L.: **Magyarországi eredetű élelmiszerek részesedése a hazai kiskereskedelemben.** *Gazdálkodás* 55: (2) 143-153. 2011.
125. Kasza, Gy., Bódi, B., Vajda, Á., és Somogyi, A.: **Hazai élelmiszerek részaránya a magyarországi kiskereskedelmi láncok választékában.** *Élelmiszervizsgálati közlemények*, LXI/2. 637-645. 2015.
126. Kasza, Gy., Dorkó, A., Pósa, E., Szakos, D.: **Élelmiszerbiztonság és tartalékolás a háztartásokban.** In: „Karanténkutatás” 1. 2020.
127. Kasza, Gy., Jozwiak, Á. B., Bódi, B., Zsoldos, L. & Lakner, Z.: **Élelmiszerlánc-biztonsági stratégia: kihívások és elvárások: A stratégia megalapozását szolgáló felmérések legfontosabb tapasztalatai.** *Magyar Állatorvosok Lapja*, 135 (8). 481-493. 2013.
128. Kasza, Gy., Oláh, J., Popp, J., Lakner, Z., Fekete, L., Pósa, E., & Szakos, D. **Food miles on the shelves: the share of local food products in the Hungarian retail sector.** *Agricultural and Food Economics*, 12(1), 3.
129. Katona, K., Szemethy, L. & Csányi, S.: **Forest management practices and forest sensitivity to game damage in Hungary.** *Hungarian Agricultural Research* 20 (1), 12-16. 2011.
130. Kempen, E, Wassenaar, A & Tobias-Mamina, R.: **South African consumer attitudes underlying the choice to consume game meat.** *Meat Science*, 201, 109175 2023.
131. Kendall, H., Kuznesof, S., Seal, C., Dobson, S., & Brennan, M.: **Domestic food safety and the older consumer: A segmentation analysis.** *Food quality and preference*, 28(1), 396-406. 2013.
132. Keresztényi, N.: **Jó üzlet a vadgazdálkodás** Magyar Hírlap március 22. 1973.
133. Khamlor, T., Pongpiachan, P., Parnpai, R., Punyawai, K., Sangsritavong, S. & Chokesajjawatee N.: **Bovine embryo sex determination by multiplex loop-mediated isothermal amplification.** *Theriogenology* 83(5):891–896. 2015.
134. Kim, B.J., Lee, Y-S., An, J., Park, H-C., Okumura, H., Lee, H. & Min, M-S.: **Species and sex identification of the Korean goral (*Nemorhaedus caudatus*) by molecular analysis of non-invasive samples.** *Mol Cells*. 26(3):314–318. 2008.
135. Kim, SW., Choi, JS., Sharma, N., Ko, YG., Do, YJ., Byun, M., Seong, HH., Park, SB. & Jeong DK.: **A novel approach for determination of chicken sexing at an early stage of development by using loop-mediated isothermal amplification method.** *Turk J Vet Anim Sci*. 39(5):583–588. 2015.
136. Kiss, A., Pfeiffer, L., Popp, J., Oláh, J., and Lakner, Z.: **A blind man leads a blind man? Personalised nutrition-related attitudes, knowledge and behaviours of fitness trainers in Hungary.** *Nutrients*, 12(3): 663. 2020. <https://doi.org/10.3390/nu12030663>
137. Kisteleki, P.: **Miért drága a vadhús Magyarországon?** 2013. [Miért drága a vad, ha ingyen van? - ORIGO](#)
138. Kókai, M.: **Vírusok okozta kihívások – Kérdések és válaszok a vadhúspiacról** Nimród Vadászújság (6):32-36. 2020.

139. Koltai, L.: **Mérgezett volt a kolbász... A Tichinellózisról** Nimród 281. 1980.
140. Komarek, L. és Tóth, Sz.: **A magyar vadhúsértékesítés alakulásának főbb tendenciái és lehetséges fejlődési irányai.** Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok XIII: 3-4, 43-58. 2018. http://acta.bibl.u-szeged.hu/62053/1/jelenkori_013_003_004_043-058.pdf <https://doi.org/10.14232/jtgf.2018.3-4.43-58>
141. Komáromi, S.: **Tizenhárom javaslat Mészárosok és Hentesek Lapja november 24. XIX. évfolyam 47. szám 1-4.** 1911.
142. Korcz, R.: **A magyar vadászat és vadgazdálkodás vidékfejlesztési lehetőségeinek vizsgálata.** XXXII. évfolyam 4. szám 5-13. 2017.
143. Kozák, Á.: **Az egészséges táplálkozás szerepe a magyar fogyasztók életmódjában.** Budapest, Foodapest kiállítás. 2006.
144. Krokowska-Paluszak, M., Łukowski, A., Wierzbicka, A., Gruchała, A., Sagan. & J., Skorupski M.: **Attitudes towards hunting in Polish society and the related impacts of hunting experience, socialisation and social networks.** *European Journal of Wildlife Research.* 66, 73. 2020. <https://doi.org/10.1007/s10344-020-01410-0>
145. Kropatsch, R., Dekomien, G., Akkad, DA., Gerding, WM., Petrasch-Parwez, E., Young, ND., Altmüller, J., Nürnberg, P., Gasser, RB. & Epplen, JT.: **SOX9 duplication linked to intersex in deer.** *PloS One.* 8(9): e73734. 2013.
146. KSH: **A háztatások életszínvonala 2020.**, elektronikus megjelenés, Központi Statisztikai Hivatal. 2020.
147. Kubberød, E., Ueland, Ø., Tronstad, Å., and Risvik, E.: **Attitudes towards meat and meat-eating among adolescents in Norway: a qualitative study.** *Appetite*, 38(1): 53-62. 2002. <https://doi.org/10.1006/appe.2002.0458>
148. Kunszabó, A., Szakos, D., Dorkó, A., Farkas, C., & Kasza, G.: **Household food waste composting habits and behaviours in Hungary: A segmentation study.** *Sustainable Chemistry and Pharmacy*, 30, 100839. 2022.
149. Laczay, P.: **Élelmiszer-higiéniá, Élelmiszer-biztonság.** Budapest: Mezőgazda Kiadó. 2013.
150. Lambrechts, D. & Goga, K.: **Money and Marginalisation: The Lost War Against Abalone Poaching in South Africa** Pages 231-249. 2016. <https://doi.org/10.1080/02589346.2016.1201728>
151. Lazarus, M., Crnić, AP., Bilandžić, N., Kusak, J. & Reljić, S.: **Cadmium, lead, and mercury exposure assessment among Croatia consumers of free-living game.** *ArtHig Rada Toksikol.* 65:281-292. 2014.
152. Lecock, Y.: **Rev. sci. tech.** Off. int. Epiz. 16 (2), 579-585 1997.
153. Lehel., Lányi, K. Pleva, D. és Laczay, P.: **Természetes eredetű élelmiszerösszetevők toxikus hatásai.** *Magyar Állatorvosok Lapja*, 140(4), 239-250. 2018.
154. Lehota, J.: **Marketingkutató az agrárgazdaságban.** OM, Budapest 2001.
155. Lehota, J. & Komáromi, N.: **Új típusú (funkcionális) élelmiszerek fogyasztói magatartáskutatásnak néhány módszertani kérdése.** *Acta Oeconomica Kaposvariensis*, 1/1-2. 67-81. 2007.
156. Lelovics Zs.: **Élelmiszer-biztonság és –minőség érvényesülése a fogyasztó gondolkodásában és magatartásában.** *Élelmiszervizsgálati Közlemények*, 52. 2006/1. 23-29. 2006.

157. LEMISI: Research project “**Safety of game meat obtained through hunting**”. Final report of the Federal Ministry of Food and Agriculture (BMEL), the Federal Institute for Risk Assessment. 19 December 2014 www.bfr.bund.de 2014.
158. Lénárt, Z. és Lehel, J.: „**Enni vagy nem enni**” – **A vadhúsok ólomszennyezettsége. Irodalmi összefoglaló.** Magyar Állatorvosok Lapja (143 (4) 235-249. 2021.
159. Lizana, V., Muniesa, A., Cardells, J., López-Ramon, J., Aguiló-Gisbert, J., Lomillos, J. M., & Gortázar, C.: **Safe game: hygienic habits in self-consumption of game meat in eastern Spain.** *Foods*, 11(3), 368. 2022. <https://doi.org/10.3390/foods11030368>
160. Ljung, P. E., Riley, S. J., Heberlein, T. A., & Ericsson, G.: **Eat prey and love: Game-meat consumption and attitudes toward hunting.** *Wildlife Society Bulletin*, 36(4), 669-675. 2012. <https://doi.org/10.1002/wsb.208>
161. Ljung, P. E., Riley, S. J., & Ericsson, G.: **Game meat consumption feeds urban support of traditional use of natural resources.** *Society & Natural Resources*, 28(6), 657-669. 2015. <https://doi.org/10.1080/08941920.2014.933929>
162. Lopez, Sánchez, N.: **El mercado de la carne de caza en Francés.** Instituto Español de Comercio Exterior. Economic and Commercial Office of the Embrassy of Spain in Paris 2009.
163. Lorenzini, R.: **DNA forensics and the poaching of wilflife in Italy: A case study,** *Forensic Science International* 153: 218-221. 2005.
164. Loveridge, A. J., Reynolds, J. C., & Milner-Gulland, E. J.: **Does sport hunting benefit conservation.** In D. W. Macdonald & K. Service (Eds.), *Key topics in conservation biology*, 222–238. Blackwell Publishing. 2007.
165. Lugasi, A.: **A vadhúsok szerepe a táplálkozásban tekintettel kémiai összetételükre és egyes élelmiszer-biztonsági szempontokra.** *A hús*, 2006/2, 85-90. 2006.
166. Lund, T. A.: **Early American wildlife law.** *New York University Law Review*, 51(5), 703. 1976. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/nylr51&div=45&id=&page=>
167. Madzou, Y. C. & Ebanega, M. O.: **Wild game and its use in the tropical environment, Cameroon The forest in search of a balance between exploitation for survival and conservation in the Northern region of Boumba-Bek (South East Cameroon) 2004.** *Nature & Faune* Volume 21, Issue 1, 2006
168. Malhotra, N. K.: **Marketingkutató** Akadémiai Kiadó 832. 2009.
169. Marealle, WN., Fossøy, F., Holmern, T., Stokke, BG. & Røskaft, E.: **Does illegal hunting skew Serengeti wildlife sex ratios?** *Wildl Biol.* 16(4):419–429. 2010.
170. Marescotti M.E., Caputo V., Gaviglio A. & Demartini E.: **Discovering market segments for hunted wild game meat.** *Meat Science.* 149, 163-176. 2018.
171. Márok, T.: **A vadhús, mint reklámhordozó** *Vadászévkönyv* Dénes Natur Műhely az OMVK megbízásából, Budapest, 144 – 147. 2012.
172. Matelkovits, S. szerk. **Magyarország közigazgatási és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye** 9. kötet Budapest, **Egészségügy** Fazekas, J.: **Élelmezés** 74. 1898.
173. McCabe, R. E., & McCabe, T. R.: **Of slings and arrows: An historical retrospective.** In L. K. Halls (Ed.), **White-tailed deer: Ecology and management**, 19–72. Stackpole. 1984.

174. Meltzer, HM., Dahl, H., Brantsæter, AL., Birgisdottir, BE., Knutsen, HK., Bernhof, A., Oftedal, B., Lande, US., Alexander, J. & Haugen, M.: **Consumption of lead-shot cervid meat and blood lead concentration in a group of adult Norwegians.** *Environ Res.* 127:29-39. 2013.
175. Merlino, V. M., Borra, D., Verduna, T., and Massaglia, S.: **Household behavior with respect to meat consumption: differences between households with and without children.** *Veterinary sciences*, 4(4): 53. 2017. <https://doi.org/10.3390/vetsci4040053>
176. Mesinger, D., & Ociczek, A.: **Risk Assessment of Wild Game Meat Intake in the Context of the Prospective Development of the Venison Market in Poland.** *Polish Journal of Environmental Studies*, 30(2). 2021. <https://doi.org/10.15244/pjoes/124744>
177. Mészáros, J.: **Két szelet vadhúst – évente.** *Magyar Vadászlap* 18. évf. 10. szám 630-631. 2009.
178. Mihálovits, A.: **Halat, vadat csak év végén eszünk** Népszabadság december 11. 16. o. 2003.
179. Ministry of Agriculture and Fisheries, Food and Environment, **Report on food consumption in Spain in 2010-2015.**
180. Ministry of Agriculture and Fisheries, Food and Environment, **Statistical yearbook** 2015.
181. Moazami-Goudarzi, K., Andréoletti, O., Vilotte, J-L. & Béringue, V.: **Review on PRNP genetics and susceptibility to chronic wasting disease of Cervidae.** *Vet Res.* 52:1–15. 2021.
182. Molnár, L.: **Lövéstől a feldolgozásig, avagy a vadhús-higiéniá lépésről lépésre** *Vadászévkönyv* Dénes Natur Műhely az OMVK megbízásából, Budapest, 145 -151. 2018.
183. Morales, J. S., Moreno-Ortega, A., Amaro Lopez, M. A., Arenas Casas, A., Camara-Martos, F. & Moreno-Rojas R.: **Game meat consumption by hunters and their relatives: a probabilistic approach.** *Food Additives & Contaminants Part A*, 2018. DOI:10.1080/19440049.2018.1488183
184. Morf, NV., Kopps, AM., Nater, A., Lendvay, B., Vasiljevic, N., Webster, LM., Fautley, RG., Ogden, R., Kratzer, A.: **STRoe deer: A validated forensic STR profiling system for the European roe deer (Capreolus capreolus).** *Forensic Sci Int Anim Environ.* 1:100023. 2021.
185. Nádasy, F: **1883. évi XX. törvénycikk a vadászatról.** *Vadász- és Versenylap*, 235-243. 1883.
186. Nasi, R., Taber, A., Van Vliet, N.: **Empty forests, empty stomachs? Bushmeat and livelihoods in the Congo and Amazon Basins.** *International Forestry Review.* 13 (3): 355–368. 2011. <http://doi.org/10.1505/146554811798293872>
187. Needham, T., Bureš, D., Černý, J., & Hoffman, L. C.: **Overview of game meat utilisation challenges and opportunities: A European perspective.** *Meat Science*, 204, 109284. 2023. <https://doi.org/10.1016/j.meatsci.2023.109284>
188. Nemzeti Agrárgazdasági Kamara: **A magyar vadhús piaci lehetőségei és a vadhúsfogyasztási szokások Magyarországon** Mezőgazdasági Kézikönyv 9. 2023. Available at: https://www.magyarvadasz.hu/images/cms/File/hirek/magyar_vadhus.pdf (Accessed 13 December 2024).
189. Newport, F.: **In U. S., 5% consider themselves vegetarians.** *Gallup.* 2012. Retrieved April 10, 2018, from <https://news.gallup.com/poll/156215/consider-themselves-vegetarians.aspx>

190. Niewiadomska, K., Kosicka-Gębska, M., Gębski, J., Gutkowska, K., Jeżewska-Zychowicz, M., & Sułek, M.: **Game meat consumption—Conscious choice or just a game?** *Foods*, 9(10), 1357. 2020. <https://doi.org/10.3390/foods9101357>
191. Niewiadomska, K., Kosicka-Gębska, M., Gębski, J., Jeżewska-Zychowicz, M., & Sułek, M.: **Perception of the health threats related to the consumption of wild animal meat—is eating game risky?** *Foods*, 10(7), 1544. 2021. <https://doi.org/10.3390/foods10071544>
192. Notomi, T., Okayama, H., Masubuchi, H., Yonekawa, T., Watanabe, K., Amino, N. & Hase, T.: **Loop-mediated isothermal amplification of DNA.** *Nucleic Acids Res.* 28(12): e63–e63. 2000.
193. Nuernberg, K., Slamecka, J., Mojto, J., Gasparik, J. & Nuernberg, G.: **Muscle fat composition of pheasants (*Phasianus colchicus*), wild ducks (*Anas platyrhynchos*) and black coots (*Fulicaatra*).** *Eur J Wildl Res.* 57:795-803 2011.
194. Oláh, A, Kállai, K. & Vadnai, Z.: Reform-konyha. A természetes életmód és étrend elmélete és gyakorlata. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó. 1990.
195. Pacs, I. & Balsay, M.: **Miért esnek a vadhúsárak?** Nimród – október – 23. o. 2003.
196. Pajares, G., Balseiro, A., Pérez-Pardal, L., Gamarra, JA., Monteagudo, LV., Goyache, F. & Royo, LJ.: **Sry-negative XX true hermaphroditism in a roe deer.** *Anim Reprod Sci.* 112(1–2):190–197. 2009.
197. Pálos, M.: **Vadat s halat.** Magyarország – Élelmezésügy augusztus 27. 1978.
198. Paul, S., Ghosh, T., Pandav, B., Mohan, D., Habib, B., Nigam, P., Mondol, S.: **Rapid molecular assays for species and sex identification of swamp deer and other coexisting cervids in human-dominated landscapes of the Terai region and upper Gangetic plains, northern India: implications in understanding species distribution and population parameters.** *J Genet.* 98:1–8. 2019.
199. Pechtol, L.: **A lőtt vad értékesítésének lehetőségei és feltételei.** In: Nagy E. - Bíró G. (szerk.): A hazai vadhús hasznosítás helyzete és távlatai. Dénes Natur Műhely az OMVK megbízásából, Budapest, 47-53. o. 2013.
200. Pechtol, J.(szerk.): Pechtol, J., Semjén, Zs., Jámbor, L. & Bodnár, J.: **A vadállomány helyzetének értékelése és kilátásai** *Vadászévkönyv* Dénes Natur Műhely az OMVK megbízásából, Budapest, 32 -43. 2015.
201. Pechtol, J. (szerk.): Farkas, T: **Hogyan változott az apróvad vadászata az elmúlt 25 évben?** *Vadászévkönyv* Országos Magyar Vadászkamara, Budapest, 65-71. 2016.
202. Pechtol, P., Frieddrich, L. és Herényi, B.: **Egészséget erdőről, mezőről.** *Nimród* 2017/6. 9-11. 2017.
203. Pechtol, P.: **Őzhúsanalízis – az élettani hatástól az élvezeti értékig** *Vadászévkönyv* Dénes Natur Műhely az OMVK megbízásából, Budapest, 79 -84. 2023.
204. Pereira, P. M. D. C. C., & Vicente, A. F. D. R. B.: **Meat nutritional composition and nutritive role in the human diet.** *Meat science*, 93(3), 586-592. 2013 <https://doi.org/10.1016/j.meatsci.2012.09.018>
205. Petrovic J.M., Prodanov-Radulovic J.Z. & Mirceta J.D.: **Wild boar meat safety.** *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, Volume 333, The 60th International Meat Industry Conference MEATCON2019 22-25 September 2019, Kopaonik-Serbia Open access 2019.
206. Pfeiffer, I. & Brenig, B.: **X-and Y-chromosome specific variants of the amelogenin gene allow sex determination in sheep (*Ovis aries*) and European red deer (*Cervus elaphus*).** *BMC Genet.* 6:1–4. 2005.

207. Posgay, M., Greff, B., Kapcsándi, V., & Lakatos, E.: **Effect of *Thymus vulgaris* L. essential oil and thymol on the microbiological properties of meat and meat products: A review.** *Heliyon*, 8(10): e10812. 2022. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e10812>
208. Preedy, V.R. & Watson, R.R. (Eds.): **5-Point Likert Scale, in: Handbook of Disease Burdens and Quality of Life Measures.** Springer New York, New York, NY, pp. 4288–4288. 2010. https://doi.org/10.1007/978-0-387-78665-0_6363
209. Qiao, Y., Zou, F., Wei, K., Yue, B.: **A rapid sex-identification test for the forest musk deer (*Moschus berezovskii*) based on the ZFX/ZFY gene.** *Zoolog Sci.* 24(5):493–495. 2007.
210. Rákosi, J.: **Budapesti Hírlap** augusztus 26. 235.1904.
211. Ramanzing M., Amici A., Casoli C., Esposito L., Lupi P., Marisco G., Mattiello S., Oloivieri O., Ponzetta M P., Russo C. & Marinucci M T **Meat from wild ungulates: ensuring quality and hygieni of an increasing resource.** *Italian Journal of Animal Science* 9:61:318-331. 2010.
212. Rasztig, S.: **Vadhúst a közétkeztetésbe!** *Nimród*, 2014/7. 16. 2014.
213. Richter, B.: **Knowledge and perception of food waste among German consumers.** *Journal of Cleaner Production*, 166, 641-648. 2017.
214. Riedl, M., Němec, M., Jarský, V. & Zahradník, D.: **Unveiling game meat: an analysis of marketing mix and consumer preferences for a forest ecosystem product.** *Frontiers in Sustainable Food Systems* 8. 2024. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2024.1463806>
215. Rosenfeld, D. L., & Tomiyama, A. J.: **Gender differences in meat consumption and openness to vegetarianism.** *Appetite*, 166: 105475. 2021. <https://doi.org/10.1016/j.appet.2021.105475>
216. Rule, D., C., Broughton, K. S., Shellito, S. M. & Maiorano, G.: **Comparison of muscle fatty acid profiles and cholesterol concentrations of bison, beef cattle, elk, and chicken.** *Journal of Animal Science*, 80, 1202–1211. 2002.
217. S.Töttő, R.: **A hazai vadhús világhírű.** *Fejér Megyei Krónika* 2012/9. 1. 4. 2012.
218. Sályi, G.: **Sajátjuknak tekintették a vadat** *Szabad Föld* 0410:17. 1977.
219. Sanchez-Sabate, R., and Sabaté, J.: **Consumer attitudes towards environmental concerns of meat consumption: A systematic review.** *International journal of environmental research and public health*, 16(7): 1220. 2019. <https://doi.org/10.3390/ijerph16071220>
220. Sans, P., and Combris, P.: **World meat consumption patterns: An overview of the last 50 years (1961–2011).** *Meat Science*, 109: 106–111. 2015. <https://doi.org/10.1016/j.meatsci.2015.06.003>
221. Sánta, Á.: **Vadászat, fegyver, reprezentáció: főúri vadászat a kora újkori Magyarországon.** Budapest: Martin Opitz Kiadó. 2025.
222. Schulp, C. J. E., Thuiller, W. & Verburg, P. H.: **Wild food in Europe: A synthesis of knowledge and data of terrestrial wild food as an ecosystem service.** *Ecological Economics*, 105, 292–305. 2014.
223. Schwanner, J.: szerk. **Húsvizsgálati szabályok – A húsvizsgálatra vonatkozó jogszabályok és elvi jelentőségű határozatok** 2. kiadás Stephaneum Nyomda 133., 148. 1940.

224. Semsey, G.: **Húshygiene – Baromfi és vadhús árusítása húsipari-, fűszer- és csemegeüzletekben** Állatorvosi Lapok 23. 134. 1943.
225. Sevillano Morales, JS., Moreno Rojas, R., Pérez-Rodríguez, F., Arenas Casas, A., Amaro Lopez, MA.: **Risk assesement of the lead intake by consumption of red deer and wild boar meat in Southern Spain.** *Food Additives & Contaminants A* 28:1021-1033. 2011.
226. Sevillano Morales, JS., Moreno-Ortega, A., Amaro Lopez, M. A., Arenas Casas, A., Cámara-Martos, F., & Moreno-Rojas, R.: **Game meat consumption by hunters and their relatives: A probabilistic approach.** *Food Additives & Contaminants: Part A*, 35(9), 1739-1748. 2018. <https://doi.org/10.1080/19440049.2018.1488183>
227. Sgroi, F., Sciortino, C., Baviera-Puig, A., & Modica, F.: **Analyzing consumer trends in functional foods: A cluster analysis approach.** *Journal of Agriculture and Food Research*, 15, 101041. 2024.
228. Siegrist, M. & Árvai J.: **Risk Perception: Reflections on 40 Years of Research.** *Risk Analysis*, Vol. 40, No. S1, 2020.
229. Sonkoly, K., Bleier, N., Heltai, M., Katona, K., Szemethy, L., Beregi, A. & Csányi S.: **Big game meat production in Hungary: A special product os a niche market.** *Hungarian Agricultural Research* 22(2), 12-16. 2013.
230. Soriano, A. & Sánchez-García C.: **Nutritional Composition of Game Meat from Wild Species Harvested in Europe, in: Chhabi Lal Ranabhat (Ed.), Meat and Nutrition.** IntechOpen, Rijeka, p. Ch. 5. 2021. <https://doi.org/10.5772/intechopen.97763>
231. Süth, M., Mikula, P., Izsó, T. & Kasza, Gy.: **Possibilities of targeting in food chain safety risk communucation.** *Acta Alimentaria: An International Journal of Food Science* 47:3 307-314. 2018.
232. Stanford, C. B.: **The hunting apes: Meat eating and the origins of human behavior.** Princeton University Press. 2001.
233. Steffen, W., Broadgate, W., Deutsch, L., Gaffney, O., & Ludwig, C.: **The trajectory of the Anthropocene: The great acceleration.** *The Anthropocene Review*, 2(1), 81–98. 2015. <https://doi.org/10.1177/2053019614564785>
234. Strazdina, V., Jemeljanovs, A., Sterna, V. & Vjacevica, V.: **Evaluation of protein composition of game meat in Latvian farms and wildlife.** *Agron Res.* 9:469-472 2011.
235. Subar, A. F., Freedman, L. S., Tooze, J. A., Kirkpatrick, S. I., Boushey, C., Neuhaus, M. L., ... & Krebs-Smith, S. M.: **Addressing current criticism regarding the value of self-report dietary data.** *The Journal of nutrition*, 145(12), 2639-2645. 2015. <https://doi.org/10.3945/jn.115.219634>
236. Swedish Board of Agriculture. **Consumption of food and nutritive values, data up to 2009.** *Swedish Board of Agriculture*, Jönköping, Sweden. [In Swedish]. 2011.
237. Szabó, J.: **Heti egy szelet – A magyarok étkezésében meghatározóak a tradíciók.** *Demokrata* december 20. 17. o. 2017.
238. Szakály, Z.: **Trendek a táplálkozásmarketingben- Korszakváltás előtt állunk?** Debrecen, Debreceni Egyetem, pp.6-7. 2020.
239. Szakály, Z. & Berke, S.: **A táplálkozás, a minőség és a marketing kapcsolata élelmiszereknél.** In: J. Berács, J. Lehotal, I. Pistóki & G. Rekettye, szerk. *Marketingelmélet a gyakorlatban.* Budapest: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., 319-335. 2004.

240. Szakos, D., Ózsvári, L. & Kasza, G: **Perception of Older Adults about Health-Related Functionality of Foods Compared with Other Age Groups.** *Sustainability* 12: (7) 2748. 2020.
241. Szakos, D., Ózsvári, L. & Kasza, G.: **Health-related nutritional preferences of older adults: A segmentation study for functional food development.** *Journal of Functional Foods*, 92. 105065. 2022.
242. Szakos, D., Ózsvári, L. és Kasza, Gy.: **Mitől lesz „egészséges” az élelmiszer? – különböző korcsoportú fogyasztók véleményének elemzése funkcionális termékpálya tervezéshez. [What makes a food „healthy”? - Functional food product path planning by evaluating the opinions of consumers from different age groups.]** *Magyar Állatorvosok Lapja*, 143(7) 439-447. 2021.
243. Szalay, I.: **Vadászat és a népgazdaság.** Heves Megyei Népművelési Központ, március 16. 7. 1965.
244. Szegedyné Fricz, Á., Ittész, A., Ózsvári, L., Szakos, D., & Kasza, Gy. **Consumer perception of local food products in Hungary.** *British Food Journal*, 122(9), 2965-2979. 2020.
245. Szilágyi, N.: **Egy pár szó az 1883-ik évi XX. t. cz.-hez** *Vadászat- és Állatvilág* 19:221-222. 1910.
246. Szurmay, J.: **Kiemelt cél a vadhús fogyasztás serkentése** *Vadászvilág* Dénes Natur Műhely az OMVK megbízásából, Budapest, 116 -117. 2021.
247. Szűcs, V., Szabó, E. & Bánáti, D.: **Exploration of healthy nutrition attitudes using a questionnaire survey.** *Orvosi Hetilap*, 156. 636-643. 2015.
248. Szűcs, V., Hámori, J. & Raquel, P.: **Élelmiszer-választást befolyásoló tényezők, elektronikus megjelenés: Nemzeti Agrárgazdasági Kamara.** 2019.
249. Szűcs, Z.: **Egészségkommunikáció a 21. században – Hogyan adhatók át az egészség-üzenetek hitelesen, de érthetően?** Debrecen, Debreceni Egyetem, 8. 2020.
250. Taylor, CM., Golding, J. & Emond, AM.: **Intake of game birds in the UK: assessment of the contribution to the dietary intake of lead women childbearing age and children.** *Public Health Nutr.* 17:1125-1129 2014.
251. Takahashi, M., Masuda, R., Uno, H., Yokoyama, M., Suzuki, M., Yoshida, MC., Ohtaishi, N.: **Sexing of carcass remains of the Sika deer (Cervus nippon) using PCR amplification of the Sry gene.** *J Vet Med Sci.* 60(6):713–716. 1998.
252. TGI & Millward, B. H.: **Fókuszban az egészségtudatosság: merre tartunk?** *Pharmaonline.* 2010.
253. Thogmartin, W.: **Why not consider the commercialization of deer harvests?** *Bioscience*, 56, 957. 2006.
254. Tolušić, Z., Florijančić, T., Kralik, I., Sesar, M. & Tolušić, M.: **Game meat market in eastern Croatia.** *Poljoprivreda* 12(2), 58-63 2006.
255. Tomasevic, I., Novakovic, S., Solowiej, B., Zdolec, N., Skunca, D., Krocko, M., Nedomova, S., Kolaj, R., Aleksiev, G., & Djekic, I.: **Consumers' perceptions, attitudes and perceived quality of game meat in ten European countries.** *Meat science*, 142, 5-13. 2018. <https://doi.org/10.1016/j.meatsci.2018.03.016>
256. Torma, D., Fülöp, N. és Szente, V.: **Vadhús fogyasztói magatartás a minőségi szarvashús imázsa és pozícionálása. [Game-meat consumption behaviour – The image and market positioning of quality venison]** *Táplálkozásmarketing*, 1(1-2), 141-147. 2014. <https://doi.org/10.20494/TM/1/1-2/21>

257. Ueland, Ø., Rødbotten, R., & Varela, P.: **Meat consumption and consumer attitudes - A Norwegian perspective.** *Meat science*, 192, 108920. 2022.
<https://doi.org/10.1016/j.meatsci.2022.108920>
258. USDA (U.S. Department of Agriculture, Agricultural Research Service). **Food data central.** 2020. <https://fdc.nal.usda.gov/>
259. USDA **Nutrient Data Laboratory.** *USDA Food Composition Databases.* 2023.
<https://fdc.nal.usda.gov>
260. U.S. Department of the Interior (DOI), U.S. Fish and Wildlife Service (USFWS) és U.S. Department of Commerce, U.S. Census Bureau (USCB): **2016 National Survey of Fishing, Hunting, and Wildlife-Associated Recreation.** 2018.
<https://www.census.gov/content/dam/Census/library/publications/2018/demo/fhw16-nat.pdf>
261. Vadgazdálkodási Adattár **2010/2011 vadászati év** Gödöllő 2011.
http://www.ova.info.hu/vg_stat/VA-2011-2012.pdf
262. Vadgazdálkodási Adattár **2021/2022 vadászati év** Gödöllő 2022.
http://www.ova.info.hu/vg_stat/VA-2021-2022.pdf
263. Vadgazdálkodási Adattár **2024/2025 vadászati év** Gödöllő 2025.
http://www.ova.info.hu/vg_stat/VA-2024-2025.pdf
264. Vahid Y. & Kóbori J.: **A vadászat és a vadgazdálkodás nemzetgazdasági jelentősége** *Valóság* 9:34-53 2012.
265. Vanhonacker, F., Kühne, B., Gellynck, X., Guerrero, L., Hersleth, M., & Verbeke, W.: **Innovations in traditional foods: Impact on perceived traditional character and consumer acceptance.** *Food research international*, 54(2), 1828-1835. 2013.
<https://doi.org/10.1016/j.foodres.2013.10.027>
266. Vass, N., Czeglédi, L. & Jávora, A.: **Az állati eredetű funkcionális élelmiszerek jelentősége a humán táplálkozásban.** In: J. Nagy, J. Schmidt & A. Jávora, szerk. *A jövő élelmiszerei és az egészség.* Debrecen: Center-Print nyomda, pp. 49-63. 2008.
267. Veflen, N. & Teixeira, P.: **Food safety myths and consequences for health: A study of reported gastroenteritis incidence and prevalence in the UK, Norway, and Germany.** *Food Control*, 142: 109210. 2022.
<https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2022.109210>
268. Verbeke, W., Pérez-Cueto, F. J., de Barcellos, M. D., Krystallis, A., & Grunert, K. G.: **European citizen and consumer attitudes and preferences regarding beef and pork.** *Meat science*, 84(2), 284-292. 2010.
<https://doi.org/10.1016/j.meatsci.2009.05.001>
269. Vereb, I.: **Vadhús másképp** *Nimród* 2012/10. 27. o. 2012.
270. Veress, D.: **Az orvvadászokról** *Vadászat és Állatvilág* 15:175-176. 1906.
271. Visontai: **Pár szó a vadászat és halászati törvényjavaslatról** *Vadász- és Versenylap* 1868.
272. Visschers, V. H., Hartmann, C., Leins-Hess, R., Dohle, S., & Siegrist, M.: **A consumer segmentation of nutrition information use and its relation to food consumption behaviour.** *Food Policy*, 42, 71-80. 2013.
273. VM: **Élelmiszerlánc-biztonsági Stratégia** (2013-2022). Budapest: Vidékfejlesztési Minisztérium. 2013.
274. Vörös, G.: **Amit tudnunk kell a vadhúsról.** *Vadászévkönyv* 106-114. 2009.

275. Waba, Y. E., & Saidu, I.: **Nutrient composition and value of selected game meat: A review.** *Nigerian Journal of Animal Production*, 864-867. 2020. <https://doi.org/10.51791/njap.vi.5134>
276. Wassenaar, A., Kempen, E., & van Eeden, T.: **Exploring south African consumers' attitudes towards game meat—Utilizing a multi-attribute attitude model.** *International Journal of Consumer Studies*, 43(5), 437–445. 2019. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12523>
277. Webb, E. C.: **Factors that affect the meat quality of domesticated animals and wildlife.** *Game and Hunt*, 9(7), 51. 2003.
278. Webb, G. K.: **Searching the internet to estimate deer population trends in the US, California, and Connecticut.** *Issues in Information Systems*, 19(2), 163–173. 2018. https://iacis.org/iis/2018/2_iis_2018_163-173.pdf
279. Wedel, M. & Kamakura, W.A.: **Market segmentation: Conceptual and methodological foundations (2nd ed.).** Springer 2000.
280. Wiklund, E., Farouk, M. & Finstad, G.: **Venison: Meat from red deer (*Cervus elaphus*) and reindeer (*Rangifer tarandus tarandus*).** *Animal Frontiers*, 4(4), 55–61. 2014.
281. Wilson, P. & White, B.: **Sex identification of elk (*Cervus elaphus canadensis*), moose (*Alces alces*), and white-tailed deer (*Odocoileus virginianus*) using the polymerase chain reaction.** *J Forensic Sci.* 43(3):477–482. 1998.
282. Winkelmayr R., Stangl P.-V. & Paulsen P.: **Assurance of food safety along the game meat production chain: inspection of meat from wild game and education of official veterinarians and 'trained persons' in Austria.** In Paulsen et al. (eds.), *Game meat hygiene in focus Wageningen Academic Publishers*. 245-258. 2011.
283. Yamauchi, K., Hamasaki, S., Miyazaki, K., Kikusui, T., Takeuchi, Y. & Mori, Y.: **Sex determination based on fecal DNA analysis of the amelogenin gene in sika deer (*Cervus nippon*).** *J Vet Med Sci.* 62(6):669–671. 2000.
284. Yamazaki, S., Motoi, Y., Nagai, K., Ishinazaka, T., Asano, M. & Suzuki, M.: **Sex determination of sika deer (*Cervus nippon yezoensis*) using nested PCR from feces collected in the field.** *J Vet Med Sci.* 73(12):1611–1616. 2011.
285. Zenke, P., Zorkóczy, OK., Lehotzky, P., Ózsvári, L. & Pádár, Z.: **Molecular sexing and species detection of antlered European hunting game for forensic purposes.** *Animals.* 12(3):246. 2022.
286. Zorkóczy, OK., Bujtor, Z., Szives, A., Ózsvári, L., Wagenhoffer, Z. és Zenke, P.: **A LAMP-(hurok által közvetített izotermikus sokszorosítás) technika alkalmazási lehetőségei az állatorvostudományban Irodalmi összefoglaló.** *Magyar Állatorvosok Lapja.* 145(10):611–624. 2023.
287. Zorkóczy, OK., Wagenhoffer, Z., Lehotzky, P. és Zenke, P.: **Di- és trinukleotid mikroszatelliták vizsgálata dámszarvasban (*Dama dama*) egyedi azonosítás céljából** *Magyar Állatorvosok Lapja.* 147(03): 177-187. 2025.
288. Zorkóczy, OK.: **Genetikai módszerek alkalmazhatósága a vadászat tisztaságának megőrzésére** A hazai vadegészségügy és vadgazdálkodás aktuális kérdései konferencia - *Konferenciakiadvány* ISBN 978-963-7149-49-8. 2025.

9.1. Hivatkozott jogszabályok jegyzéke

- I. Szent László 1092. évi dekrétuma
- II. Ulászló 1504. évi V. dekrétum 18. törvénycikke
- III. Károly 1729. évi XXII. törvénycikke
- 1786. augusztus 21. II. József vadászati rendelete
- 1802. II. Ferenc évi dekrétuma „a vadászatról és a madarászatról”
- 1836. évi törvénycikk
- 1840-ben a mezei rendőrségről hozott IX. számú törvény
- 1860-ban kiadott magyar belügyminisztérium ideiglenes rendelet tervezete a vadászatügyi szabályozásra Magyarországon
- Az 1872. évi VI. törvénycikk a vadászatról
- 1875. évi XXVIII. törvénycikk a bor- és húsfogyasztási adóról
- A vadászati tilalomra nézve a pénzügyőrség által gyakorlandó ellenőrzés tárgyában megjelent 1883. évi 48.923 számú rendelet
- 1883. évi XX. törvénycikk a vadászatról
- 1883. évi XXIII. törvénycikk a fegyveradóról és vadászai adóról
- 1883-évi június 29-én kiadott 38.871 számon kiadott belügyminiszteri körrendelet
- A vadászati tilalomra nézve a pénzügyőrség által gyakorlandó ellenőrzés tárgyában megjelent 1883. évi 48.923 számú rendelet
- 1884-es Földművelésügyi Értesítő (V. évfolyam 27. szám)
- 58.846/1901. számú belügyminisztériumi körrendelet a vadászások megállítása és az orvvadászok által veszélyeztetett élet- és vagyon biztonság tárgyában
- 58.846/1901 számú belügyminisztériumi körrendelet a vadászások megállapítása és az orvvadászok által veszélyeztetett élet- és vagyonbiztosítás tárgyában
- A vadászások megszüntetése tárgyában kibocsátott 1901. évi 59846. számú magyar királyi belügyminiszteri rendelet
- 136,096/1905. B. M. számú körrendelet Az 1883.XX. tc. 38. § alapján a vadászások megállítására irányuló intézkedések megszegőinek büntetése tárgyában
- A magyar királyi minisztérium 1917. évi 3.683. számú rendelete az élő és lelőtt (leölt) vad és a vadhús forgalmának szabályozása tárgyában (IX- 28.)
- A magyar királyi minisztérium 1917. évi 4.836. számú rendelete az élő és lelőtt (leölt) vad és a vadhús forgalmazásának szabályozása tárgyában kiadott 3.683./1917. számú rendelet módosításáról (XII. 08.)
- Az állategészségügyről szóló 1928. évi XIX. törvénycikk; Vr.: Az 1928. évi XIX. t.c. végrehajtása tárgyában kiadott 100.000/1932. F. M. számú földművelésügyi miniszteri rendelete

- 88.034/1933. F.M. sz. határozat
- A magyar királyi közellátásügyi miniszter 163.900/1942. számú rendelete a lőtt vad legmagasabb árának megállapítása tárgyában (XI. 26.)
- A magyar királyi közellátásügyi miniszter 1944. évi 113.100. számú rendelete a baromfi és tojás beszolgáltatásának, forgalmának és felhasználásának, továbbá a tógazdaságban tenyésztett hal, valamint a lőtt vad beszolgáltatásnak és forgalmának szabályozásáról (VI. 30.)
- A közellátásügyi miniszter 1945. évi 110.630. számú rendelete a lőtt vad beszolgáltatásnak, forgalmának és felhasználásának szabályozásáról (XI. 30.)
- Az erdőkről és a vadgazdálkodásról szóló 1961. évi VII. törvény
- 1945. évi VI. törvény a földreformról
- 4640/1945. (VII. 14.) ME rendelet
- 1957. évi 43. számú törvényerejű rendelet
- 1961. évi VII. törvény, az ún. erdőtörvény
- 1/1964./ I. 18/FM-ÉLm. -Eü. együttes miniszteri rendelet
- A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium Állategészségügyi és Élelmiszerhigiéniai Főosztály 36.514/1975. számú rendelete
- 30/1981. (XII.30.) MÉM – EüM együttes rendelete az állati eredetű élelmiszerek élelmiszerhigiéniai vizsgálatáról és ellenőrzéséről
- A földművelésügyi miniszter 8/1993. (I. 30.) FM rendelete a vadgazdálkodásról és a vadászatról
- 1996. évi LV törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról
- 41/1997 (V. 28.) FM rendelet mellékletét képező az „Állat-egészségügyi szabályzat”
- 43. számú melléklet a 15/2001. (III. 3.) FVM rendelet a vadhús minőségi termelésének támogatása
- 178/2002/EK rendelet az élelmiszerjog általános elveiről és követelményeiről, az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság létrehozásáról és az élelmiszerbiztonságra vonatkozó eljárások megállapításáról
- 75/2002. FVM rendelet a klasszikus sertéspestis elleni védekezésről
- A 9/2002 (I. 23.) FVM rendelet a vadon élő állat és a tenyésztett vad elejtéséről, húsvizsgálatáról, valamint a házinyúl húsvizsgálatáról, illetve ennek módosítása
- 98/2003. FVM rendelet az afrikai sertéspestis elleni védekezésről
- 79/2004. FVM rendelet a vad védelméről, vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény végrehajtásának szabályairól
- 852/2004/EK rendelet az élelmiszer-higiénéről

- 853/2004/EK rendelet az állati eredetű élelmiszerek különleges higiéniai szabályainak megállapításáról
- 113/2008. (VIII. 30.) FVM az állatbetegségek bejelentésének rendjéről rendelet
- 2008. évi XLVI. törvény az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről
- 141/2009. FVM rendelet – Az elejtett vad jelöléséről, valamint kezelésének és forgalomba hozatalának élelmiszer-higiéniai és állategészségügyi feltételeiről
- 52/2010. FVM rendelet a kistermelői élelmiszer-termelés, előállítás és értékesítés feltételeiről, mely vadra vonatkozó rendelkezéseket jelenleg nem tartalmaz
- 57/2010. FVM rendelet az élelmiszerek forgalomba hozatalának, valamint előállításának engedélyezéséről, illetve bejelentéséről
- 43/2011. VM rendelet az elejtett vad kezelésének és értékesítésének élelmiszer-higiéniai feltételeiről
- 2012. évi Büntető törvénykönyvről szóló C. törvény
- 2015/1375. számú EU végrehajtási rendelet a húspanban előforduló Trichinella hatósági vizsgálatára vonatkozó különös szabályok megállapításáról
- 383/2016. Korm. rendelet a földművelésügyi hatósági és igazgatási feladatokat ellátó szervek kijelöléséről
- Az Országos Főállatorvos 2/2018. számú határozata
- Az Országos Főállatorvos 3/2018. számú határozata
- Az Országos Főállatorvos 2/2019. számú határozata
- Az Országos Főállatorvos 2/2020. számú határozata
- 60/2023. (IX. 15.) AM rendelet a kis mennyiségű, helyi és marginális élelmiszer-előállítás és értékesítés higiéniai feltételeiről

10. A doktori kutatás eredményeinek közlései

10.1. A disszertáció alapjául szolgáló lektorált, impakt faktoral bíró tudományos folyóirat publikációk

Gyurcsó A., Kasza Gy., Szakos D., Máté M., Ózsvári L. (2025) Game meat purchasing frequency and influencing factors – Findings of a representative consumer study from Hungary. *Acta Alimentaria Hungarica*, 54(4): 671-684. <https://doi.org/10.1556/066.2025.00190>

Kasza Gy., **Gyurcsó A.**, Lámfalussy T., Szakos D., Ózsvári L. (2025) Game meat consumption – Frequency, quantity, preferences of venison and consumer clusters in Hungary. *Heliyon* (under review)

Zorkóczy O., **Gyurcsó A.**, Ózsvári L., Lehotzky P., Ravindranathan S., Zenke P. (2025) Development of a Loop-Mediated Amplification Technique for Sex Detection in Cervidae Species. *Mammalian Biology*, 105: 113-121. <https://doi.org/10.1007/s42991-024-00457-9>

Gyurcsó A., Kasza Gy., Ózsvári L. (2023) Az illegális vadászat elleni jogi szabályozás és a vadvédelem története Magyarországon – Irodalmi áttekintés esettanulmányokkal. *Magyar Állatorvosok Lapja*, 145(5):297-308.

Gyurcsó A., Kasza Gy., Ózsvári L. (2022) A vadhús közfogyasztásának története és élelmiszerlánc-biztonsági előírásai Magyarországon – Irodalmi áttekintés. *Magyar Állatorvosok Lapja*, 144: 623-639.

Battay M., Lehotzky P., **Gyurcsó A.**, Bleier N., Csirke L., Illés B., Ózsvári L. (2020) Kárcsökkentési lehetőségek az afrikai sertéspestis elleni védekezésben, *Magyar Állatorvosok Lapja*, 142(6): 377-384.

Lehel J., Laczay P., **Gyurcsó A.**, Jánoska F., Majoros Sz., Lányi K., Marosán M. (2016) Toxic heavy metals in the muscle of roe deer (*Capreolus capreolus*) – food toxicological significance. *Environmental Science and Pollution* 23: 4465-4472 <https://doi.org/10.1007/s11356-015-5658-1>

10.2. A disszertáció alapjául szolgáló lektorált, impakt faktoral nem bíró tudományos folyóiratban publikációk

Gyurcsó A. (2021) Az orvvadász nem vadász, hanem bűnöző. *Nimród Vadászújság online*, 2021. 11. 14. <https://nimrod.hu/hirek/azorvvadasz>

Gyurcsó A. (2021) A nyomon követhetőség, valamint az élelmiszerlánc-biztonsági feltételek biztosítása a közfogyasztásra szánt elejtett vadnál (tárolás vadbegyűjtő helyen, szállítás) Magyar Vadgazdálkodók Egyesületének országos tájékoztató kiadványa

10.3. A disszertáció alapjául szolgáló konferencia kiadványokban megjelent publikációk

Gyurcsó A.: A vadbegyűjtő helyek létesítésének és üzemeltetésének feltételei Magyarországon a jogszabályváltozás tükrében. A hazai vadegészségügy és vadgazdálkodás aktuális kérdései konferencia – *Konferenciakiadvány (2025)* ISBN 978-963-7149-49-8., online kiadvány ISBN 978-963-7149-50-4. és előadás Budapest, Magyarország Állatorvostudományi Egyetem 2025. április 3.

Gyurcsó A., Kasza Gy., Ózsvári L.: Az orvvadászat elleni jogi szabályozás és a vadvédelem története hazánkban A hazai vadegészségügy és vadgazdálkodás aktuális kérdései konferencia Budapest, Magyarország Állatorvostudományi Egyetem 2023. március 30.

10.4. Egyéb tudományos közlemények

Farkas, R. & **Gyurcsó A.** (2006) Mit tudunk a kutyák fülét támadó legyekről? *Magyar Állatorvosok Lapja*, 128: 222-226.

Farkas, R., **Gyurcsó, A.** & Börzsönyi L. (2003) Fly larvicidae activity in the faeces of cattle and pigs treated whit endectocide products. *Medical and Veterinary Entomology*, 17: 301-306.

11. Melléklet

Felmérés a vadhúsból készült ételekről és a vadászatról 2020

Tisztelt Válaszadó! A kérdőívünk segítségével szeretnénk megismerni a vadhúsból készült élelmiszerek/ételek fogyasztásával kapcsolatos véleményét. Kérdőívünk név nélküli, az Ön személye semmilyen módon nem azonosítható be. **Segítségét köszönjük! dr. Gyurcsó Adrienn (gyurcsso.adrienn@univet.hu)**

Évente körülbelül hány alkalommal fogyaszt vadból készült élelmiszereket/ételeket?

Ha nagyon ritkán vagy soha nem fogyaszt, írjon 0-át!

Évente kb. _____ alkalommal fogyasztok vadhúst.

Milyen vadhúst kóstolt már, és mi a véleménye róla?

Hús	Fogyasztotta-e már?	Ha igen, évente kb. hány alkalommal fogyasztja?	Ha igen, mennyire kedveli? (1: nem kedvelem, 5: nagyon kedvelem)
Szarvas	☐ Igen ☐ Nem	Kb. _____ alkalommal	① ② ③ ④ ⑤
Dámvad	☐ Igen ☐ Nem	Kb. _____ alkalommal	① ② ③ ④ ⑤
Őz	☐ Igen ☐ Nem	Kb. _____ alkalommal	① ② ③ ④ ⑤
Muflon	☐ Igen ☐ Nem	Kb. _____ alkalommal	① ② ③ ④ ⑤
Vaddisznó	☐ Igen ☐ Nem	Kb. _____ alkalommal	① ② ③ ④ ⑤
Vadnyúl	☐ Igen ☐ Nem	Kb. _____ alkalommal	① ② ③ ④ ⑤
Vadkacsa	☐ Igen ☐ Nem	Kb. _____ alkalommal	① ② ③ ④ ⑤
Vadliba	☐ Igen ☐ Nem	Kb. _____ alkalommal	① ② ③ ④ ⑤
Fácán	☐ Igen ☐ Nem	Kb. _____ alkalommal	① ② ③ ④ ⑤
Fogoly	☐ Igen ☐ Nem	Kb. _____ alkalommal	① ② ③ ④ ⑤
Egyéb: _____	☐ Igen ☐ Nem	Kb. _____ alkalommal	① ② ③ ④ ⑤

Amennyiben nem, vagy csak ritkán fogyaszt vadat, ez milyen okokra vezethető vissza?

Kérjük, értékelje 1-től 5-ig terjedő skálán. 1: ez nem meghatározó ok; 5: legfőképp ez az oka

Kellemetlen illata van	① ② ③ ④ ⑤
Kellemetlen íze van	① ② ③ ④ ⑤
Kellemetlen állagú (pl. rágós)	① ② ③ ④ ⑤
Ritkán lehet kapni, nehezen hozzáférhető	① ② ③ ④ ⑤
Nagyon változó minőségű	① ② ③ ④ ⑤
Érzelmi okok - sajnálom a vadon élő állatokat	① ② ③ ④ ⑤
Bonyolult elkészíteni	① ② ③ ④ ⑤
Drága	① ② ③ ④ ⑤
Nem bízom a minőségében, félek, hogy nem biztonságos	① ② ③ ④ ⑤
Nem eszem húst	① ② ③ ④ ⑤
Nem érdeklődöm különösebben a vadhús iránt	① ② ③ ④ ⑤
Egyéb, éspedig: _____	① ② ③ ④ ⑤

Hol szokott vadételeket fogyasztani?

Kérjük, értékelje 1-től 5-ig terjedő skálán. 1: sosem fogyasztok itt vadételt; 5: jellemzően itt szoktam vadételt fogyasztani

Helyszín	Fogyasztás gyakorisága
Otthon	① ② ③ ④ ⑤
Vendéglátóhelyen	① ② ③ ④ ⑤
Vendégségben	① ② ③ ④ ⑤
Egyéb, éspedig:	① ② ③ ④ ⑤

Milyen gyakorisággal szokott vadhúst vásárolni/beszerezni ételkészítési céllal? Kérjük, egy választ jelöljön meg.

- Nem szoktam
- Szoktam, évente kb. _____ alkalommal

Milyen formában szerzi be a vadhúsból készült termékeket? Több választ is megjelölhet.

- Nem szoktam vadhúst vásárolni/beszerezni
- Friss hús
- Fagyasztott hús
- Fagyasztott készétel
- Húskészítmény (sonka, kolbász, szalámi)
- Egyéb, éspedig: _____

Ha szokott, akkor honnan szerzi be a vadhúst? Több választ is megjelölhet.

- Nem szoktam vadhúst vásárolni/beszerezni
- Közvetlenül vadászoktól/Vadász vagyok
- Piac
- Húsbolt
- Hipermarket, szupermarket, diszkont
- Online bolt
- Ajándékba kapom
- Egyéb, éspedig: _____

Mi a véleménye a vadhús áráról? Kérjük, egy választ jelöljön meg.

- Nem tudom megítélni
- Kifejezetten drága
- Drága
- Megfizethető áron elérhető
- Kifejezetten kedvező áron be tudom szerezni

Vadhús vásárlásakor mennyire tartja fontos szempontnak a vad magyar származását? Kérjük, egy választ jelöljön meg.

- Nem tudom megítélni
- Nagyon fontos szempont
- Némiképp előnyben részesítem a magyar vadhúst a külföldivel szemben
- Nem szoktam figyelni rá

Szokott-e vadételeket készíteni? Kérjük, egy választ jelöljön meg.

- Nem szoktam
- Szoktam, évente kb. _____ alkalommal

Évente hány kg vadhúst fogyaszt, ha minden ételt, terméket (pl. kolbász) számításba vesz?

A magyar átlagos vadhúsfogyasztás 0,4 kg/fő évente.

Kb. _____ kg vadhúst fogyasztok évente.

Ön az év melyik időszakában fogyaszt vadhúst? Több választ is megjelölhet.

- Sosem fogyasztok vadhúst
- Tavasz
- Nyár
- Ősz
- Tél
- Bármikor
- Ünnepek alkalmával, ekkor: _____

Ön szerint a vadhús beleilleszthető-e az egészséges táplálkozásba? Kérjük, egy választ jelöljön meg.

- Igen
- Nem
- Nem tudom

Ön szerint az alábbi állítások milyen mértékben igazak a vadhúsra?

Kérjük, értékelje 1-től 5-ig terjedő skálán. 1: egyáltalán nem igaz; 5: teljes mértékben igaz

Más húshoz viszonyítva kevesebb zsírt és több fehérjét tartalmaz	① ② ③ ④ ⑤
Több értékes nyomelemet, vitamint tartalmaz, mint más húsfélék	① ② ③ ④ ⑤
Nem tartalmaz antibiotikumokat, illetve más gyógyszermaradványokat	① ② ③ ④ ⑤
A vadhús bio ételnek számít	① ② ③ ④ ⑤
Különlegesen jó ízű	① ② ③ ④ ⑤
Egészséges ételnek számít	① ② ③ ④ ⑤

Kérjük, írja le, mi az első fogalom vagy gondolat, amely a vadászat szó kapcsán eszébe jut?

Ön vadászott-e valaha? Kérjük, egy választ jelöljön meg.

- Igen, vadász vagyok
- Nem vagyok vadász, de részt vettem már vadászaton
- Nem vettem részt vadászaton, de közeli hozzátartozóim, barátaim között van vadász
- Nincs közöm a vadászathoz

Ha még nem vadászott, szívesen kipróbálná-e? Kérjük, egy választ jelöljön meg.

- Igen
- Nem
- Bizonytalan vagyok

Ön szerint hány vadász lehet Magyarországon?

Kb. _____ fő

Néhány állítást soroltunk fel. Ön szerint mennyire szorosan kapcsolódnak ezek a fogalmak a magyarországi legális vadászathoz, a vadászokhoz?

Kérjük, értékelje 1-től 5-ig terjedő skálán. 1: egyáltalán nem vonatkozik a vadászatra; 5: szorosan kapcsolódik a vadászathoz

A vadászat a természet szeretetéről szól	①②③④⑤
A vadászatra szükség van az élővilág egyensúlyának tervszerű fenntartása érdekében	①②③④⑤
A vadászat kikapcsolódás	①②③④⑤
A vadászok természetvédők	①②③④⑤
A vadászok tisztelik az elejtett vadat	①②③④⑤
A vadászat sport	①②③④⑤
Érdemes lenne a vadászatról már az iskolákban hallaniuk a tanulóknak	①②③④⑤
A vadászat az üzletről szól	①②③④⑤
A vadászat státuszszimbólum	①②③④⑤
A vadászat állatok értelmetlen leölését jelenti	①②③④⑤
A vadászat kegyetlenség, az agresszió kiélésének eszköze	①②③④⑤
A vadászat egy civilizált ember számára nem elfogadható	①②③④⑤
A vadászatot be kellene tiltani	①②③④⑤
Ha nem lennének vadászok, túlszaporodnának a vaddisznók	①②③④⑤
A vadászat sok pénzt hoz Magyarországra	①②③④⑤
A vadászat hasznos a gazdaság számára	①②③④⑤
A vadászat hasznos a természet számára	①②③④⑤
A vadászat fontos a turizmus számára	①②③④⑤

Ön szerint milyen a magyar vadállomány nemzetközi megítélése? *Kérjük, egy választ jelöljön meg.*

- Kiemelkedő
- Átlagos
- Rossz
- Nem tudom

Ön szerint mennyi vad él Magyarországon? *Kérjük, egy választ jelöljön meg.*

- Túl sok, érdemes lenne szabályozni a számukat
- Körülbelül megfelelő mennyiségű
- Túl kevés, szeretném, ha több lenne
- Nem tudom eldönteni

Ön szerint kötődik-e a vadászat a nemekhez? *Kérjük, egy választ jelöljön meg.*

- A vadászat inkább férfiaknak való
- A vadászat inkább nőknek való
- A vadászat nem kötődik nemekhez

Szeret-e általában (nem vadászati céllal) a természetben kirándulni? *Kérjük, egy választ jelöljön meg.*

- Nagyon szeretek, rendszeresen megyek
- Szeretek, de nem sokszor megyek kirándulni
- Néha elmegyek kirándulni, de nem ez a kedvenc időtöltésem
- Inkább elkerülöm az ilyen kirándulásokat

DEMOGRÁFIA

A kutatási eredmények feldolgozása érdekében kérjük, válasszon az alábbi, az Ön személyével kapcsolatos kérdéseinkre. A kutatás név nélküli, és a feldolgozás módja garantálja, hogy az Ön személye nem azonosítható be a felmérésben.

Neme: nő férfi

Életkora: 18-29 év 30-39 év 40-59 év 60 év felett

Lakóhelye: Budapest Más város Község

Az Ön legmagasabb befejezett iskolai végzettsége:

Alapfokú vagy szakiskola Érettségi Egyetemi, főiskolai diploma

Hányan élnek az Ön háztartásában (Önnel együtt)? _____ fő

Van-e az Önök háztartásában 15 éven aluli gyermek? Van Nincs

Az Önök háztartásának jövedelemszintjére melyik állítás igaz? Kérjük, egy választ jelöljön meg.

- Csak a legszükségesebb dolgok megvásárlását engedhetjük meg magunknak
- Szerényen, de megélünk
- Jövedelemszintünk átlagos, amit fontosnak tartunk, meg tudjuk venni
- Jövedelemszintünk átlag feletti
- Jövedelemszintünk kiemelkedő

Milyen gyakran főz saját maga vagy a háztartásában Önnel lakók számára? Kérjük, egy választ jelöljön meg.

- Naponta
- Hetente többször
- Havonta néhányszor
- Ritkábban
- Gyakorlatilag soha

Milyen gyakran vásárol élelmiszert saját maga vagy a háztartásában Önnel lakók számára?

- Naponta
- Hetente többször
- Havonta néhányszor
- Ritkábban
- Gyakorlatilag soha

Mennyire tartja fontos kérdésnek a környezetvédelmet? Kérjük, egy választ jelöljön meg.

- Nagyon fontosnak tartom, és tesztek is érte
- Fontosnak tartom, de nem mindig tudok rá figyelni
- Ha lehet, figyelek rá, de nem foglalkoztat különösebben
- Egyáltalán nem tartom fontosnak

Tart-e társállatot (pl. kutya, macska) vagy haszonállatot (pl. baromfi, sertés)? Kérjük, egy választ jelöljön meg.

- Igen, társállatot
- Igen, haszonállatot
- Igen, mindkettőt
- Nem, egyiket sem

Szeret-e állatokkal foglalkozni? Kérjük, egy választ jelöljön meg.

- Nagyon szeretek állatokkal foglalkozni
- Közepesen vagy néha szeretek állatokkal foglalkozni
- Ha muszáj, ellátom az állatokat, de nem érdeklődöm irántuk különösebben
- Nem szeretek állatokkal foglalkozni

12. Köszönetnyilvánítás

Legnagyobb hálámat és köszönetemet szeretném kifejezni témavezetőmnek, *Prof. Dr. Ózsvári László* intézetvezető egyetemi tanárnak, aki lehetővé tette számomra, hogy azzal a témával foglalkozhassam, ami évtizedek óta a szívügyem. Közös munkánk során rengeteg hasznos észrevétellel és tanáccsal látott el a publikációk írásakor és a kutatási eredmények összefoglalása során. Szívből jövő köszönetemet szeretném kifejezni *dr. Kasza Gyula* egyetemi docensnek, társtémavezetőmnek, aki számos értékes javaslatot tett annak érdekében, hogy a fogyasztói felmérés során kapott eredmények minden részletre kiterjedően elemzésre és tudományos összefoglalásra kerüljenek.

Hálásan köszönöm *Prof. Dr. Sótonyi Péter* rektor úrnak, hogy mindvégig támogatta a kutatásaimat.

Szeretném megköszönni dr. Winkler Beátának, az Állatorvostudományi Egyetem Hutýra Ferenc Könyvtár, Levéltár és Múzeum főigazgatójának, hogy lehetővé tette számomra, hogy minden szakirodalomhoz hozzáférhessek, különös tekintettel a XIX. században megjelent kortörténeti anyagokra.

Köszönettel tartozom dr. Szakos Dávidnak, aki a fogyasztói felmérésekre vonatkozó észrevételeivel segítette a kutatásaimat.

Köszönetemet szeretném kifejezni Pechtol Jánosnak, az Országos Magyar Vadászati Védegylet ügyvezető elnökének, Zám Zalán tájegységi fővadásznak és dr. Kun Editnek, illetve valamennyi Vadász Kollégának, akik segítettek a kutatásaim során. Köszönöm a rengeteg hasznos észrevételt és tanácsot, különösen a vadászat megítélése és a vadhúsfogyasztás összefüggései vonatkozásában.

Nagyon köszönöm az Állatorvostudományi Egyetem Törvényszéki Állatorvostani és Gazdaságtudományi Tanszék kollégáinak – különösen dr. Máté Marietta tudományos segédmunkatársnak – a segítséget és támogatást, amit a kutatásaim során nyújtottak nekem. Köszönöm szépen az Állatorvostudományi Egyetem Állatorvostudományi Doktori Iskola oktatóinak és munkatársainak, hogy hozzájárultak ahhoz, hogy a kutatásaimat eredményesen végezzem.

Végül hálásan köszönöm a Családomnak és a Barátaimnak, hogy végig támogattak és lehetővé tették, hogy a szabadidőm nagy részében a kutatásaimmal tudjak foglalkozni.

A kutatás a Helyreállítási és Ellenállóképességi Eszköz és Nemzeti Helyreállítási Alapból nyújtott, az RRF-2.3.1-21-2022-00001 számú, a *Fertőző állatbetegségek, antimikrobiális rezisztencia, állatorvosi közegészségügy és élelmiszerlánc-biztonság Nemzeti Laboratóriuma* pályázati projekt támogatásával valósulhatott meg.